

Encycl. O.

52

114

STAMPFEL-FÉLE
ÁNYOS ZSEB-KÖNYVTÁR.

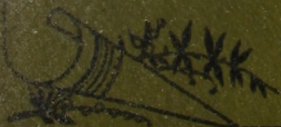
140-141.

MAGYAR KÖNYVTÁRA

Dr. Pajor Ernő

Magyar polgári perrendtartás

Ára 1 kor. 20 fill. • 60 kr.

POZSONY-BUDAPEST
KIADJA
STAMPFEL K.

Stampfel Károly kiadásában Pozsonyban

megjelent és tőle, valamint minden hazai könyvtárustól megszerezhető:

„Tudományos Zseb-könyvtár“

Minden egyes füzet 30 kr. = 60 fillér.

A „Tudományos Zseb-könyvtár“ időhöz nem kötötten, 60 filléres kis füzetekben jelenik meg s a tudományok minden ágára kiterjeszkedik.

A „Tudományos Zseb-könyvtár“ idővel mindazt felöleli, ami az általános műveltség körébe tartozik. A csinos külsejű füzeteket, rendkívüli olcsóságukra való tekintettel, bárki könnyen megszerezheti, aki pedig a hasznos tudnivalók ismeretét a legkényelmesebb módon akarja elsajátítani, az föltétlenül vegye meg a „Tudományos Zseb-könyvtárt“. A jó magyarsággal és eleven stílussal megírt füzetek főbb vonásokban világos képet adnak az illető tudományról és megismertetik az olvasót mindazzal, amit az illető szakmából okvetetlenül tudnia kell.

Eddigelé a következő füzetek jelentek meg:

1. Földrajzi és statisztikai tabellák. 2. kiadás. Összeállította Hickmann A. és Péter J.
2. Számtani példatár. 2. kiad. Irta Dr. Lévay Ede.
3. Kis latin nyelvtan. 2. kiadás. Irta Dr. Schmidt Márton.
4. Magyar irodalomtörténet. 2. kiad. Irta Gaal M.
5. Görög nyelvtan. Irta Dr. Schmidt Márton.
6. Francia nyelvtan. Irta Dr. Pröhle Vilmos.
7. Angol nyelvtan. Irta Dr. Pröhle Vilmos.
8. Római jog. I. Institutiók. Irta Dr. Bozóky A.
9. Római jog. II. Pandekták. Irta Dr. Bozóky A.
10. Egyházjog. (Kathol.) Irta Dr. Bozóky Alajos.
11. Magyar nyelvtan. Irta Gaal Mózes.
12. Magyar stilisztika. Irta Gaal Mózes.
13. Magyar retorika. Irta Gaal Mózes.
14. A sík trigonometriája. Irta Dr. Lévay Ede.
15. Római régiségek. Irta Dr. Schmidt Márton.
16. Magyarország oknyomozó története. 2. kiadás. Irta Cseh L.
17. Kereskedelem története. Irta Dr. Stirling S.
- 18—20. Egyetemes irodalomtörténet. Irta Hamvas J.
21. Nemzetközi jog. Irta Dr. Gratz Gusztáv.
22. Magyar poétika. Irta Gaal Mózes.
23. Planimétria példatárral. Irta Dr. Lévay Ede.
24. A római nemzet irodalom története. Irta Márton J.
25. Német nyelvtan. Irta Albrecht János.
26. Oszmán-török nyelvtan. Irta Dr. Pröhle Vilmos.
- 27—30. Árúisme-lexikon. Irta Dr. Koós Gábor.
- 31—34. Magyar magánjog. Irta Dr. Katona Mór.

35. Számítan. Irta Dr. Lévy Ede.
36. Logarithmustáblák. Összeállította Polikeit K.
- 37—38. Magyarország őskora. Irta Darnay Kálmán.
- 39—40. Magyar büntetőjog. Irta Dr. Atzél Béla.
- 41—42. Bünvádi perrendtartás. Irta Dr. Atzél Béla.
43. Kis növénygyűjtő. Összeállította Dr. Cserey A.
44. Algebra. Irta Dr. Lévy Ede.
45. A magyar helyesírás törvényei. Irta Gaal Mózes.
46. Ábrázolástan. I. füzet Irta Dr. Kolbai Arnold.
47. Ábrázolástan. II. füzet. Rajzok az ábrázolástanhoz
- 48—49. Növényhatározó. Irta Dr. Cserey Adolf.
50. Stereometria. Irta Dr. Lévy Ede.
51. Világtörténet. I. rész. Irta Cseh Lajos.
- 52—53. Stilisme. Irta Boros Rudolf.
54. Levelező gyorsírás. Irta Bódogh János.
55. Magyar közigazgatási jog. Irta Dr. Falcsik D.
56. Alkotmányi politika. Irta Dr. Gratz Gusztáv.
- 57/57a. Magyar pénzügyi jog vázlata. Irta Dr. Bartha B.
58. Általános földrajz. Irta Hegedüs István.
59. Ethika. Irta Dr. Somló Bódogh.
60. Ásványhatározó. Irta Dr. Cserey Adolf.
61. Zeneműszótár. Összeállította Goll János.
62. A görög irodalom története. Irta Márton Jenő.
- 63—64. A zománcz. Irta Mihalik József.
65. Vita-gyorsírás. Irta Bódogh János.
66. A magyar váltójog. Irta Dr. Berényi Pál.
67. Világtörténelem. II. rész. Irta Cseh Lajos.
- 68—69. A rajzolás vezérfonala. Irta és rajzolta Boros R.
- 70—72. Mythologia. Irta Dr. Losonczy Lajos.
73. Általános zenetan. Irta Goll János.
74. Államszámviteltan. Irta Dr. Berényi Pál.
75. Jogbölcselet. Irta Dr. Somló Bódogh.
76. Rovargyűjtő. Irta Dr. Cserey Adolf.
77. Szervetlen chemia. Irta Schwicker Alfréd.
78. Mechanika. Irta Dr. Lévy Ede.
79. Sociológia. Irta Dr. Somló Bódogh.
80. Logika. Irta Dr. Schmidt Márton.
81. Akusztika. Optika. Hőtan. Irta Dr. Lévy Ede.
82. Áruüzleti szokások. Irta Dr. Matavovszky Béla.
83. A német irodalom vázlata. Irta Albrecht János.
84. Kereskedelmi jog. Irta Dr. Berényi Pál.
85. Elektromosság és mágnesség. Irta Dr. Lévy E.
86. Kosmografia. Irta Dr. Bozóky Endre.
- 87—89. Lepkehatározó. Irta Dr. Cserey Adolf.
- 90—91. A testgyakorlás alapelemei. Irta Dr. Ottó József.
92. Kis physikai földrajz. Irta Dr. Bozóky Endre.
93. Szerves chemia. Irta Schwicker Alfréd.
94. Világtörténet. III. rész. Irta Cseh Lajos.
95. Analytikai síkmértan. Irta Dr. Lévy Ede.
- 96—98. Bogárhatározó. Irta Dr. Cserey Adolf.
99. Meteorologia. Irta Dr. Bozóky Endre.
100. A magyar művelődés története. Irta Dr. Bartha J.
101. Astronomia. Irta Dr. Wonaszek A. Antal.
102. Bevezetés a jog- és államtudom. Irta Dr. Kun B.
103. Banktechnika. Irta Juhász Kálmán.
104. Kereskedelem-isme. Irta Dr. Berényi Pál.
105. Gyakorlati olasz nyelvten. Irta Dr. Cs. Papp J.
106. Fotográfálás. Irta Sajóhelyi Béla.
107. Dramaturgia. Irta Rakodeczay Pál.
108. Anthropologia. (Embertain) összeállit. Lósy J.

109. **Lélektan.** Irta Dr. Schmidt Márton.
 110. **Physikai zsebkönyv.** Irta Dr. Bozóky Endre.
 111. **Német helyesírás.** Irta Albrecht János.
 112. **Mathematikai szünórák.** I. füz. Irta Mikola S.
 113. **Aesthetika.** Irta Dr. Bartha József.
 114. **Mathematikai szünórák.** 2. füz. Irta Mikola S.
 115. **Algebrai példatár.** 2. kiad. Irta Dr. Lévay Ede.
 116. **Görög régiségek.** Irta Dr. Schmidt Márton.
 117—118. **Az állatok fejlődése.** I. rész. Irta id. Dr. Perényi J.
 119—120. **Protestáns egyházjog.** Irta Hörk József.
 121—123. **Gombaisme.** Irta Dr. Cserey Adolf.
 124. **Az állatok fejlődése.** II. rész. Irta id. Dr. Perényi J.
 125. **Építési enciklopédia.** I. füz. Irta Lechner Jenő.
 126. **Az állatok fejlődése.** III. rész. Irta id. Dr. Perényi J.
 127. **Építési enciklopédia.** II. füz. Irta Lechner Jenő.
 128. **Kis ásványtan.** Irta Dr. Cserey Adolf.
 129—130. **Építési enciklopédia** III., IV. füz. Irta Lechner Jenő.
 131—132. **Növénytan.** Irta Dr. Cserey Adolf.
 133. **Magyar közjog.** Irta Dr. Balogh Arthur.
 134—135. **Állattan.** Irta Dr. Cserey Adolf.
 136. **Magyar bányajog.** Irta Dr. Katona Mór.
 137. **Kereskedelmi földrajz.** Irta Pataki Simon.
 138. **Alkotmánytan.** Irta Dr. Balogh Arthur.
 139. **Latin stílisztika.** Irta Dr. Cserep József.
 140—141. **Polgári perrendtartás.** Irta Dr. Pajor Ernő.
 142—143. **Elektrotechnika.** Irta Dr. Bozóky Endre.
 144. **Kereskedelmi számtan.** Irta Derszib Béla.

 A vállalat folytattatik.

Nemzetünk nagy költői.

Szerkeszti Gaal Mózes.

Ezen vállalatban a magyar szellem kiválóbb képviselőinek: a költőknek, a regény- és drámaíróknak élvezetes és érdekesen megírt jellemképeik, műveiknek az életrajz keretébe foglalt esztétikai fejtegetései fognak megjelenni.

Eddig megjelentek: Tompa Mihály, Petőfi Sándor, Arany János, Balassa Bálint, Gyöngyösi István, Zrínyi Miklós, Csokonai V. Mihály, Berzsenyi Dániel, Kazinczy Ferencz, Kölcsey Ferencz, Kisfaludy Sándor, Kisfaludy Károly, Vörösmarty Mihály, Szigligeti Ede, Katona József, Madách Imre, Jósika Miklós, Eötvös József, Jókai Mór, Kemény Zsigmond élete és költészete.

A csinosan és ízléssel kiállított füzetek ára egyenkint 40 fillér.

STAMPFEL-FÉLE
TUDOMÁNYOS ZSEB-KÖNYVTÁR.

— 140—141. —

MAGYAR
POLGÁRI PERRENDTARTÁS.

IRTA

DR. PAJOR ERNŐ.

MAGY. TUD. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

POZSONY. — BUDAPEST.

STAMPFEL KÁROLY KIADÁSA.

A tudományos zseb-könyvtár jog- és államtudományi csoportjából eddig megjelent:

8. **Római jog. I. Institutiók.** Irta *Dr. Bozóky Alajos.*
9. **Római jog. II. Pandekták.** Irta *Dr. Bozóky Alajos.*
10. **Katholikus Egyházjog.** Irta *Dr. Bozóky Alajos.*
21. **Nemzetközi jog.** Irta *Dr. Gratz Gusztáv.*
- 31.—34. **Magyar magánjog.** Irta *Dr. Katona Mór.*
- 39.—40. **Magyar büntetőjog.** Irta *Dr. Atzél Béla.*
- 41.—42. **Bűnvádi perrendtartás.** Irta *Dr. Atzél Béla.*
55. **Magyar közigazgatási jog.** Irta *Dr. Falcsik Dezső.*
56. **Alkotmányi politika.** Irta *Dr. Gratz Gusztáv.*
- 57./57a. **Magyar pénzügyi jog vázlata.** Irta *Dr. Bartha Béla.*
59. **Ethika.** Irta *Dr. Somló Bódog.*
66. **A magyar váltójog.** Irta *Dr. Berényi Pál.*
74. **Államszámviteltan.** Irta *Dr. Berényi Pál.*
75. **Jogböleselet.** Irta *Dr. Somló Bódog.*
79. **Szocziológia.** Irta *Dr. Somló Bódog.*
84. **Kereskedelmi jog.** Irta *Dr. Berényi Pál.*
102. **Bevezetés a jog- és államtudományokba.** Irta *Dr. Kun Béla.*
- 119.—120. **Magyar protestáns egyházjog.** Irta *Hörk József.*
133. **Magyar közjog.** Irta *Dr. Balogh Arthur.*
136. **Magyar bányajog.** Irta *Dr. Katona Mór.*
138. **Alkotmánytan.** Irta *Dr. Balogh Arthur.*
- 140.—141. **Magyar polgári perrendtartás.** Irta *Dr. Pajor Ernő.*

ELŐSZÓ.

Alkotmányunk visszaállítása után az 1868 : LIV. t.-cz. ideiglenesen szabályozta polgári peres eljárásunkat. Irodalmunk ezen időtől kezdve nem is igen foglalkozott a létező perjoggal, hanem inkább a jövőben létesítendő reformokra fordította figyelmét. Midőn e reformok első lépését az 1893 : XVIII. t.-cz. megalkotásával megtettük, az új sommás eljárás teremtett irodalmat. Ezóta még általánosabban nyilatkozott meg az óhaj, hogy a szóbeliség és közvetlenség alapelveire fektetve egész polgári peres eljárásunk ujjaalkottassék. Ez a folytonos készülődés a reformra, okozta azt, hogy létező perjogunk rendszeres feldolgozásban nem részesült. Ily körülmények között fokozott munkát okozott polgári peres eljárásunknak ily szűk téren való rendszerbe foglalása.

A szűk tér, mely rendelkezésemre állott, nem engedte meg, hogy az egyes helyeken forrásaimat megnevezzem. Általában Plósz remekelőadási-jegyzetei, Nagy Ferencz művéből megjelent, sajnos csak első kötet és Magyary kitűnő könyve voltak segítségemre a Fodor-Márkus és Herczegh-féle commentárokkon valamint számos külföldi, főleg német munkán kívül.

A végleges reform immár küszöbön áll, a polgári perrendtartás javaslata az igazságügyi bizottság szövegén fekszik. »A bíróság a közvetlenség melegénél és a nyilvánosság éltető levegőjében fogja megtalálni a legjobb, a megnyugtató ítéletet, mely ki is fog hatni az életre, közelebb hozva a jogot a néphez és növelve annak jogérzetét.« (Plósz Sándor igazságügy-miniszternek a kolozsvári igazságügyi palotát felavató beszédéből).

Budapest, 1903. január havában.

Dr. Pajor Ernő.

Rövidítések:

- P. = 1868 : LIV. t.-cz. ;
N. = 1881 : LIX. t.-cz. ;
S. E. = 1893 : XVIII. t.-cz. ;
K. T. = kereskedelmi törvény ;
Gy. T. = gyámi törvény ;
Vgh. T. = végrehajtási törvény ;
Tj. = a magyar polgári perrendtartásról szóló
törvényjavaslat ;
Ind. = a magyar polgári perrendtartásról szóló
törvényjavaslat indokolása.
-

BEVEZETÉS.

1. §. A polgári perről általában.

I. *Önbíráskodás, polgári per, polgári perrend.*
II. *A polgári per feladata.* III. *Választott bíróság előtti s perenkívüli eljárás.* IV. *Pervezetés, tárgyalási és rendelkezési elv.* V. *A polgári per mint jogviszony.*

I. Az ősember a maga jogát erőhatalommal érvényesíti. A jogérvényesítés első módja az önhatalom; a jogosult maga töri meg a jogkörét sértő idegen akaratot. Ez az *önbíráskodás* azonban nem biztosítja a jog érvényesülését. Nem a jogé, hanem az erőé a győzelem. Az önbíráskodás eredménye ennek folytán nem a jogbiztonság, hanem bellum omnium contra omnes.

Az önbíráskodást nem váltja fel minden átmenet nélkül az állami bíráskodás. Az önbíráskodás mellett lehetséges volt az államot, illetve a népet hívni fel bírál. Ez volt a *fakultatív per kora*; mígnem a per az önbíráskodást teljesen kiszorította s a önbíráskodás csak a végszükség esetében mint *önsegély* maradt meg.

A *polgári per* az az eljárás, melylyel magánjogi igény az állam segélyével érvényesíthető. *Polgári perrend* ezen eljárás szabályainak összesége.

II. *A polgári per főfeladata a magánjogi igények kielégítésének kikényszerítése.* E célból a bíróság első-sorban megállapítja, vajjon fennáll-e a kérdéses magánjogi igény s ha igen, megparancsolja a kötelezettnek, hogy ezen igényt elégítse ki (szorosabb értelemben vett polgári per). Ha ez nem elegendő, az állam a kötelezett vagyonából — ennek akaratát mellőzve — kielégíti a jogosítottat, ez a *végrehajtás*, mely a polgári per végső célját tekintve, szintén ennek keretébe tartozik.

A magánügyén érdeke azonban gyakran csak az, hogy valamely magánjogi igénynek vagy egyéb magánjogi viszonynak fenn vagy fenn nem állása kétségtelenné tétessék. E célra szintén a polgári per szolgál. Az állam bírói hatalmat — gyakorló szerve

megállapítja, hogy a kérdéses jogigény vagy jogviszony fennáll-e s ez által azt vitán kívül helyezi (*megállapítási per*).

III. *Nem polgári per* valamely magánigénynek választott bíróság által való eldöntése, mert a választott bíró nem az állam hatalmát képviseli, nem saját jogán, hanem a felek akaratából jár el s nem képes ítéletét végrehajtani.

Nem polgári per az u. n. *perenkivüli eljárás* (*iurisdictio voluntaria*, ellentétben a *iurisdictio contentiosa*-val), mely az állami hatalom részvétele jogviszonyok megállapításánál, okiratba foglalásánál s megváltoztatásánál; feladata tehát nem jogvédelem, hanem joglétesítés, célja majd a bizonyítás biztosítása és a nyilvánosság (nyilvánkönyvek, cégjegyzékek stb.), majd a gazdaságilag gyengék védelme (gyámsági, gondnoksági eljárás) avagy egyéb jogrendészeti vagy sociálpolitikai céljai vannak: jogi személyek létesítése, nagykorúsítási, holtánnyilvánítási eljárás stb.

IV. A polgári perben magánszemélyek és állami szervek működnek. Magát az eljárást mindig magánszemély indítja meg; polgári per *sohasem* indítható *hivatalból* (*nemo iudex sine actore*). A pert a bíró vezeti, minélfogva a pervezetésre vonatkozó szabályok nem állanak a peres felek dispositiója alatt. Az eljárási cselekmények túlnyomó része azonban a felek rendelkezésére van bízva, a bíró nem saját iniciatívájára, hanem csak a felek indítványai alapján teljesíti azokat (*ne procedat iudex ex officio! tárgyalási elv*). A tárgyalási elvnél fogva a bíró szabályszerint csak a felek által hivatkozott tényeket veheti figyelembe. A tárgyalási elv tisztán a célszerűségből fakad. A per főcélja ugyanis az anyagi igazság kiderítése lévén, az ennek elérhetésére szolgáló összes eszköz felhasználása leginkább azzal biztosítható, hogy a törvény a peranyag szolgáltatását magukra az érdekelt személyekre, a felekre bizza. Miután az anyagi igazság kiderítése azon cél, mely a tárgyalási elvet létrehozza, egyszersmind e cél az, mely ezen elvnek határt szab s kivételeket tesz szükségessé. Ily *kivételek*, hogy a bíró a köztudomású tényeket akkor is tartozik figyelembe venni, ha a felek nem is kívánták, hogy a bíróság hivatalból szemlét rendelhet, szakértőket hallgathat meg, pót- és becselő-esküt ítélhet meg, a tényállás felderítése végett a fél birtokában

levő okirat bemutatását, leszármazási táblák, tervek, vázlatok és más felvilágosító rajzok előterjesztését rendelheti el (S. E. 39. §.), hogy más bíróságnál vagy hatóságnál levő iratokat, amennyiben ez a tényállás felderítése végett szükséges, hivatalból szerezz be, hivatalból rendeli el a félnek eskü alatti kihallgatását (S. E. 95. §.); legmesszebb menő kivételt tesz pedig a törvény a tárgyalási elv alól a S. E. 65. §-ában a kár vagy elmaradt haszon mennyiségének megállapításánál. Itt ugyanis a bírónak teljesen szabad keze van; amennyiben véleményének alkotásakor szükségesnek tartja, nemcsak szakértők meghallgatását, hanem bizonyításfelvételt és tudakozódásokat is hivatalból foganatosíthat.

Magánjogairól a perben is mindenki szabadon rendelkezik, miért is jogának érvényesítéséről lemondhat, a pert bármikor leteheti (*rendelkezési elv*). Ezen elv folyománya azon szabály is, hogy a bíró nem ítélt meg valamit, amit tőle nem kértek, az ítélet a felek kérelmein túl nem terjedhet (*ne eat iudex ultra petita partium!*)

V. A *polgári per* nemcsak bizonyos cselekmények egymásutánja, hanem mint újabban (Bülöw: Prozessreden und Prozessvoraussetzungen 1868) megállapított, egy *sui generis jogviszony*. A perbeli cselekmények ugyanis meghatározott jogkövetkezményekkel járnak, azaz jogcselekmények, és pedig egymástól nem függetlenek, hanem együtt egy jogviszonyt, a speciális perjogi viszonyt alkotják, melynek különlegessége abban nyilvánul, hogy az ítélethozatalig egy folytonos fejlődést mutat s az egyes perbeli cselekmények után különböző stadiumokat tüntet föl.

Ezen perjogi viszony egy közjogi viszony a felek s az állam között, melynek tartalmát a perbeli személyek bizonyos jogai és köteleességei alkotják. A perjogi viszony megalapítása folytán mindegyik fél jogvédelemre nyer igényt, ezen jogvédelem az ítéletben testesül meg. *Az ítélethozatalra mindegyik félnek perjogi igénye van.* A felek ezen jogának megfelel a *bíró ítélethozási köteleessége*.

A perjogi viszony s a per tárgyát képező anyagi jogviszony egymástól teljesen függetlenek. A perjogi viszony akkor is fenáll, ha a per tárgyává tett anyagi jogviszony nem is létezik, mert utóbbinak eldöntése épen a per célja.

2. §. A magyar polgári perjog forrásai.

A magyar polgári perjog forrásai a *törvények*, a *miniszeri rendeletek* s a *birói gyakorlat*.

I. A legfontosabb forrás az a három törvény, mely peres eljárásunkat majdnem egész terjedelmében szabályozza, ezek az 1868: *LIV.*, az 1881: *LIX.* és az 1893: *XVIII. t.-czikkek*. Az alkotmány visszaállítása után sürgős szükségességek mutatkoztak a polgári jogszolgáltatás rendszeres szabályozása. Ezen sürgős szükségességek volt hivatva eleget tenni az 1868. évi *LIV. t.-cz.*, mely azonban sohasem tekintett végleges szabályozásnak s a gyakorlatban tapasztalt hiányai csak jobban éreztették egy, a jó igazságszolgáltatás követelményeinek megfelelő elveken alapuló perjogi reformnak szükségességét. Első sorban a bírósági szervezet hiányain kellett segíteni, ezt czélozták:

az 1869. *IV. t.-cz.* a birói hatalom gyakorlásáról;

az 1871. *XXXI. t.-cz.* az első folyamodású bíróságok rendezéséről (módosítva az 1875. *XXXVI. t.-cz.* által);

az 1881: *LIX. t.-cz.* a Curia két osztályát: a semmitő széket és a legfőbb ítélőszéket egyesítette;

az 1890: *XXV. t.-cz.* kimondja a kir. ítelőtáblák decentralisatióját s azt szabályozza;

az 1891: *XVII. t.-cz.* (a birói és ügyészi szervezet módosításáról).

Az 1868: *LIV. t.-cz.*-nek a peres eljárásra vonatkozó szabályait első ízben az 1877: *XXII. t.-cz.*, mely a kisebb polgári peres ügyekben követendő eljárást szabályozta, módosította. Ez a módosítás azonban a pereknek csak azon tömegére nézve történt, melyek a községi bíróságokhoz utaltattak. Lényegesebb változást okozott az 1881: *LIX. t.-cz.* (perrendtartási novella), mely az 1868: *LIV. t.-cz.* egész vonalán számos újítást eredményezett, a perorvoslatokat pedig teljesen ujonnan szabályozta. Az 1881: *LX. t.-cz.* (végrehajtási törvény) az 1868: *LIV. t.-cz.*-nek a végrehajtási jogra vonatkozó részét helyezte hatályon kívül.

A gyökeres reform iránt az első lépést az 1893: *XVIII. t.-cz.* (sommás törvény) tette meg, mely a járásbíróságok előtt indítandó ügyekben (u. n. sommás ügyekben) követendő eljárást a *szóbeliség* és *közvetlenség*

alapelveire helyezte s ennek folytán teljesen ujonnan, a rendes eljárástól egészen elütően szabályozta. Azonban nemcsak a sommás eljárás ujjaalakítását tartalmazza e törvény, hanem a perrend-törvénynek s a novellának számos, a rendes eljárásra vonatkozó szabályait is hatályon kívül helyezi s nevezetesen a *bírói szabad mérlegelés* elveit a rendes eljárásra is kiterjeszti.

Ezek szerint úgy a rendes, mint a sommás eljárásra nézve mindahárom törvény: 1868: LIV., 1881: LIX és 1893: XVIII. t.-cz. jogforrás, illetve e három törvény közül a régebbi törvény azon §-ai vannak hatályban, melyeket a későbbi hatályon kívül nem helyezett. (A három törvény helyes összeállítását l. Frank Sala: A polgári törvénykezési rendtartás mai érvényében).

A perjogi reform második nagy lépésének megtevése a közel jövőben várható, Plósz Sándor igazságügy-miniszter törvényjavaslata, mely az egész polgári peres eljárást egységesen, a szóbeliség és közvetlenség elvei alapján van hivatva szabályozni, a törvényhozás előtt fekszik.

II. Polgári perjogunk második forrását a *miniszteri rendeletek* képezik. Ezek között legfontosabbak:

az 1881. november 8. 3269. sz. I. M. rendelet a kereskedelmi ügyekben követendő peret és perenkivüli eljárás szabályozása tárgyában: és

az 1881. november 1. 2851. sz. I. M. rendelet a váltóügyekben követendő eljárás tárgyában.

ELSŐ RÉSZ.

A polgári per alanyai.

ELSŐ FEJEZET.

A bíróságok.

3. §. A bírósági szervezet.

A bíróságok azon hatóságok, melyek a bíráskodást gyakorolják. A bíráskodás ma már kizárólag az államhatalom egy része. Az egyház bíráskodása világi ügyekben, ugyszintén magánügyének bíráskodási joga megszűnt. Azon hatóságok, melyek által az állam a bíráskodást gyakorolja, a bíróságok. Minden bíróság egy közjogi személyiség, ami abban nyer kifejezést, hogy bár a bíráskodás körüli egyes cselekményeket mindig bizonyos természeti személyek, azaz a bíróság tagjai végzik, a határozatokat alakilag nem ezek, hanem a bíróság hozza.

A bírósági szervezetnek alapszerű kiinduló pontja a rendes és kivételes bíróságok megkülönböztetése. *Rendes bíróságok* azok, melyek a bíráskodást szabályképen gyakorolják; *kivételes bíróságok* azok, melyek csak kivételképen akár tárgyi, akár személyi okokból működnek. A rendes bíróságok bíráskodása in thesi korlátlan, vagyis az ő döntésük föltétlen állami erővel bír, (kivételt csak a területenkivüli személyek alkotnak), míg a kivételes bíróságok bíráskodása korlátolt, vagyis döntésük csak akkor bír állami tekintéllyel, ha saját körén belül maradt. Más a hatáskör és illetékesség kérdése; egy rendes bíróság illetéktelen lehet valamely ügyben, vagy hiányozhatik a hatásköre, ámde ha jogerős ítéletet hozott, ez az ítélet állami tekintéllyel bír. Azon irányzatnál fogva, mely a kivételes bíróságok megszüntetésére törekszik, számos kivételes bíróság már meg lett szüntetve s a bíráskodásuk alá tartozó ügyek a rendes bíróságokhoz utasítottak. Ezen ügyek-

ben tehát a rendes bíróságok *kivételes hatáskörben járnak el.*

Rendes bíróságok: a járásbíróságok, a törvényszékek, az ítélőtáblák és a Curia.

A legfontosabb *kivételes bíróságok*: a) a budapesti kereskedelmi és váltótörvényszék, b) a kisebb polgári peres ügyekben eljáró bíróságok, c) a cs. és kir. főudvarnagyi hivatal, d) a választott bíróság.

A bírósági szervezetről kétféle értelemben beszélünk. Megkülönböztetjük ugyanis a bíróságok külső és belső szervezetét. A bíróságok külszervezete alatt a bíraskodásnak a különböző bíróságok között való felosztásának mikéntjét értjük. Ez a felosztás a terület, a tárgy és a bírósági alá- és fölrendeltség szerint történik. Terület szerint, a mennyiben minden bíróság számára kijelöltetik egy bizonyos terület, melyre nézve a bíraskodást gyakorolja; tárgy szerint, a mennyiben bizonyos ügyek bizonyos bíróságokhoz utasíttatnak, az alá- és fölrendeltség szerint, amennyiben bizonyos bíróságok első, mások ismét másod vagy harmad fokon ítéleznek. A bíróságok *külszervezete* eszerint nem más mint a hatásköri és illetékességi-rendszer.

Járásbíróságaink száma 384, törvényszékeinké 67, ítélőtáblánk 11 van. A területi munkamegosztás akként eszközöltetik, hogy minden járásbíróság hatáskörébe utasíttatnak bizonyos községek, melyek egyike a járásbíróság székhelye; minden törvényszék hatáskörébe meghatározott járásbíróságok s minden tábla hatáskörébe meghatározott törvényszékek utalvák.

A bíróságok *belső szervezete* azok belső berendezkedését, összeállítását tünteti fel. Különbséget kell itt mindenekelőtt tenni az egyes bírói hatóságok, mint az illető bírói hivatalok által teljesített jogcselekmények eszmei jogalánya s a cselekményeket teljesítő személyek: a bírák s egyéb bírósági hivatalnokok (segéd- és kezelőszemélyzet) között.

Az 1869: IV. t.-cz. értelmében az ítélőbírákat az igazs. min. ellenjegyzése mellett a király nevezi ki. Az elsőfolyamodású bíróságoknál pályázatot hirdetnek, a felsőbíróságoknál a kebelükben létező candidáló bizottságok jelölnek (Ügyv. szab. 1—10, 269 §§). A bírói hivatalra való alkalmazás kellékei az 1869: IV. t.-cz. 6. §-a értelmében: a) a magyar állampolgárság, b) feddhetlen jellem, c) a 26. életév betöltése, d) csőd vagy gondnokság alatt nem állás, e) a magyar nyelv

ismerete, f) a törvényben meghatározott elméleti és gyakorlati jogi képzettség. Utóbbi tekintetben az id. törvény 7. §-a szerint igazolandó: a) vagy az ügyvédi vizsga letétele, vagy hogy az illető a jogi tanulmányokat befejezte és vagy a jogtudományi államtudományi vizsgát, vagy a jogtudományi első tudori szigorlatot letette, b) a most említett vizsgák letételétől számított három éven át és pedig legalább két éven át bíróságnál joggyakorlaton volt, c) hogy a három év letelte után a gyakorlati bírói vizsgálatot sikerrel letette.

A bíróságok működhetnek mint *egyes* vagy mint *társas vagy testületi (collegiális)* bíróságok, aszerint a mint egy bíró önállóan ítél, vagy az ítélet több bíró tanácskozásának és szavazásának az eredménye. Előbbi az *egyesbírói*, utóbbi a *társas bírói rendszer*. A legtöbb államban mindkettő alkalmaztatik (*egyes rendszer*). Az egyesbírói avagy a társas bírói rendszer alkalmazása a bíróságok belső szervezetének egyik legfontosabb kérdése. A társas bírói szervezet az igazságszolgáltatás alaposságát kétségtelenül jobban biztosítja mint az egyesbírói, a bírák kölcsönös ellenőrzése, az ügynek megvitatása a tényállás teljes tisztázását eredményezi s a jogi tévedések számát csökkenti; hátránya ellenben, hogy az eljárást lassítja s az egyesbírói rendszernél sokkal költségesebb. Kétségtelen viszont, hogy egyszerűbb természetű ügyeknél nincs szükség a társas bíróság nyújtotta garantiákra, miért is helyesebb azok elintézését egyes bírákra bízni.

A *kir. járásbíróságok belső szervezetét* az 1871: XXXI. t.-cz. 2, 3 és 5. §-ai, valamint az 1891: XVII. t.-cz. 34. §-a a következőkben állapítják meg: a járásbíróság egy vagy több járásbíróból áll, kiknek egyike a járásbíróság vezetője s kikhez szükség esetén egy vagy több aljárásbíró neveztetik ki. Az albíró a hozzáutalt ügyekben ép oly önállósággal jár el mint a járásbíró. A bírói létszámot kiegészíti a segéd- (jegyző- aljegyző, joggyakornok), kezelő- (írnok, díjnok) és szolgaszemélyzet, valamint a bírói végrehajtók, és a mennyiben a járásbíróság telekkönyvi hatósággal van felruházva, a telekkönyvi hivatal személyzete.

A *járásbíróság mindig mint egyesbíróóság jár el*. Az 1871: XXXI. t.-cz. 24. §-a ugyan úgy intézkedett, hogy a telekkönyvi ügyek tanácsülésben intézendők el, azonban az 1874: XV. t.-cz. 1. §-a ezt megváltoztatta.

A kir. törvényszékek belső szervezetét az 1871 : XXXI. t.-cz. 6—10 §§, az 1891 : XVII. t.-cz. 25., 28. és 37. §§. állapítják meg. A kir. törvényszék élén az elnök áll, kit akadályoztatása esetén az ítélőtáblai birói cím és jelleggel felruházott törvényszéki bírák rangsor szerint, ilyenek nem léteben az igazságügyminiszter vagy kivételesen a törvényszéki elnök által kijelölt törvényszéki bíró helyettesít (1887 : XXX. t.-cz. 14. §). A bírák száma az egyes törvényszékeknél különböző. A váltó- és kereskedelmi ügyek elintézésére, a budapesti és pestvidéki törvényszékek kivételével, minden törvényszéknél két vagy több kereskedői ülnök alkalmaztatik, kiket ott, hol a kir. törvényszék székhelyén kereskedelmi- és iparkamara van, annak közös ülése és pedig felerészben a kereskedelmi, felerészben az iparos testület tagjai közül, más helyeken a kereskedői testület öntagjaiból, ha pedig a törvényszék székhelyén kereskedői testület sem lenne, a helybeli bejegyzett kereskedők közül a törvényszék választ. Ezeken kívül a törvényszékek személyzetéhez tartoznak itt is a segéd-, kezelő- és szolgaszemélyzet.

A királyi törvényszékek az 1898 : X. t.-cz.-ben taxative felsorolt ügyekben (általában: minden ítélet s felelbezhető végzés és a lényegesebb végzések) háromtagú tanácsban hozzák határozataikat, egyéb ügyekben mint egyesbíróság járnak el. Mint felelbezési bíróóságok a törvényszékek mindig hármas tanácsban határoznak (S. E. 125. §). Ugyanigy határoznak azon semmiségi panaszok tárgyában is, melyek a békebíráknak a községi bíráskodás alá tartozó ügyekben kozott ítéletei ellen használhatók (S. E. 225. §).

A váltóeljárás alá tartozó ügyekben mindig, a kereskedelmi ügyekben pedig akkor, ha a birói illetékesség kérdésében vagy a kereskedelmi ügy érdemében határoz a törvényszék, a tanács egyik tagjának kereskedelmi ülnöknek kell lennie.

A kir. ítélőtáblák belső szervezetét az 1890 : XXV. t.-cz. állapítja meg. Az ítélőbirói személyzet áll az elnökből, kit akadályoztatása esetén a rangsor szerint legidősebb tanácselnök, illetve a tanácsvezetés jogával felruházott, rangban legidősebb ítélőtáblai bíró helyettesít, továbbá tanácselnökökből és bírákból. Az ítélőbírák összes létszáma a 245-öt meg nem haladhatja. Az 1893 : XXXII. t.-cz. 1. §-a értelmében az ítélőtáblákhoz a szükséghez képest számfeletti ítélőbírák is nevez-

hetők ki, kiknek száma azonban a 14-et nem haladhatja meg. A segédszemélyzet elnöki titkárból, tanácsjegyzőkből (albirák, jegyzők és bírói vizsgát tett aljegyzők) s ahol szükséges, fordítóból áll. A személyzetet kiegészíti a kezelő- és szolgaszemélyzet. Az ítélőtáblák polgári szakosztályában három szaktanács alakíttatik: a közpolgári ügyek, az úrbéri ügyek, a váltó-, kereskedelmi- és csődügyek, valamint a budapesti árú- és értéktőzsde és a vidéki termény és gabonacsarnokok külön bíróságaitól felebbvitt ügyek elintézésére.

Szabály, hogy az ítélőtáblák a törvényszékektől felebbvitt ügyekben öt, a járásbíróságoktól felebbvitt ügyekben háromtagú tanácsban határoznak. Azon ügyekben azonban, melyeket a törvényszék mint egyesbíróság döntött el, a tábla háromtagú tanácsban határoz. Teljes ülésben az 1890 : XXXV. t.-cz. 13. §-a értelmében azokban az ügyekben döntenek el a fölmerült vitás elvi kérdéseket, melyekben mint utolsó fokú bíróságok járnak el.

A *m. kir. Curia személyzete* áll az elnökből, a másodelnökből, hét tanácselnökből és a fiumei s tengerészeti ügyek két előadójával együtt 65 rendes bíróból, továbbá számszeletti és kiegészítő bírákból. A létszámot itt is kiegészíti a segéd-, kezelő- és szolgaszemélyzet. A polgári szakosztályokban hasonló szaktanácsok alakíttatnak mint az ítélőtáblákon.

A Curia, az 1881 : LIX. t.-cz. 3. §-a értelmében, ha a felebbvitel öttagú tanácsban hozott táblai határozat ellen van intézve, vagy a táblákra vonatkozó illetékesség összeütközési kérdés döntendő el, héttagú, más ügyekben öttagú tanácsban határoz.

A *kivételes bíróságok szervezete* a következő:

A *budapesti kir. kereskedelmi- és váltó-törvényszék* bíráinak létszáma 12, a kereskedelmi ülnököké 14, ezekhez egy elnök s az oda kinevezett albirák járulnak (1871 : XXXI, 1872 : XXXVII, 1874 : XIX, 1891 : XVII). A segéd- és kezelőszemélyzet számát az igazságügy-miniszter állapítja meg.

A *kisebb polgári peres ügyekben eljáró kivételes bíróságok* (1877 : XXII, 1893 : XVIII. t.-cz. 224. és 225. §§-ai): 1) Törvényhatósági joggal felruházott és rendezett tanácsú városokban, továbbá nagyközségekben és körjegyzői szövetkezetek területén egy vagy több *békebíró*. Ezeket az illető város vagy község folya-

modványa és javaslata folytán a közigazgatási bizottság meghallgatása után az igazságügyminiszter a király nevében nevezi ki. Csak jogot végzett, vagy jogtudományi államvizsgát tett, vagy birói hivatalt viselt feddhetlen jellemű alkalmas egyén nevezhető ki. *Ítélete ellen csupán semmiségi panasznak van helye*, mely felett a békebiróság területének törvényszéke határoz. 2) *A községi bíróságok.* A községi biráskodást városokban egy e célra kijelölt közigazgatási tisztviselő, Budapesten a kerületi előjáróságok tagjai, nagyközségekben a bíró a tanács egy tagjával és a jegyzővel vagy helyettesével, a kisközségekben a bíró a tanács két tagjával gyakorolják. A községi bíróság határozatával meg nem elégedő fél ügyét a járásbiróság elé viheti, mely végérvényesen határoz.

A *cs. és kir. főudvarnagyi hivatal* a biráskodást nem maga, hanem a főudvarnagy elnöklete alatt a bécsi országos törvényszék négy birájának közreműködése mellett gyakorolja. Határozatai ellen felebbvitelnek van helye a bécsi főtörvényszékhez, két eltérő ítélet esetén a legfőbb törvényszékhez, melyek ez esetben mint delegált bíróságok járnak el (1783. okt. 5-én kelt császári kézirat, 1785. okt. 14-én, 1795. jun. 30-án és 1815. jul. 14-én kelt udvari rendelet, továbbá 1852. nov. 20-án kelt császári nyiltparancs: Jurisdictionsnorm).

A választott bíróságnak egy elnökből, négy biróból és egy jegyzőből kell állnia. E birákat a felek már magában a szerződésben eleve megjelölhetik. Ha azonban ily előzetes megállapítás nem történt s a felek a birói személyekre nem értenek egyet: mindenik fél négy birót köteles kijelölni s erre a vonakodó fél az ellenfél kívánatára azon törvényszék vagy járásbiróság által, melynek illetőségéhez a per választott bíróság esetén kívül tartoznék, 15 napi határidő kitűzése mellett azzal a hozzáadással szólítható fel, hogy elmulasztás esetében a kijelölés a bíróság által fog történni. A fél s utóbbi esetben a bíróság, a jelöltek neveit, polgári állását és lakóhelyét az ellenféllel tudatni tartozik. Mindenik félnek joga van az ellenfél, illetőleg a bíróság által kijelölt négy tag közül kettőt visszavetni, a nélkül, hogy a visszavetést indokolni tartoznék. A visszavetésnek 15 nap alatt van helye azon időtől számítva, amelyben a kijelölés a félnek tudtára adatott. Ha ezen idő

alatt visszavetési jogával nem élt az ellenfél: e jog magát a kijelölő bíróságot illeti. Az ekkép mindkét részről összesen fenmaradt négy tag képezi a választott bíróságot (P. 496—501. §§-ai). *A budapesti árú- és értéktőzsde*, valamint *a vidéki termény- és gabonacsarnokok választott bíróságainál* a bíróság úgy alakíttatik meg, hogy úgy felperes, mint alperes a tőzsdei tanácsosok sorából két-két bírót választ, akik az elnököt a tőzsdei tanács sorából maguk választják.

4. §. Birói érdekeltség.

A bíró ténykedése szabályszerint az ő joga és kötelessége. Vannak azonban esetek, melyekben belső emberi okok indokolják, hogy a bíró ne működhesék közre. Ezek a *birói érdekeltség* esetei. Ezen eseteket a P. 56. §-a a következőképen határozza meg:

»Birói személynek nem szabad oly ügyekben résztvenni:

a) melyekben saját személyénél fogva érdekelve lévén, közvetlenül vagy közvetve kárt vagy hasznot remélhet;

b) melyek által felesége vagy jegyese, fel- vagy lemenő ágbeli rokonai, avagy olyan személyek vannak érdekelve, kik vele negyediziglen oldalrokonságban vagy másodiziglen sógorságban, továbbá fogadott szülei vagy fogadott gyermeki, végre gyámsági vagy gondnoksági viszonyban állnak;

c) melyekben mint tanu, szakértő, képvisel vagy közbenjáró működött;

d) a felsőbb bíróságoknál olyan ügyekben, melyeknek alsóbb bírósági előadásában vagy eldöntésében részt vett;

e) az olyan felek ügyeiben, kiknek valamelyikével ellenséges vagy peres viszonyban áll.»

A négy első esetben a törvény feltétlenül alkalmatlannak tekinti a bírót a birói tevékenységre (*iudex inhabilis*), ezen esetekben a bírónak *nem szabad* közreműködnie, miért is a bíró kötelessége az ily érdekeltséget, akár az eljárás megindításakor, akár annak folyama alatt merült fel, az elnöknek bejelenteni. Az ötödik esetben csak *aggályos* a bíró közreműködése (*iudex suspectus*), csak az esetben nem működhetik közre, ha a fél kifogást tett ellene s ennek hely adatott.

A birói érdekeltség érvényesítésének következménye az, hogy az érdekelt bíró helyett más alkalmaztatik (P. 56. §. 2. bek.). Ha pedig az érdekelt bíró már eljár, eljárása és cselekvényei semmisékké válnak (N. 5. §.). Felsőbírság az érdekeltséget rendes eljárásban csak perorvoslat következtében veszi tekintetbe (N. 39. §. e) pont és nt. bek.), sommás eljárásban pedig hivatalból vizsgálja azon esetekben, melyekben az alsóbiróság is hivatalból tartozik tekintetbe venni. A Curiánál létező érdekeltséget sem kifogás, sem perorvoslat útján nem lehet érvényesíteni.

5. §. A jogszolgáltatás megoszlása. Hatáskör és illetékesség fogalma.

A bíróságok vagy mellérendeltségi vagy pedig alá- illetve fölérendeltségi viszonyban állanak egymással, a szerint a mint egyik a másiknak döntését megváltoztathatja vagy sem. Így pld. a járásbírságok egymással mellérendeltségi viszonyban állanak, ellenben pld. egy kir. tábla a törvényszékeknek, ez viszont a járásbírságoknak föléjük rendelvek.

Az alárendelt (alsó-) bíróság döntését a fölérendelt (felsőbb-) bíróság sohasem változtathatja meg saját iniciatívája folytán, hanem csak a fél akarata, felebbezése folytán, miért is e bíróságok *felebbezési bíróságoknak* is neveztetnek. Mig tehát az alsó bíróságot a kereset, a felsőbb bíróságot a felebbezés hozza működésbe. Vannak bíróságok, melyek bizonyos ügyekben mint alsó-, más ügyekben pedig mint felső-bíróság szerepelnek (*vegyes bíróságok*, nálunk csak a törvényszékek).

A kir. járásbírságok mindig mint első folyamodású bíróságok járnak el (a községi bíró előtt indított ügyek a járásbírság elé vitele nem felebbvitel). Ezenkívül bizonyos ügyekben a kir. törvényszékek, továbbá a budapesti kir. kereskedelmi- és váltótörvényszék szerepelnek első fokon. Utóbbiak azonban a járásbírságoktól felebbezett ügyekben (kivéve a felülvizsgálatot) mint felebbezési bíróság járnak el.

Kizárólag mint felső bíróság szerepel a 11 kir. ítélőtábla (Budapest, Debreczen, Győr, Kassa, Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagy-Várad, Pécs, Pozsony, Szeged és Temesvár), továbbá a legfőbb birói ható-

ságot gyakorló »magyar kir. Curia«. (P. 1, 2. 3. §§; N. 2. §; S. E. 125. §; 1871: XXXI. 1. §; 1890: XXV. 1. §.)

Az első folyamodású bíróságok között a munkamegosztás elvének megfelelően az ügyek minőségük szerint fel vannak osztva (*hatáskör*). De a konkrét esetben valamely ügy eldöntésére nem bírnak jogosultsággal az összes ily minőségű ügyekre nézve hatáskörrel bíró bíróságok, vagyis nem mindannyian illetékesek (*illetékesség*), hanem csak egy vagy több, kiket a törvény meghatároz.

Hogy a *felebbezési* bíróságok közül melyik hivatott eljárni, az mindig a szerint határozódik, hogy melyik a felsőbb bíróság az első fokon eljáró bíróság területén, itt tehát mindig a *terület elve* irányadó.

6. §. A kir. járásbíróságok hatásköre.

Törvényeink taxative állapítják meg, hogy az egyes bíróságok hatáskörébe mely ügyek tartoznak. Minthogy azonban teljesen kimerítő felsorolás nem létezik, a P. felállít egy *általános* vagy *rendes* hatáskört is, t. i. *minden ügy, melyet a törvény határozottan más bírósághoz nem utasít, a törvényszékek hatáskörébe, tehát a rendes eljárás alá tartozik.* (P. 94. §.)

A hatáskör megállapításánál törvényeinkben a járásbíróság képezi a kiinduló pontot, az ide tartozó ügyek ugyanis kimerítően felsorolva, míg a törvényszékek hatáskörébe tartozó ügyek nem sorolhatók föl kimerítően, miután — mint említettük — a törvényszékeké a rendes hatáskör.

A *járásbíróság* elé, tehát sommás eljárás alá tartoznak (S. E. 1—2. §§):

A) 400 koronáig:

1. a birtokbírósági perek (N. 6. §);
2. a telekkönyvi hatóságokhoz utasított perek (P. 44. §);
3. az örökösödési perek (P. 37. §);

B) 1000 k-ig a személyes keresetek (mialatt oly kereset értendő, mely sem a birtokbírósághoz, sem pedig a telekkönyvi hatósághoz nincs utasítva), ideértve a csődmegtámadási kereseteket is (Cs. T. első rész III. fej.), a számadási viszonyból eredő kereseteket, valamint azokat a kereseteket is, a melyeket valamely vagyonnak, vagy e vagyon egyes alkotórészeinek, adósságoknak és bizonyítási eszközöknek felfedezése

íránt indítanak, *hacsak az illető ügy nincs az összegre való tekintet nélkül a kir. kereskedelmi- és váltótörvényszék hatásköréhez utasítva (reformatorius clausula),* végül ideértve a vasútak kártérítési felelőssége alapján (1874 : XVIII. 7. §) indított pereket.

C) Az A) és B) alatti viszonyokra vonatkozó megállapítási perek.

D) Értékre való tekintet nélkül :

1. azon perek, melyekre nézve a felek a *sommás eljárást kikötötték*, de csak *három feltétel* alatt: a) ha a pertárgy határozott összegű készpénz vagy határozott mennyiségű helyettesíthető ingó dolog ; b) ha a kötelezettség, valamint a sommás eljárás kikötése közokiratba, vagy hitelesített vagy a P. 167. és 168. §§ainak megfelelően kiállított magánokiratba van foglalva, s az okirat a követelés létrejöttét és mennyiségét teljesen bizonyítja ; c) ha az ügy nincs az összegre való tekintet nélkül a kir. törvényszékek hatáskörébe utasítva ;

2. a házasságon kívüli nemzésből származó igények iránti keresetek, ideértve a törvénytelen gyermek tartása iránti kereseteket is ;

3. három évnél nem régibb kamatok, életjáradék, tartási és élelmezési kötelezettségek iránti keresetek, ha a főkötelezettség a törvényen vagy teljes bizonyító erejű (l. 1. p.) okiraton alapszik ;

4. a bérleti viszonyból származó összes keresetek ;

5. a haszonbéri viszonyon alapuló következő keresetek : I. *Csak írásbeli szerződés alapján ;*

a) a haszonbérlő által a haszonbérbeadó ellen a bérlemény tárgyának átadása iránt indított keresetek ;

b) oly kikötések nem teljesítése vagy megszegése miatti keresetek, melyek nem teljesítése vagy megszegése esetére a szerződés a haszonbérlet megszüntetését köti ki.

II. *Írásbeli szerződés nélkül is :*

a) három évnél nem régibb haszonbér megfizetése és bármely bérfizetés elmulasztása miatt a szerződés megszüntetése iránti kereset ;

b) a szerződés lejártá miatt tárgyának visszabocsátása iránt indított perek ;

c) végül az új tulajdonos által a haszonbérlet felmondása folytán való elmozdítás iránt indított keresetek ;

6. használatul átbocsátott épületek, épületrészek vagy egyéb ingatlanok visszabocsátása iránti keresetek, a bérleti és haszonbérleti viszonyon kívül, ha a használat határozott időtartamra, felmondásra vagy tetszőleges visszavonásig adatott s a kereset ez utóbbi körülményeken alapszik. Az e perben hozott ítélet azonban a dologi jogviszonyt még a felek közt sem dönti el;

7. határjárási, mesgyeigazítási és sommás visszahelyezési keresetek, melyekkel azonban sem valamely építmény lerontása, sem tulajdon odaitélése nem kérhető. Ellenben kérhető e perekben kerítések eltávolítása is;

8. azon mezei rendőrségi ügyek, melyek polgári eljárás alá tartoznak;

9. fogadósok vagy szállásadók és utasok között az elszállásolási és ellátási viszonyból támadt keresetek;

10. végül azon perek, melyeket külön törvény utal sommás eljárás alá (pl. kisajátítási tvny., végrehajtási tvny., stb.).

E) Végül a járásbiróság hatáskörébe tartoznak a következő kereskedelmi ügyek:

1. kereskedelmi ügyletekből eredő keresetek, ha alperes kereskedő vagy az ügylet alperest illetőleg kereskedelmi ügylet (K. T. 258, 259. 260 és 261 §§). Kivéve:

a) a közraktárak ügyletei;

b) a kiadói ügyletek továbbá a könyv- és műkereskedés egyéb ügyletei és a nyomdai ügyletek;

c) utasok vagy javak tengeren leendő szállításának elvállalása és hajókölcsönök kötése;

2. azon keresetek, melyek egyfelől kereskedők között, másfelől kereskedő és cégvezetője, kereskedelmi meghatalmazottja vagy kereskedősegédje között ezen viszonyból származnak, a mennyiben az iparhatóság hatáskörébe nem tartoznak; úgyszintén azon keresetek is, a melyek a cégvezetőnek vagy kereskedelmi meghatalmazottnak harmadik személyek iránti felelősségéből a keresk. törv. alapján keletkeznek;

3. az ipari és kereskedelmi mustra és minta törvényes oltalmára nézve fennálló szabályoknak, valamint a szabadalmi jognak megsértéséből felmerülő kártérítési keresetek;

4. a védjegyek oltalmáról szóló törvények (1890 : II. és 1895 : XLI.) alapján indított kártérítési keresetek.

Az értékhatár tekintetében az E) alattiakra is az A) B) és D) alatt mondottak irányadók. Ha tehát az illető kereskedelmi ügy az A) csoport ügyletei közül való, akkor 400 k-ig., ha a B) csoport ügyletei közül való 1000 k-ig. s végül ha a D) csoportba vág értékre való tekintet nélkül tartozik a járásbiróságok hatáskörébe.

Vitás a S. E. 2. §-ának értelmezése azon kérdésben, vajjon a 40 k-án alóli keresk. ügyletekből eredő perekben az 1877 : XXII. t.-cz. értelmében eljáró bagatellbiróságok vagy a kir. járásbiróságok bírnak-e hatáskörrel. A kir. Curia két döntvényében (60. és 64. sz. polg. döntv.) a bagatellbiróságok hatásköre mellett döntött.

7. §. A királyi törvényszékek hatásköre.

A törvényszék hatáskörébe tartoznak :

1. Mindama személyes keresetek, ideértve az 1881 : XVII. t.-cz. első részének 3. fejezetében szabályozott megtámadási kereseteket, továbbá a felhívási kereseteket, a számadási viszonyból származó kereseteket, valamint azon kereseteket is, a melyeket valamely vagyonnak, vagy e vagyon egyes alkotórészeinek, adósságoknak és bizonyítási eszközöknek felfedezése iránt indítanak, melyeknek tárgya járulékok nélkül 1000 k-át meghalad, feltéve, hogy az ügy az összegre való tekintet nélkül a kir. járásbiróságok hatáskörébe nem tartozik; továbbá a vaspályák által okozott halál vagy testi sértés folytán az 1874 : XVIII. t.-cz. 7. §-a alapján indított perek, ha a per tárgyának értéke 1000 k-át meghalad (S. E. 1. §., P. 514. §.).

2. A törvényszékhez *mint birtokbirósághoz* tartoznak mindazon keresetek, melyek valamely *ingatlan vagyona* vonatkozó *dologi jog* érvényesítését vagy ilyen jognak megszüntetését czélozzák, továbbá a tulajdonostársak közötti osztálperek, a rendes határ- és birtokperek és a telekkönyvi kitörlési perek — ha a per tárgyának értéke járulékok nélkül 400 k-át meghalad (N. 6. §. és S. E. 1. §. 2. p.).

A telekkönyvi kiigazítási per nem a birtokbiróságok, hanem a telekkönyvi hatóságok hatáskörébe tartozik. (Curia 29. sz. polg. döntv.). Ugyancsak nem idetartoznak azon keresetek, melyek valamely bekebelezett követelés behajtása czéljából nem a személyes adós,

hanem a telekkönyvileg terhelt ingatlan tulajdonosa ellen, a jelzálogból leendő kielégítés végett indíthatnak; az ily keresetek felperes választásához képest vagy alperesnek személyes bírósága, vagy pedig azon bíróság előtt indíthatók, melynek területén a telekkönyvileg terhelt birtok fekszik (Curia 44. sz. polg. döntv.).

3. *A hitbizományi ügyek* úgy az anyagi jogok elbírálására, mint a biztonsági felügyeletre nézve (P. 21. §.).

4. *A házassági perek*, melyeknek keretében a bíróság a való házasfelek közös kiskorú gyermekeinek elhelyezése és tartása felett is határoz, és a házassági elválásból felmerülhető vagyoni követelések iránti keresetek (P. 22. §, 1894 : XXXI t.-cz. 95. és 136. §§.).

5. *Az örökösödési perek* arra való tekintet nélkül, vajjon szerződésből származott-e a kereset vagy törvény, avagy végrendelet jogczimén nyugszik-e és az örökhagyó végakarátának teljítésére van-e irányozva, ha az egész hagyaték értéke az adósságok és terhek levonása után 400 k-át meghalad (P. 37. §., S. E. 1. §. 3. p.). Az u. n. örökösödési eljárás nem peres, hanem perenkívüli eljárás s a mennyiben bíróság előtt folyik a járásbíróság hatáskörébe tartozik (1894 : XVI. t.-cz.).

6. *Úrbéri, arányosítási és tagosítási ügyek*, úgyszintén a telepítvényi birtokviszonyok szabályozása körül felmerülő perek (1871 : XXX. t.-cz. 18. §. e) pontja, 1871 : LIII. t.-cz. 44. §.; 1873 : XXII. t.-cz. 18. §., 1880 : XLV. t.-cz. 2. §.), a majorsági zsellérbirtokok és ezekhez hasonló természetű birtokok megváltási eljárása (1896 : XXV. t.-cz. 14. §.). Az úrbéri ügyekre az ítélőtáblákon s a Curian külön szaktanácsok alakíttatnak.

7. *Kereskedelmi és váltóügyek*. A kir. törvényszékeknek ezen ügyekben való hatáskörét az 1881 : LIX. t.-cz. 107. §-ában nyert felhatalmazás alapján az igazságügyminiszter által 1881. nov. 1-én kiadott két rendelet határozza meg.

I. a kir. törvényszékek mint kereskedelmi bíróságok hatáskörébe tartoznak:

A) a pertárgy értékére való tekintet nélkül:

a) a kereskedelmi törv. 259. §. 4. és 5. pontjaiban felsorolt ügyletekből felmerülő keresetek, ha alperes kereskedő vagy az ügylet reá nézve keres-

kedelmi; b) a kereskedelmi üzlet átruházásából a szerződő felek közt felmerülő keresetek; c) keresetek, melyeknek tárgya valamely kereskedelmi cég használatának joga, továbbá kártérítési keresetek a cég-jogában sértett és a sértő fél között; d) a közkereseti és betéti társaságok, alkalmi és kiskereskedői egyesületek (a mennyiben ez utóbbiak kereskedelmi társaságok) tagjainak egymásközti, és az azok és felszámolóik közt a társasági viszonyból felmerülő keresetei a társaság megszűnte után is; továbbá a társasági magánhitelező feloszlatai keresete; e) a részvénytársaság alapítói és a részvényaláírók; igazgatósága, felügyelőbizottsága, felszámolói és a tagok közti, az aláírói, illetőleg társasági viszonyból származó keresetek; f) a részvénytársasági igazgatóság, felügyelőbizottság, felszámoló, részvények jogosulatlan kibocsátói, külföldi r.-t.-ok belföldi képviselőinek harmadik személyek iránt a kereskedelmi törvényen alapuló felelőssége iránti keresetek, ha tárgyuk az a) alatti viszonyok valamelyike; g) a kereskedelmi utalványokból, közraktári jegyekből és a keresk. törv. 294—295. §§-ban említett papirokból származó keresetek, ha azok a keresk. törvényben felállított kellékeknek mindenben megfelelnek; h) a kereskedelmi megtartási jognál fogva a megtartott tárgyból való kielégítés iránti keresetek; i) a szabadalomból eredő kártérítési, a szabadalom tulajdona iránti perek s a szabadalmi hatóságokhoz nem utalt szabadalmi keresetek (1895. XXXVII. t.-cz. 59. §. 1. pont); a perenkivüli kereskedelmi bírósági ügyek, melyek a járásbíróságokhoz utalva nincsenek (keresk. eljárás 10. §.)

B) A mennyiben a pertárgy értéke járulékok nélkül 1000 K-t meghalad: az 1893. XVIII. t.-cz. 2. §-ában felsorolt perek (lásd alább).

II. A kir. törvényszékek, mint váltóbíróságok (tehát a budapesti és pestvidéki törvényszékek kivételével az összes törvényszékek) hatáskörébe tartoznak:

a) váltókeresetek és visszkeresetek; b) a váltótörvény 87. §-a szerinti perbejelentések; c) a váltómegtartási jogot érvényesítő keresetek; d) az ovatoló személyek ellen az óvásfelvétel körüli szabálytalanságokon és mulasztásokon alapuló keresetek; e) a váltóügyeken alapuló ügyvédi költségek és munkadíjak megítélése iránti keresetek; f) a váltótörvény által váltóeljárásra utasított perenkivüli ügyek, ha a váltó kellékhány-

ban nem szenved; g) a váltójegyzők óváskönyvének hitelesítése és vizsgálata (váltóelj. 3. §.)

8. *Bányaügyek.* Bányabírói hatósággal az 1871 : XXXII. t.-cz. 2. §-a alapján a miniszterium hét kir. törvényszéket ruházott fel, ezek: a budapesti, selmeczbányai, rimaszombati, lőcsei, nagybányai, oraviczai, gyulafehérvári. Azon ügyeket, melyek a törvényszékek mint bányabíróságok hatáskörébe tartoznak, az 1871 : XXXII. t.-cz. 21. §-a taxative sorolja fel; az itt fel nem sorolt ügyek a bíróságok rendes bírói hatáskörébe tartoznak.

9. *Telekkönyvi ügyek.* Azon ügyek, melyek a telekkönyvi rendtartás szabályai szerint intézendők el (régi terhek átkebelezése, kiigazítás és régi terhek megosztása iránti keresetek), továbbá P. 44. §-ának 1. bek. szerint a telekkönyvi előjegyzések igazolása, valamint az előjegyzés által biztosított tulajdoni és szolgalmi jogok iránti perek, ha a pertárgy értéke 400 K-nát meghalad, annyiban tartoznak a törvényszékek hatáskörébe, amennyiben a törvényszékek alá rendelt járásbíróságok telekkönyvi hatósággal fel nem ruháztattak.

10. *Csődügyek.* (1881 : XVII. t.-cz. második rész.) Ha azonban a kereskedelmi csőd a budapesti és pestvidéki kir. törvényszékek területén nyitattik meg, úgy a budapesti kir. kereskedelmi- és váltótörvényszék hatáskörébe tartozik. A csődtörvény első részének 3. fejezetében szabályozott megtámadási perek 1000 K-án alul a járásbíróság, 1000 K-án felül a törvényszék hatáskörébe tartoznak (S. E. 1. §. 1. p.)

11. A szerzői jog megsértéséből eredő keresetek, beleértve az elkobzás elrendelését is (1884 : XVI. t.-cz. 25, 26. §§.)

Ezeket kívül — mint mondtunk — *minden ügy, mely más bírósághoz utasítva nincs*, a kir. törvényszékek hatáskörébe tartozik.

8. §. A kivételes bíróságok hatásköre.

1. *A budapesti kir. kereskedelmi- és váltótörvényszéknek* mint elsőfolyamodású bíróságnak hatáskörét eredetileg az 1871 : XXXI. t.-cz. 26. §-a állapította meg, ezt azonban későbbi törvények kiegészítették. Hatáskörébe tartoznak a budapesti és a pestvidéki kir. törvényszékek területén felmerülő következő ügyek:

1. A váltóügyek és általában a törvényszékekhez utasított kereskedelmi ügyek, a tengeri kereskedelmi ügyek kivételével (1871 : XXXI. t.-cz. 26. §; váltó elj. 3. §; keresk. elj. 3, 7 §§.)

2. Kereskedelmi csődügyek, vagyis a bejegyzett kereskedők és keresk. társaságok csődügyei (1871 : XXXI. t.-cz. 26. §; 1881 : XVII. t.-cz. 72, 241. §§.)

3. A magyar földhitelintézet által vagy ellene indított perek, ugyszintén az intézet adóssai ellen fogatosítandó végrehajtások elrendelése, amennyiben az Budapest székesfőváros területén létező ingóságokra intéztetik (1871 : XXXI. t.-cz. 26. §. d); 1881 : LX. t.-cz. 258 §; 1889 : XXX. t.-cz.)

4. A kisbirtokosok országos földhitelintézetének ugyanezen ügyei (1881 : LX. t.-cz. 258 §; 1898 : XI. t.-cz.)

5. Az osztrák-magyar bank ellen, a budapesti főintézet és a banknak a magyar korona országaiban levő fiókintézetei üzletére vonatkozó keresetek, kivéve azokat, amelyek jelzálog-hitelügyeletekre vonatkoznak (ezek a bécsi országos főtörvényszékhez tartoznak) (1878 : XXV. t.-cz. alapszab. 95. cz.)

6. Azon vitás kérdések, melyek az Adria magyar tengerhaj. r.-társasággal kötött szerződésből kifolyóan, a társaság és a magyar állam közt felmerülnek. (1891. XXX. t.-cz. 39. §.)

7. A magyar folyam- és tengerhajozási r.-társasággal és a m. kir. kormány közt (1894 : XXXVI. t.-cz.-be iktatott szerződés 27. §.) és

8. a magy. kel. tengerhaj. r.-társaság és a m. kir. kormány közt (1898 : IX. t.-cz.-be iktatott szerz. 29. §.) fenálló szerződésből eredő perek.

II. *A községi bíróságok* (1877 : XXII.) hatáskörébe tartoznak:

1. Pénzkövetelést tárgyazó keresetek, melyek összege a járulékokon kívül 40 koronát meg nem halad, kivéve a bíróságilag meg nem állapított ügyvédi munkadíj-követeléseket.

2. Ingóságok vagy munkateljesítés iránti keresetek, ha a kereset tárgyának értéke járulékokon kívül 40 koronát meg nem halad, vagy felperes követelése tárgya helyett 40 koronát meg nem haladó pénzüsszeget elfogadni késznek nyilatkozik.

Kamatok, életjáradékok tartási és élelmezési költségek iránti keresetek, ha a kereset tárgya a járulékokon kívül 40 korona összeget vagy értéket meg

nem halad, vagy felperes a kereset tárgya helyett 40 koronát meg nem haladó pénzösszeget elfogadni késznek nyilatkozik és ha a főkötelezettség bírói ítéleten, egyességen vagy közjegyzői okiraton alapul vagy az adós által kétségbe nem vonatik

4) polgári eljárás alá tartozó mezei rendőri ügyek, ha a követelt összeg a járulékokon és az esetleg szintén megítélhető bírságon kívül 40 korona összeget meg nem halad; és ugyanazon összeg erejéig a vadak által okozott kártérítési keresetek.

III. *Az árú- és értéktőzsde bíróságok* hatáskörébe tartoznak (1870 : II. t.-cz.):

A tőzsdén, vagy a gabonacsarnokban kötött minden kereskedelmi ügyletből felmerült peres kérdés, habár az ügylet csak az egyik szerződő félre nézve képez is kereskedelmi ügyletet.

a kereskedők között kereskedelmi ügyletből felmerült peres kérdések, ha a felek magukat ezen kivételes bíróságnak akár az ügylet kötése alkalmával, akár később írásban kifejezetten alávetették; vagy ha az ügylet a tőzsdei jogosított ügynök közvetítése mellett jött létre s a felek a közvetítő ügynök által kézbesített és a tőzsdebíróági kikötést tartalmazó tőzsdeügynöki kötjegyet kifogás nélkül elfogadták;

a közkereseti társaság tagjai, betétitársaságok beltagjai, vagy alkalmi egyesülések tagjai között a társasági, illetőleg egyesülési viszonyból felmerülő peres kérdések, ha a felek magukat ezen kivételes bíróságnak akár az ügylet megkötése alkalmával, akár később írásban kifejezetten alávetették;

egyfelől kereskedők, másfelől nem kereskedők között létrejött kereskedelmi ügyletből felmerült peres kérdések, nevezetesen árúk és ingó dolgok vétele, szerzése azon szándékból, hogy azok természetben vagy átdolgozva tovább adassanak, vagy szállíttassanak, értékpapírok vétele, szerzése, ingó dolgok fel- és átdolgozásának elvállalása mások részére, ha az a kisipar körét meghaladja, bizományi, szállítmányozási, fuvarozási és személyfuvarozási intézetek ügyletei és azon termelők ügyletei, kik saját terményüket átdolgozzák és a bányaipar ügyletei, ha azok a kisipar körét meghaladják, habár csupán az egyik szerződő félre is kereskedelmi ügyletet képez, ha a felek magukat ezen kivételes bíróságnak, akár az ügylet kötése alkalmával, akár később írásban kifejezetten alávetették;

egyfelől a közraktári vállalat, másfelől a közraktári jegy (árujegy és zálogjegy) birtokosa között, a közraktári ügyletből felmerült peres kérdések, ha ezen kivételes bíróságok illetősége a vállalatnak közzétett üzleti szabályaiban kikötve van. Az 1882. január elseje előtt kötött jogügyletekből felmerülő peres kérdésekben ezen kivételes bíróságok hatásköre a jelenben érvényben levő szabályok szerint döntendő el akkor, ha az eljárás a jelen törvény életbeléptetésétől számított hat hónap alatt tételik folyamatba.

IV. *A cs. és kir. főudvarnagyi hivatal.* A cs. és kir. főudvarnagyi hivatal a cs. és kir. uralkodóház tagjainak, idegen hatalmak követségi személyzetének és azon személyek mindennemű polgári peres ügyeiben ítélt, kik különös legfelsőbb határozattal alárendeltettek, milyenek a meráni grófné és ennek fia, a meráni gróf, az uralkodó Lichtenstein herczeg, ennek neje, kiskoru és nem házas gyermekei, ennek testvére Lichtenstein Ferencz herczeg és testvére Lichtenstein Terézia herczegnő, azonban ez a két utóbbi csak ingó vagyonukra nézve és ez utóbbi csak férjhez meneteléig; a Bourbon-család idősb ágának tagjai, de csak ingó vagyonukra nézve, Koburg-Gotha Ágost herczeg, würtenbergi Fülöp herczeg, ennek neje Mária Terézia főherczegnő és ennek gyermekei, Modena-estei Mária főherczegnő és ennek fiai Károly és Alfonz, Sándor, würtenbergi herczeg, a braganzai Don Miguel herczeg és ennek a szülői háznál lévő kiskoru gyermekei; Gusztáv szász-weimari herczeg, végre a Károly Lajos főherczeg által alapított hitbizomány.

V. *A választott bíróságok.* Választott bíróságra ruházhatják kölcsönös szerződés útján a felek bármely peres ügy eldöntését, kivéve azon ügyeket, melyekben a rendes birói illetőségtől a P. 53. §-a értelmében eltérésnek nincs helye. (P. 495. §.).

9. §. Az illetékességről általában.

Több ugyanoly hatáskörrel bíró bíróság között az van hivatva konkrét esetben a jogszolgáltatást gyakorolni, vagyis az illetékes, melynek területéhez a konkrét ügy a törvényes szabályok szerint tartozik. Az illetékességi szabályok arra vonatkoznak, hogyan határozandó meg, hogy valamely ügy mely bíróság területéhez tartozik. A konkrét ügy ugyanis több terü-

lettel lehet vonatkozásban, így pl. ha egy budapesti lakos egy szegedi lakostól Kolozsvárról vesz egy brassói birtokot s ezen ügyletből per keletkezik, kérdés, melyik bíróság területéhez tartozik ezen ügy, mert hiszen az eladó lakhelyénél fogva Szegeddel, a birtok fekvésénél fogva Brassóval s a szerződés megkötésénél fogva Kolozsvárral van vonatkozásban. Melyik tehát az irányadó, az egyik vagy másik fél lakhelye, a birtok fekvése, avagy a szerződéskötés helye? Melyik körülmény határozza meg ezek között, hogy melyik bíróság területéhez tartozik az ügy, vagyis melyik bíróság illetékes abban eljárni? *Az a körülmény, mely irányadó annak megállapítására nézve, hogy melyik bíróság területéhez tartozik a konkrét ügy, tehát melyik bíróság az illetékes, illetékességi ok-nak neveztetik. Az illetékességi szabályok tehát az illetékességi okokat határozzák meg.*

Az ügyek különböző minősége szerint más és más körülmények határozzák meg a bíróság illetékességét, vagyis különböző minőségű ügyekre nézve különböző illetékességi okokat határoz meg a törvény.

Az illetékességi szabályok felállításának egyik indoka az ugyanoly hatáskörű bíróságok közötti munkamegosztás létesítése. De subiectiv jogot is védenek e szabályok. Minthogy ugyanis perbebocsátkozni mindenki bármily körülmények között is tartozik, ennél fogva jogtalan volna, ha az egyént *bárhol* perbe lehetne venni, s neki ezáltal rosszakaratulag károkat lehetne okozni. Ez a másik oka az illetékességi szabályok felállításának s azon általános szabálynak, hogy a ki valakit perelni akar, azt az illetőnek személyes bírósága előtt tartozik megperelni, felperes tartozik követni alperest (*actor sequitur forum rei*). Ez a személyes bíróság — mint látni fogjuk — az a bíróság, melynek területén alperes lakik (*általános illetékesség*), mely alól csak nagyon kevés esetben van kivétel (t. i. *kizárólagos illetékességi okok*).

Az egyén azonban rendszerint nemcsak személyes bírósága előtt perelhető meg, a törvény ugyanis különböző indokokból a különböző minőségű ügyekre nézve egyéb illetékességi okokat is állapít meg, úgy hogy a konkrét esetben választhat felperes, vajjon alperest ennek személyes bírósága előtt avagy a törvény által ezen ügyre nézve meghatározott *különös illetékességi ok* alapján kijelölt más bíróság előtt perelje-e.

Miután tehát felperes akár az általános illetékességi ok, akár a különös illetékességi ok alapján választhatja meg a bíróságot, ezen különös illetékességi ok alapján álló illetékesség — *vagylagos (alternativ, concurráló)* illetékességnek neveztetik.

A törvény bizonyos ügyekre nézve magasabb érdekből oly illetékességi okot állapít meg, mely az általános illetékességet ki is zárja, ezek a *kizárólógos illetékességi okok*. Pl. hitbizományi perekben kizárólag azon bíróság ítélkezhetik, melynek területén a jószág feje fekszik; ha tehát a hitbizomány birtokosa más helyen lakik, lakhelyén nem perelhető.

Az illetékességi okot meghatározó körülmények a keresetindítás időpontja szerint ítélendők meg s ha a per folyamán megváltoznak is, az illetékesség az eredeti marad (*ubi coeptum est semel iudicium, ibi et finem accipere debet*).

10. §. Általános illetékességi okok.

Az általános illetékességet (v. rendes i., *forum commune*) alperes lakhelye határozza meg: *forum domicilii*. Ha alperesnek rendes lakhelye nincs, illetékes az a bíróság, melynek területén alperes állandó szállással bír (P. 20. §.). Ha alperes felváltva különböző helyeken lakik vagy tartózkodik, valamint az esetben, ha több alperes különböző helyeken lakik vagy tartózkodik, e helyek bíróságai közül felperes szabadon választhat. (P. 31—32. §§.).

A *lakhely* magánjogi fogalom. Értendő alatta az a hely, a hol valaki azzal a szándékkal tartózkodik, hogy ott állandóan maradjon, az a hely, melyet vagyoni jogi személyiségének központjául választ. E szerint két körülmény határozza meg: 1. a tartózkodás ténye, 2. az állandó ottmaradás szándéka. Bizonyos esetekben a törvény határozza meg a lakhelyet (*domicilium necessarium*). Ilyen a *nő* lakhelye (a hol férje lakik), a *gyermek* lakhelye (a hol szülei laknak). *Jogi személyek és czéggel bíró kereskedők* lakhelye alatt, — hacsak alapszabályaik vagy külön törvény* nem

* Törvény jelöli ki pl. a magyar földhitelintézet illetékes bíróságául a budapesti kir. kereskedelmi- és váltótörvényszéket (1871: XXXIV.), ugyane bíróságot a kisbirtokosok országos földhitelintézetét illetőleg (1879: XXXIX.).

határozzák meg az illetékességet — a jogi személy székhelye, illetőleg a kereskedő telepe értendő. *Külföldi társulatoknál* a képviselőség, ilyenek nem létében a főügynökség székhelye, ilyenek hiányában azon hely, hol a társulat ingatlan vagyonnal bír s ha ilyen nincs, az ügylet megkötésének helye irányadó. Ha a cégnek főtelepén kívül fióktelepe is van, úgy felperes gyakorlatunk szerint választhat a telep szerint illetékes bíróságok között (Nagy F. szerint a főtelep bírósága illetékes) *Idegenek*, (értsd kiknek belföldön nincs lakhelyük, akár magyar, akár más állampolgárok), a mennyiben az országban megperelhetők, rendes szállításuk vagy netáni birtokuk illetősége alá tartoznak. (P. 33—34. §§.).

11. §. Különös illetékességi okok.

I. *Vagylagosak (concurrálók)*. 1. *Szerződésekre vonatkozó illetékesség*. Ha a per valamely szerződés alapján teljesítésre, vagy a teljesítés elmulasztásából (késedelem) eredő kártérítésre, avagy a szerződés érvénytelenítésére irányul, illetékes úgy az a bíróság, *melynek területén az ügylet megkötöttetett* (forum contractus), valamint az is, melynek területén a szerződésből származó kötelezettség *teljesítendő* (forum solutionis) (P. 35. §.). Felperes tehát ez esetben három illetékes bíróság között választhat, u. m. alperes lakhelyének (v. tartózkodási helyének), a szerződéskötés helyének s a teljesítés helyének bírósága között.

Kivételt képez a kisebb polgári peres ügyekben követett eljárás, hol egyedül a teljesítési hely bírósága illetékes s ez is csak akkor, ha ez a követelés alapját képező okiratban kikötöttetett (1877 : XXII. 15. §.). Ugyancsak kivétel van a váltóeljáráásban, hol az általános illetékesség mellett egyedül a váltó fizetési helye állapítja meg az illetékességet. (Váltó-elj. 6, 7. §§.)

A szerződés létrejötte helyének illetékessége mivel sem indokolt. Nincs az meg a német és az osztrák törvényekben sem, és a Tj. is mellőzi (Ind. 102 o.)

2. *Könyvkivonati és számlakövetelések* azon hely bírósága előtt is perelhetők, *hol a könyvek vitetnek*. (P. 35. §. 2. bek.) Értendő ez alatt minden oly követelés, mely bejegyzett kereskedő könyvében, mely-

ből a kivonat vagy számla kiiratott, szabályszerűleg be van vezetve. Mily jogalaphól származik a követelés, tehát contractusból vagy quasicontractusból, ez iránt a törvény nem distinguál tehát közömbös. Ezen illetékesség azonban határozott időtartamhoz van kötve, t. i. csak azon idő alatt vehető igénybe, míg a kereskedelmi könyvnek bizonyító ereje tart, vagyis kereskedők ellen tiz, nemkereskedők ellen két évig azon naptól számítva, melyen a peressé vált könyv-kivonati tétel a könyvekben bevezettetett. (K. T. 31. §.)

3. Ha a házasság felbontása, vagy az ágytól és asztaltól való elválás hűtlen elhagyás alapján kéretik s a távollevő fél lakhelye ismeretlen, az a törvényszék is illetékes, melynek területén a folyamodó fél lakik. (P. 36. §. 2. bek.)

4. A bekebelezett vagy előjegyzett követelés behajtása iránti perek, még ha ez utóbbiak az előjegyzés igazolásával is kapcsolatosak, felperes választása szerint vagy alperes személyes bírósága vagy a terhelt birtok felkvésének bírósága előtt indíthatók meg. (P. 44. §. 2. bek.)

5. Az ügyvédi rendtartásról szóló 1874 : XXXIV. t.-cz. értelmében (58. §.), ha az ügyvéd a jutalomdíj s a költségek iránt az általa képviselt féllel sem ki nem egyezett, sem általa ki nem elégítettett, s ha magában a perben saját fele irányában díjai meg nem állapítottak: díjjegyzékét az illetékes bíróság előtt per útján érvényesítheti. Ezen keresetekre nézve peres ügyekben a per bírósága, egyéb ügyekben az ügyvéd személyes bírósága illetékes.

II. Kizárólagosak :

1. Házassági ügyekben azon törvényszék illetékes, melynek területén a házasfelek utolsó állandó együtt-lakása volt (P. 36. §.). Ha az utolsó állandó együtt-lakás helye nem állapítható meg, az általános illetékesség szabályai irányadók.

2. Az örökösödési perekben arra való tekintet nélkül, vajjon szerződésből (örökösödési szerződés) származott-e a kereset, vagy törvény, avagy végrendelet jogczimén nyugszik és az örökhagyó végakarátának teljesítésére vagy megszüntetésére van-e az irányozva, azon törvényszék — 400 K-ig azon járás-bíróság — ítélt, melynek területén az örökhagyónak utolsó rendes lakása volt. Ha az örökhagyó az országon

kivül* halt el, az örökhagyó *utolsó lakhelye* (belföldi), ha ez ki nem tudható, vagy az országban sosem lakott, azon bíróság lesz illetékes, *melynek területén a hagyaték létezik (forum hereditatis)*. (P. 37. §, S. E. 1. §. 1. és 4. bek.).

3. *Hitbizományi perekben* azon bíróság illetékes, *melynek területén a jószág feje fekszik*. Ha az illetékesség így meg nem állapítható, az igazságügy-minister állapítja meg az illetékes bíróságot. (P. 21. §). Egyébiránt a hitbizományi ügyekben követendő eljárást szabályozó 1869. április 7-én kelt igazságügy-ministeri rendelet 2. §-a értelmében az igazságügy-minister a hitbizomány alakításánál a jóváhagyó levélben jelöli ki azt a bíróságot, mely úgy a felügyeletet, mint a bíraskodást gyakorolja.

4. *Felhívási perekben* illetékes:

a) *Kérkedés* miatt a *felhívó személyes bírósága (forum ex provocatione)*. Ugyanezen bíróság illetékes azon keresetre nézve is, mely a felhívás folytán a kérdéses jog érvényesítése végett a felhívott által indíttatik (P. 28. §);

b) *számadási perekben*, arra való tekintet nélkül, hogy a számadás beadását a számoltatásra jogosított vagy a beadott számadás helyeslését a számadó követeli, azon törvényszék — 1000 K-ig azon járás-bíróság illetékes, *melynek területén a számadás tárgya kezeltetett (forum gestae administrationis)*. Ha azonban a számadás ingatlan vagyona vagy ennek jövedelmeire vonatkozik: az a bíróság (törvényszék v. járás-bíróság), mely illetékes volna, ha a számadó a kérdéses birtokon laknék. Ha pedig a számadás bírói vagy gyámhatósági megbízásból származott, azon bíróság illetékes, mely a megbízást adta, illetve melynek területén a gyámhatóság székhelye van, (P. 39. §; S. E. 1. §. 1. és 2. bek.)

c) *holttányilvánítási eljárásra az örökösödési perben* illetékes törvényszék vagy azon törvényszék, *melynek területén az örökösödési perben illetékes járás-bíróság székhelye van*. (1894 : XXXI. 132. §.)

d) *elveszett okiratok megsemmisítése iránti eljárásra*, valamint az ennek folyamánát képező tulajdoni kezeset nézve is a *folyamodó fél személyes bírósága*.

* Értendő ez alatt: a magyar törvénykezési területen kívül, tehát pl. Horvát-Szlavonországban is.

(P. 41. és 532. §§.) Azonban váltók, valamint a kereskedelmi utalvány és az árú- vagy zálogjegy megsemmisítésénél a fizetési hely irányadó (Váltó-t. 77. §. K. T. 298. 452. §§.), az 1881 : XXXIII. 2. §. értelmében pedig állampapírok megsemmisítésére nézve a *budapesti kereskedelmi- és váltótörvényszék* (a horvát-szlavon földtehermentesítési papírokra a zágrábi törvényszék), *egyéb forgatható és bemutatóra szóló papírok megsemmisítésére pedig az okirat kiállítójának az okirat kiállításakor volt székhelyének vagy telepének bírósága* illetékes.

5. A birtokbíróságok és telekkönyvi hatóságok hatáskörébe tartozó ügyekben kizárólag azon bíróság illetékes, melynek területén a keresetbe vett ingatlan vagyon fekszik (*forum rei sitae*.) Különböző bíróságok területén fekvő ingatlanok bíróságai között felperes szabadon választhat. (P. 42. 43. §§.)

6. Bizonyos esetekben az a bíróság illetékes, mely egy másik, a kérdéses ügygel összefüggő ügyben hivatott ítélkezni (*forum connexitatis*). Ez esetek a következők:

a) Midőn az ügyfelek egy és ugyanazon jogügyletből vannak egymás elleni keresetek beadására kölcsönösen jogosítva és a keresetek különböző és egyaránt illetékes bírósághoz már benyújtattak. Pld. adásvételből úgy az eladó, mint a vevő indít keresetet a másik fél személyes bírósága előtt. Ilyenkor a *rendes eljárásban* valamennyi keresetre nézve azon bíróság fog eljárni, melynél előbb indítottatott meg a per; a többi bíróság az eljárást azonnal megszünteti s az iratokat további eljárás végett a korábban megkeresett bírósághoz teszi át. (P. 13. §.)

A *sommás eljárásban* nem áll fönn ez az illetékeség. A bíró szükség esetén a már folyamatban levő s összefüggő per eldőlteig az eljárást felfüggesztheti. (S. E. 44. §.) Az ily értelmű egyesítés csak valamelyik fél kérelmére eszközöltetik, sohasem hivatalból.

B) Ha több az alperes s ezek különböző bíróságok területén laknak (*szenvedő pertársaság*), felperes az alperesek illetékes bíróságai közül bármelyiket választhatja. (P. 32. §.)

C) *Viszonkereset* eldöntésére a *főkeresetre* illetékes bíróság van hivatva (P. 77. §.), de csak az esetben,

ha a hatáskörtől és a rendes illetékességtől eltérésnek helye van (*forum reconventionis*).

D) Midőn több követelés ugyanazon jogalaphból vagy hasonnemű ügyletekből ered, azok egy keresetben (*keresethatalmazat*) és pedig *bármelyik követelésre illetékes bíróság előtt* érvényesíthetők, de csak az esetben, ha a hatáskörtől és rendes illetékességtől eltérésnek helye van. (P. 66. §. a.) Ha azonban az egyes követelések bírósága nem bir hatáskörrel az összkövetelésre, a magasabb bírósághoz kell fordulni. Pld. két 800 K-nás követelés külön-külön a járásbíróság előtt, együtt a törvényszék előtt érvényesítendő.

E) Ha két egyén közt egy jog vitás és azt egy harmadik részben vagy egészben magának igényli, beavatkozhatik a perbe és ezen per is a főper bírósága előtt fog folyni. (*A főbeavatkozás foruma*). (P. 72. §.)

F) *A perujítás* azon elsőfolyamodású bíróságnál indítandó meg, *melynél az alapper tárgyalatott és elintéztetett*. (P. 47. §.)

7. Midőn az ügyvédi rendtartásról szóló 1874 : XXXIV. t.-cz. 55. §. értelmében a fél az előleges egyezkedésben meghatározott *ügyvédi jutalomdíj aránylagos leszállítását* per útján kérheti, *peres ügyekben a per bírósága, egyéb ügyekben az ügyvéd személyes bírósága* illetékes (56. §.)

8. Az 1874 : XXXV. t.-cz. szerint oly ügyletnél, mely rendkívül nagy terjedelmű, hosszadalmas előkészületet és időt vesz igénybe s különös nehézséggel és felelősséggel jár, a *közjegyző* azon ok világos megemlítése melltett, melynél fogva a törvényszerű díjat elégtelenek tartja, magasabb díjat követelhet. A díj összegét, ha egyesség nem létesül, a *közjegyző személyes bírósága* állapítja meg. (199 §.) Oly megkezdett ügyletért, melynek befejezése a közjegyző hibájából maradt el; csak a rendes díjnak felét követelheti. Ha többre tart igényt, a díj megállapítását ugyancsak személyes bíróságnál kérheti. (201. §.)

12. §. Eltérés a törvényes illetékességtől.

I. Az illetékesség kikötése (szerződéses illetékesség).

Míg a hatáskörre vonatkozó szabályok nagyrészt abszolút természetűek, addig az illetékesség a felek rendelkezési körébe esik a törvényben meghatározott kivételekkel. Egy különben illetéktelen bíróság a felek

szerződése folytán illetékessé válhatik (*prorogatio fori*). Az illetékesség kikötéséhez a törvény (P. 52. §.) *szerződést kíván, mely azonban határozott alakszerűséghez kötve nincs*, köthető mindaddig *mig* a perben *illetékességi kifogást lehet tenni*, az illetékes bíróságot nem szükséges föltétlenül meghatározni, hanem a választás *felperes szabad tetszésére* is bizható. Kiköthető úgy vagylagos mint kizárólagos hatálylyal, akár az egyik, akár a másik vagy mindkét felet kötelezően.

Bár a törvény ez irányban nem rendelkezik, általános jogelvek alapján mondhatjuk, hogy az alávetésnek *meghatározott jogviszonyból eredő* peres ügyekre kell vonatkoznia. Egy nyilatkozat, melylyel valaki magát valakivel szemben előállható összes jogviszonyaira nézve valamely bíróság hatáskörének aláveti, jogkörének oly mérvű megszorítását foglalja magában, hogy annak jogi erő nem adható. (Ind. 111. o.) Vajjon egy meghatározott bíróság illetékességének való alávetés esetében a törvény alapján illetékes többi bíróságok elvesztik-e az illetékességet? Vitás. A Tj. szerint (46. §.) csak, ha ezt határozottan kikötik.

Nincs helye eltérésnek a törvényes illetékességtől: a) a telekkönyvi ügyekben, b) hitbizományi ügyekben, c) házassági ügyekben, d) olyan perekben, melyeknél gyámság és gondnokság alatti vagy távollevő személy van érdekelve. (P. 53. §.)

II. *Az illetékesség hiányának nem érvényesítése.* A törvényes illetékességtől eltérés van az esetben is, ha a kereset nem illetékes bíróság előtt indítatott s az illetékesség eme hiánya nem érvényesítettett. Szabály az, hogy a bíróság illetéktelensége miatt alperes a rendes eljárásban a perfelvételi első határnapon, a sommás eljárásban pedig mindaddig, *mig* az alperesi érdemleges ellenkérelem elő nem terjesztetett, kifogást tehet. (N. 16. §., S. E. 27. §.) Ha az illetékességi kifogás eme törvényes határideje eltelt, *nem kifogásolás esetén az illetéktelen bíróság illetékessé válik.* (Némelyek szerint u. n. *hallgatólagos prorogatio*.)

Azon esetekben, melyekben törvényes illetékességtől eltérésnek nincs helye (l. fentebb), az illetékesség hiánya hivatalból veendő tekintetbe. Itt tehát az illetékesség hiánya miatt a per bármely stadiumában kifogás emelhető s *az illetéktelen bíróság csak akkor lesz illetékessé, ha az ítélet jogerőre emelkedett.*

III. Eltérés van végül a törvényes illetékességtől *biróküldés* (delegatio iudicis) esetén, mialatt valamely nem illetékes bíróságnak valamely meghatározott ügyben a végrehajtóhatalom vagy a felsőbb bíróság által illetékességgel való felruházását értjük. (P. 57. §., 1891. évi 42.675. sz. igazs. min. hat., 1896 : XXXIII. törvényezikk.)

Biróküldésnek a következő esetekben van helye:

1. a *birói érdekelttség* eseteiben (v. ö. 16. old.) ha az érdekeltségi kifogás a törvényszék elnöke vagy annyi tagja ellen merül fel, hogy a többiekből a határozathozatalra szükséges szám ki nem telik;

2. ha a bíróküldés *más fontos oknál fogva czélsze-*nek mutatkozik. Ily okok általában lehetnek bárminemű elfogultság, vagy ha a több bíróból álló járásbíróság vezetője ellen per indítatik. Nagy gyakorlati jelentőségű továbbá a bíróküldés azon esetben, midőn a magyar állampolgár házasságával az ország területén egyáltalán együtt nem lakott s a házasság felbontása vagy érvénytelenítése iránt indít pert; miután az 1894 : XXXI. t.-cz. 114. §-a értelmében magyar állampolgár házassági perében csak a magyar bíróság ítélete hatályos, már pedig a házassági perekben a házasfelek állandó és utolsó együttlakásának helye állapítja az illetékességet, ennél fogva pl. a külföldön házasságra lépett és ott lakó magyar állampolgárra nézve nem található törvényes illetékességgel bíró bíróság, miért is bíróküldésnek van helye.

A bíróküldés jogát Ő Felsége a király az igazságügyministerium által gyakorolja és pedig vagy a saját kezdeményezésére vagy a felek által megkeresett bíróság avagy maguk a felek kérelme folytán. A megkeresett *bíróság* ha a bíróküldés okát látja fenforgónak, *köteles* a bíróküldést szorgalmazni s ha a bíróküldést szükségessé tevő körülmény eltitkolása bizonyul be reá, a károsult félnek kártérítéssel tartozik. (P. 58. §.) Az igazságügyministerium csak az érdekeltségi esetekben nem tagadhatja meg a bíróküldést, más esetben saját belátása szerint jár el. Visszaélések elkerülése végett a törvény (P. 59. §.) kimondja: ha a bíróküldés iránti eljárás megindítását a per késleltetése vagy a bíró vagy az ellenfél bosszantása végett valamelyik fél tudva hamisan idézte elő, a rendes bíróság által a költség megtérítése mellett 600 K-ig terjedhető bírsággal büntetetik, a mi iránt az ügyvéd, a fél

elleni vizskereset fennmaradása mellett, első sorban felelős.

Ha több bíróság a maga illetőségéhez tartozónak vitat valamely peres ügyet (*tervőleges illetőségi össze-
ütközés*), vagy pedig valamely ügyben több bíróság egyaránt illetéktelennek nyilvánítja magát (*nemleges
illetőségi összeütközés*), a kir. Curia határoz. Ha pedig bel- és külföldi bíróságok közt merülnek fel illetőségi összeütközések az igazságügyminister intézkedik.

13. §. Jogsegély.

I. Minden bíróság csak a részére kijelölt területen gyakorolhatja a birói hatóságot. Ha tehát valamely bíróság azon helyzetbe jut, hogy valamely ügy folyamán saját területének határán túl kell valamely jogcselekményt foganatosítani (pld. birói szemlét tartani, tanuballgatást eszközölni, végrehajtást foganatosítani), ezt nem teheti maga, hanem azon bíróságot kell a foganatosítás iránt *megkeresni*, melynek területén a jogcselekmény foganatosítandó. Miután pedig az egyes bíróságok mindannyian ugyanazon egy czélnek szolgáló szervezetnek különböző szervei, ennél fogva a megkeresésnek *elegend tenni* s általában a jogszolgáltatás tárgyában kölcsönösen segédkezet nyújtani *kötelesek*. (P. 60. §.)

A megkeresés vagy *megkereső levél* alakjában történik, vagy pedig a *birói végzésben* foglaltatik a megkeresés, mely utóbbi esetben a végzés egy példánya küldetik a megkeresett bíróságnak.

Az oly cselekvényt, melyre nézve a *megkeresett* bírósági *hatáskörrel nem bír*, a megkeresés esetében sem foganatosíthatja. Ha azonban a *megkeresett* bíróság *nem illetékes*, az illetékes bíróságot hivatalból tartozik megkeresni. (S. E. 70. §. alapján kifejlődött joggyakorlat).

Meg kell tagadnia a megkeresett bíróságnak a megkeresés teljesítését, ha az illető cselekmény tiltó törvénybe ütközik, vagy megkeresés útján egyáltalán nem teljesíthető, pld. ha az ügynek a tárgyalása kéretik.

Nem vizsgálhatja azonban a megkeresett bíróság, vajjon a megkereső bíróság bir-e hatáskörrel és illetékességgel, valamint, hogy a megkeresés igaz-

ságos-e, megfelel-e a törvényeknek; mert hiszen a mellérendelt bíróságok nem vizsgálhatják felül egymás intézkedéseit.

Némely külföldi törvényhozás megengedi, hogy a bíró bizonyos körülmények között más bíróság területén is foganatosíthasson jogcselekményt (így a német és osztrák, továbbá Tj. 15. §.), ellenben a per-jogunk a terület átlépését nem engedi meg.

II. A kölcsönös *jogsegély* nemcsak a belföldi bíróságok között, hanem a *belföldi és külföldi bíróságok között is* fennáll; vagyis a külföldi bíróság megkeresheti jogcselekvények foganatosítása céljából a belföldi bíróságot, a belföldi bíróság pedig a külföldit. Mindkét irányban az illető állammal létrejött nemzetközi szerződés vagy tényleges viszonyosság az irányadó. Külföldi bíróságoknak csak akkor nyújtunk jogsegélyt, ha ez iránt az illető állammal szerződünk, vagy pedig, ha az illető állam nekünk szerződés nélkül is jogsegélyt nyújt (*viszonyosság*). E tényleges viszonyosság fennállását azon fél tartozik *bizonyítani*, *kinék érdekében* a megkeresés történt. (P. 63. §.) Ő Felsege többi országára és tartományára nézve ily igazolás nem szükséges.

A külföldi bíróságokkal fennálló jogsegély tárgyában egyrészt már a P. foglal magában néhány szabályt, ujabban pedig az 1899 : XIII. törvényezikkel becikkelyezett haagai nemzetközi egyezmény intézkedik. (Utóbbi természetesen csak azok között jön alkalmazásba, kik azt aláírták, ezek: Belgium, Spanyolország, Franciaország, Olaszország, Luxemburg, Nassau, Németalföld, Portugál, Svájc, Svédország és Norvégia; utóbb csatlakoztak: Dánia, Románia, Oroszország, Németország, Ausztria és Magyarország).

Külföldi megkeresés esetén is természetesen a magyar jog szerint történik az eljárás (P. 62. §.) Az 1899 : XIII. t.-cz. 10. §-a azonban e szabály alál kivételnek enged helyet, t. i. azon esetben, ha a megkereső bíróság kifejezetten valamely a külföldi jogban megszabott eljárás szerint kéri az illető jogcselekményt foganatosítani s ezen eljárást a hazai törvény nem tiltja. A megkeresett hatóság megtagadhatja a megkeresés teljesítését, ha azon cselekményre hatásköre nem terjed ki, végre, ha az állam azt souvereinitására vagy biztonságára sérelmesnek tartja (1899 : XIII. 7. §.). Illetéktelenség esetén a megkeresett

hatóság a megkeresést hivatalból teszi át az illetékes hatósághoz (1899 : XIII. 8. §.)

Ha oly állam bírósága keresendő meg, melylyel nem vagyunk viszonyosságban, az illető bíróságot a magy. kir. igazságügyiministerium útján kell megkeresni.

MÁSODIK FEJEZET.

A peres felek.

14. §. A felekről általában.

A perben két fél áll egymással szemben: a támadó és a védekező fél. Előbbi a *felperes* (*actor*), utóbbi az *alperes* (*reus*). Úgy a felperesi, mint az alperesi oldalon több személy is állhat.

A két oldalon különböző vagyoni jogi személyiségeknek kell egymással szemben állaniuk. Ha az egyik fél a másik örökösévé válik, megszűnik a per.

A felek szerepei különbözők. Felperes sorsa legrosszabb esetben az elutasítás, míg alperes el is marasztalható. Perjogunk nem ismer *iudicia duplicia*-t, hol felperes egyszersmind alperes, s így el is marasztalható; csak a perköltség fizetési kötelezettség látszik kivételt alkotni, de ez csak látszólagos kivétel, mert a perköltség-fizetés kérdése nem tartozik szükségképen a perhez s csak czélszerűségi szempontból döntenek el ennek körében. Nem *iudicium duplex* az oly per sem, melyben alperes viszonykeresetet támasztott; mert ily esetben két per egyesítése forog fön. Ugyanez mondható a közösség megszüntetésére irányuló s a *possessorius* keresetekre is.

15. §. Perképesség.

Perben mint fél csak az szerepelhet, kinek jogai és kötelességei lehetnek, a kinek *perbeli jogképessége* van. A perbeli jogképesség fogalma tehát összeesik a magánjogi jogképességgel. Jogképesek pedig a személyek, úgy a fizikaiak mint a jogaiak. Hogy kik tekintetnek jogi személyeknek, ezt ismét a magánjog határozza meg. Így a kereskedelmi társaságok jogi

személyek,* ellenben a közönséges magánjogi társaság (societas) nem, az utóbbi tehát nem, csak tagjai perelhetők meg. Hogy a kereskedő czége alatt perelhető és perelhet, mitsem változtat azon, hogy maga a kereskedő a fél.

A perbeli cselekmények csak akkor érvényesek, ha azokat oly személy végezte, ki azokra jogosítva van, kinek *perbeli cselekvőképessége* van. A perbeli cselekvőképesség fogalma is összeesik a magánjogi cselekvőképességgel. Mig tehát a *perbeli jogképesség* a képesség perben fél gyanánt állani, addig a *perbeli cselekvőképesség* a képesség perbeli cselekményeket mint fél *saját tényeivel* végezhetni. Míg pl. jogképessége minden személynek van, addig pl. cselekvőképessége nincs mindenkinek. Első sorban csak azok bírnak ilyennel, kik saját tényeikkel kötelezettségeket vállalhatnak, vagyis kiknek magánjogi cselekvőképességük van. De még ezeknek a p. cselekvőképességét is nagy mértékben korlátozzák az ügyvédi képviselő szabályai (L. következő §).

Vannak oly kiskorúak, kik vagyonuk bizonyos részéről jogérvényesen rendelkezhetnek, így nevezetesen arról, amit saját kereseti tevékenységükkel szereznek, erre nézve tehát magánjogi cselekvőképességük van. Kérdés, vajjon e vagyonra nézve perbeli cselekvőképességük is van-e? A bagatell-törvény (33. §.) kimondja, hogy ily esetben a kiskorú személyesen is perelhet; a S. E. 75. §. 5. bek. szerint *mint felperesek* felléphetnek saját személyükben, mint alperesek azonban csak az általuk bérbevett lakás vagy üzlethelyiség visszabocsátása iránt indított sommás perekben idézhetők meg személyesen. A rendes eljárásra nézve törvényes intézkedés híján, vitás a kérdés (a p. cselekvőképesség ellen hozatik fel a gy. t. 87. §-a; megadja a Tj. 72. §-a).

A kinek nincs perbeli cselekvőképessége, az lehet fél a perben, de a perbeli cselekményeket ő maga nem végezheti, hanem helyette az ő törvényes képviselője. Hogy kik a törvényes képviselők, az a magánjogban és speciális törvényekben határoztatik meg (gyáms. t., csődt. stb.) A P. (84. §.) szerint

* Jegyzet. A közkereseti és betéti társaság ugyanaz uralkodó tan szerint nem jogi személy, de perbeli cselekvőképességük a K. T. kifejezetten elismeri.

gyámság vagy gondnokság alatt állók helyett a gyám vagy a gondnok, közintézeteknél és testületeknél, részvénytársaságoknál az igazgatóság vagy az alapszabályokban kijelölt közegek, községeknek az előljáró, a kir. kincstárnál a kir. ügyészség, közalapítványoknál a közalapítványi ügyigazgatóság idézendő. A törvényes képviselők eme felsorolása azonban nem kimerítő.

Miután a perbeli jog- és cselekvőképesség a per létrejöttének egyik előfeltétele és annak hiánya esetén a per meg nem indítható, ennél fogva ez a hiány a per bármely szakában hivatalból veendő figyelembe. A fél ez okból pergátló kifogással élhet (de csak a sommás eljárásban S. E. 27. §.), semmiségi okot képez (N. 39. §.), tehát felebbezéssel, az ítélet jogerőre emelkedése után pedig semmiségi keresettel orvosolható. Ha az egyik félnek a perbeli jogképessége hiányzik (pld. egy részvénytársaság pereltetett, mely nem volt a cégjegyzékbe bevezetve), az eljárás feltétlenül érvénytelen és megszüntetendő. Ellenben ha az egyik félnek nincs perbeli cselekvőképessége s törvényes képviselője nem idéztetett, ez a hiány még pótolható. Ez esetben tehát a bíróság az eljárást félbeszakítja s erről a feleket, valamint a törvényes képviselőt értesíti. Utóbbi az eddigi eljárást jóváhagyhatja és folytathatja. E jogára a som. eljárásban figyelmezteti is a bíróság a törvényes képviselőt s annak gyakorlására határidőt szab. (P. 11. §., S. E. 8. §.)

A perbeli cselekvőképességtől különbözik, midőn valamelyik fél nem képes értelmesen előadni az ügyét, nincs *előadási képessége*. Ennek oka valamely testi vagy lelki fogyatkozás lehet. Az ily felet a bíróság arra utasítja, hogy a legközelebbi tárgyalásban ügyvéd által képviseltesse magát, különben meg nem jelentnek fog tekintetni. (S. E. 36. §.)

A perbeli jog- és cselekvőképességet közös névvel *személyes jogképességnek* is szokták nevezni s szembe állítják vele az u. n. *tárgyi, dologi perképességet*, mi alatt azt értik, hogy a per tárgyát képező jog a felet megilleti (*legitimatio ad causam*, mely *activ* vagy *passiv*, aszerint amint fel- vagy alperest illeti meg). E szembeállítás azonban teljesen helytelen, mert a legit. ad c. kérdése az anyagi jogba tartozik, a per folyamán döntendő el s nem előfeltétele a pernek.

16. §. Képviselet.

A magánjogilag cselekvőképes személyek perbeli cselekvőképességét korlátozzák a kötelező képviselet szabályai. A *rendes eljárásban* ugyanis a felek személyesen nem járhatnak el, hanem magukat *képviseltetniök kell* és pedig *kizárólag ügyvéd által* (N. 12. §. *ügyvédi kényszer*). Ez alól csak az ügyvédi oklevéllel bírókra, alkalmazásban levő bírákra és ügyészekre, közjegyzőkre, nyilvános jogtanárok és jogtudorokra nézve tesz a törvény kivételt, ezek ugyanis saját, valamint kiskorú gyermekeik ügyeiben nem tartoznak magukat képviseltetni, nejeiket pedig mint megbízottak képviselhetik. (N. 12. §. 2. bek.). A *sommás eljárásban* a felek *személyesen* is járhatnak el *vagy meghatalmazott által*, de a meghatalmazott szabály szerint *csak ügyvéd lehet* (N. 11. §. *kötelező ügyvédi képviselet*), azon személyeket pedig, kik az ügyvédeken kívül szintén megbízhatók perbeli képviselettel a S. E. 7. §-a taxative felsorolja, e szerint képviselheti (sommás perben):

a) felmenő rokon lemenő rokonát és viszont, férj nejét és nejének fel- vagy lemenő rokonát, nő férjét, testvér testvérét és a pertárs pertársát mint meghatalmazott (de csak 20 éven felül)

b) a gazdatiszt azt, akinek állandó szolgálatában van s az állandóan alkalmazott kereskedelmi meghatalmazott és kereskedő s iparos-segéd (de csak 20 éven felül) főnökét kivéve azon pereket, melyek kikötés alapján tartoznak a sommás eljárás alá;

c) ha a bíróság székhelyén gyakorló ügyvéd nem lakik, vagy ha az ottlakók akadályozva vannak: bármely önjogú férfi megbízható, kivéve azon pereket, melyek kikötés alapján tartoznak a sommás eljárás alá. Aki az a) vagy b) pontra hivatkozva fellép a perben s kitűnik, hogy arra nem volt jogosult (*falsus procurator*) 200 koronáig terjedhető bírsággal büntetendő (e végzés ellen felfolyamodásnak van helye; a másodbíróság határozata végérvényes). A kötelező ügyvédi képviselet szabálya alól tett eme *kivételek* azonban *csak az elsőbíróság előtti eljárásra* vonatkoznak, a *felbbezési eljárásban* ugyanis a szabály alól csak azokra nézve tétetik kivétel, kik az ügyvédi kényszer szabálya alól is kivételnek (l. fent.) A *felülvizsgálati eljárásban* az ügyvédi kényszer a szabály (S. E. 187. §.)

A meghatalmazás közokiratba, hiteles vagy teljes bizonyerejű magánokiratba (P. 167, 168. §§.) foglalandó; sommás eljárásban jegyzőkönyvbe is mondható. *Rendes eljárásban* az ügyvéd a meghatalmazást eredetiben vagy hiteles másolatban az első perirathoz mellékelni, illetőleg első megjelenése alkalmával felmutatni s egyszersmind nevét minden beadványra sajátkezűleg ráírni tartozik. Ha a képviselőnek nincs formászerű meghatalmazása, úgy tekintetik, mintha meg sem jelent volna. (P. 89. §.) Ha pedig később tűnik ki e körülmény s nem pótoltatott, hivatalból észlelendő semmiségi okot képez. (N. 39. §.) *Sommás eljárásban* a meghatalmazás a keresethez mellékelendő, illetve alperes részéről az első tárgyalásnál felmutatandó. Ellen esetben a bíróság a meghatalmazás igazolására határidőt (maximum 8 nap s meg nem hosszabbítható) tűz ki s vagy elhalasztja a tárgyalást is vagy folytatja s a meghatalmazás nélkül fellépett személyt egyelőre részvételeire bocsájtja. Feltétlenül részvételeire bocsájtandó a meghatalmazás nélkül fellépő személy: ha az ellenfél kívánja. Ha a zárhatáridő alatt a meghatalmazás be nem mutattatik: a kereset végzéssel hivatalból megszüntetendő. A meghatalmazás hiányának egyéb eseteiben pedig a fél meg nem jelentnek tekintetik, tehát ellene további eljárás nélkül a meg nem jelenés törvényes következményei alkalmazandók. A költségekben a fél helyett eljáró személy marasztalandó. Ha az tűnik ki, hogy a fél helyett olyan meghatalmazott lépett fel, ki őt nem képviselheti, a bíróság ugyancsak újabb határnapot tűz ki azzal a meghagyással, hogy a kellően nem képviselt fél az újabb tárgyaláson a meg nem jelenés törvényes következményeinek terhe alatt, személyesen vagy ügyvéd által képviselve jelenjék meg. (S. E. 8. §.)

17. §. Pertársaság.

Minden perben csak két pártállás van, de úgy a fel- mint az alperesi oldalon több személy is szerepelhet fél gyanánt. Ez esetben *pertársaságról* szólnunk, mely cselekvő vagy szenvedő aszerint, amint a felperesi vagy alperesi oldalon forog fenn.

Kérdés, vajjon mikor van helye ily pertársaságnak, vagyis mikor érvényesítheti több személy a

maga jogát, vagy egy személy több személlyel szemben fennálló követeléseit egy és ugyanazon keresettel? A P. csak szenvedő pertársaság előfeltételeit határozza meg, e szerint több személyt csak akkor lehet ugyanazon keresettel megperelni: 1) ha a kötelezettségek ugyanazon jogalapon alapszanak (pl. a hagyatéki hitelező az örökös társakat perli), vagy 2) ha az ügyleti kötelezettségek jogalapjai hasonlóak (pld. valaki többektől külön-külön vesz bort s ezek nem szállítanak) (P. 76. §.) Vannak ezekenkívül esetek, melyekben az anyagi jognál fogva szükségképen áll elő a pertársaság (*materiális vagy szükségképi pertársaság*). Lehet úgy cselekvő, mint szenvedő (tehát cselekvő pertársaság csakis ezen esetben forog fenn). Ilyen áll elő, midőn valamely jog több személyt egy ellen, vagy többet több ellen, vagy egyet több ellen megoszthatatlanul illet. (Pld. a szolgalmi jogosult a szolgálótelek tulajdonostársait a szolgálat elismerésére perli, vagy a tulajdonostársak együtt indítják az actio negatoriát.)

A *pertársaság hatása* az, hogy a perbevitt több igényre nézve együttes az eljárás, a hasonnemű perbeli cselekmények együttesen végeztetnek. Azonban a pertársak között semmi különös jogi viszony sem létesül, perbeli cselekményeik teljesen önállóak, egymásnak sem előnyére, sem pedig hátrányára nem szolgálhatnak. E szabály alól azonban kivételt kell tenni az esetre, midőn a vitás jogot a pertársak részére csak egységesen lehet eldönteni, ami nevezetesen a szükségképi pertársaságnál forog fenn. A P. nem mondja ki e kivételt ily általánosan, csak a felperestársakra nézve rendeli, hogy az eljárás egész folyamában egy személynek tekintetnek, ennél fogva közös meghatalmazott által kell képviseltetniök. A bírói gyakorlat szerint azonban a közös képviselőt csak a keresetre áll, a per későbbi folyamán külön képviselőt is lehetséges. (P. 67. §.) Ugyancsak eltér a fenti szabálytól a P. 112. §-a, mely szerint abban az esetben, ha a több pertárs közül a tárgyalásra vagy perfelvételre csak néhányan jelentek meg, a meg nem jelentekről az tétetik föl, hogy a megjelent pertársak közül annak védelméhez csatlakoznak, a mely részükre a legkedvezőbb. A S. E. (56. §.) pedig ehhez még hozzáteszi: »kivéven ha e védelem csupán a megjelent alperesekre nézve bir jelentőséggel.«

18. §. Harmadik személyek részvéte a perben: főbeavatkozó, mellékbeavatkozó és perbehívott.

A feleken kívül a perben még résztvehetnek a főbeavatkozó, a mellékbeavatkozó és a perbehívott.

I. Ha valaki valamely dolgot v. jogot, mely iránt más személyek között per van folyamatban, egészben v. részben maga részére igényel, igényét a pernek az elsőbíróság előtt való eldöntéséig főbeavatkozási perrel érvényesítheti. Pl. ha a zálogbaadó a záloghitelezőtől követeli a dolog kiadását, egy harmadik személy, ki azt állítja, hogy ő a dolog tulajdonosa, beavatkozhatik.

A P. szerint csak rendes eljárásban volt eredetileg helye főbeavatkozásnak, azonban a S. E. a sommás eljárásra is kiterjesztette s a szabályozásban is eltért a P-től.

A rendes eljárásban akkor van helye, ha a harmadik személy magát *jogközösségnél vagy törvéynél fogva felperesi minőségben* érdekeltnek véli, a sommás eljárásban helye van akkor is, ha a harmadik személy a per tárgyát más czímen igényli, mint a főperbeni felperes, továbbá akkor is, ha az illető dolgot v. jogot egészben igényli (utóbbi a rend. eljárásban kétséges). A főbeavatkozás módja rend. eljárásban a *felperes ellen* indítandó *alkereset*, a sommás eljárásban *mindkét fél* ellen indítandó *kereset*. A főbeavatkozás *határideje* rend. eljárásban: míg az utolsó perirat vagy az ügynek ítélet alá terjesztése iránti kérelem be nem adatott, illetőleg a percsomóban vagy jegyzőkönyben elő nem terjesztetett; sommás eljárásban: míg az elsőbírói ítélet még nem hozatott. Rend. eljárásban ha az ellenfél a beavatkozó jogát elismeri, közöttük pertársaság keletkezik, tehát a főpert közösen viszik, ha pedig nem ismeri el, a beavatkozási per külön jegyzőkönyvben tárgyalatik le, a főper is tovább folyik, de az ítélethozatal a beavatkozási per befejezéséig függőben marad s mindkét perben közös ítélet hozatik. Sommás eljárásban a beavatkozási per mindig külön per; eldőlteig a bíróság a főpert felfüggesztheti s a két pernek együttes tárgyalását is elrendelheti. (P. 72—73. §§. S. E. 22. §.)

II. Harmadik személynek jogi érdeke lehet abban, hogy más személyek között folyamatban levő per az egyik fél javára dőljön el. Az ily személy beavatkozása a perbe: *mellékbeavatkozás*. Bizonyos esetekben a tör-

vény kényszerít ily beavatkozásra (*szükségszerű mellékbeavatkozás*, pl. a perbehívott), vagy önként avatkozik be a harmadik személy (*önkéntes mellékbeavatkozás*). A P. a mellékbeavatkozást nem szabályozza, csak a perbehívott beavatkozásáról rendelkezik. Más törvényeink szerint azonban egyes különös esetekben helye van az önkéntes mellékbeavatkozásnak is. Így avatkozási jog illeti a csődhitelezőket a megtámadási perbe (Csődt. 26. §.), a végrehajtási igényperbe a végrehajtó jogának megvédése végett a végrehajtást szenvedettet (vgh. t. 92. §.), a törvényes zálogjoggal bíró hitelező által a végrehajtást szenvedő ellen indított perbe az érdekelteket (vgh. t. 119. §.), ingatlanra vonatkozó, telekkönyvileg feljegyzett tulajdoni igény iránti perbe az ingatlanra a tulajdonigény után bejegyzett zálogjoggal bíró végrehajtatót (vgh. t. 161. §.) Ezekre van tekintettel a S. E. 140. §-ában midőn a beavatkozásra jogosítottakat említi. Mellékbeavatkozásnak a per egész folyamán, tehát a felebbezési eljárás folyamán is van helye.

III. Magánjogi szabály, hogy az a fél, aki vesztesség esetére egy harmadik személy ellen szavatossági vagy kártérítési igényt kíván érvényesíteni, bizonyos következmények terhe mellett köteles ennek a harmadik személynek módot nyújtani arra, hogy a perbe avatkozassék. A N. értelmében ez akként történik, hogy a fél a harmadik személyt a pernek folyamatban létéről perbehívás által értesíti. A fél a per bíróságához perbehívási kérvényt ad be és pedig rendes eljárásban az ügynek ítélet alá bocsátásáig, som. eljárásban az érdemleges tárgyalás befejezéseig. Som. eljárásban a kérvény szóval is előterjeszthető. A kérvény másodpéldánya, illetőleg a szóbeli előterjesztésről felvett jegyzőkönyv másolata, a perbehívottnak kézbesítendő. Som. perben, ha a bíróság a perbehívott értesíthetése végett szükségesnek látja a tárgyalást legfeljebb 15 napra elhalaszthatja.

Ha a perbehívott a védelmet elvállalja, a pert közösen folytatják, ellenesetben, valamint ha a perbehívás nem volt kézbesíthető, a főügy a perbehívásra való tekintet nélkül döntetik el. A perbehívó és perbehívott közötti jogviszonyt e perben el nem döntik, e jogviszonynak a perbeli ítélet nem praejudikál s a védelem elvállalásából a szavatossági kötelezettség elismerése nem következtethető; ez külön perre tartozik.

MÁSODIK RÉSZ.

A polgári per megalapítása.

19. §. Kereset, keresethalmazat, viszonkereset és beszámítási kifogás.

A kereset azon perbeli cselekmény, melylyel a fél valamely magánjogi igényének érvényesítése céljából a bírósághoz fordul. Ezen cselekmény mikéntjét a törvény előírja. Rendes eljárásban a kereset feltétlenül írásban nyújtandó be (*keresetlevél*), sommás eljárásban szóbelileg is jegyzőkönyvbe mondható. A keresetlevelet is »kereset«-nek nevezik. — A keresetnek más szerepe van a rendes mint a sommás eljárásban. Míg ugyanis előbbiben a kereset az egész jogvitának alapja, tehát a pernek egy lényeges eleme, addig a sommás eljárásban a szóbeli tárgyalás természetének és céljának megfelelően (mely megkívánja, hogy a kereset a szóbeli tárgyaláson előadassék) csak előkészítő jellege van s főcélja az ellenfél perbeidézése (a gyakorlati különbséget lásd a keresetváltoztatásnál). — A kereset ezen különböző szerepének megfelelően nemis egészen azonos annak szükségképi tartalma a két eljárásban. Mindkét eljárásban magában *kell* foglalnia a keresetnek: 1. a bíróságot; 2. az ügyfeleket nevük, foglalkozásuk, perbeli szerepük és lakásuk szerint, valamint képviselőik nevét és lakását, ha pedig valamelyik fél mint törvényes képviselő szerepel, a képviselt nevét; 3. azon *tényeket*, melyekből felperes keresetét származtatja és ezek bizonyítékait; 4. a kereseti kérelmet (*petitum*). A rendes eljárásban azonban nemcsak a tényeket, hanem azt a jogalapot is elő kell adni, melyből felperes keresetét származtatja. Ezen jogalap alatt azon jogszabály értendő, mely az előadott tényekre vonatkoztatva, a perben érvényesíteni kívánt igényt eredményezi. Végül a rendes eljárásban a kereset tárgyát a fő- és mellékötelezettség vagy a követelt összeg és járulékai szabatos kitételével szintén ki kell határozottan és röviden fejezni; tehát úgy a kereset tárgya (pld. teljesítés,

kártérítés), mint a szolgáltatás tárgya (pénzösszeg v. más) kiteendő. A tényalapra és jogalapra nézve a törvény megköveteli, hogy a rendes eljárásban időrend szerint *teljesen és világosan* adassanak elő; ellenesetben, valamint ha a kereset tárgya nem tétetett ki az előirt módon, a kereset tárgyalás kitűzése nélkül hivatalból visszautasítandó. Ellenben a sommás eljárásban csak azon kellékek lényegesek, melyek az idézés kibocsátásához szükségesek (pld. a felek és az ügy megjelölése) s ezek hiánya esetén a kereset pótlás céljából visszaadatik; a többi kellékek (tényalap stb.), melyek a tárgyalás előkészítését célozzák, csak kíváncsatosak s hiányuk legfeljebb azon következménnyel jár, hogy a tárgyalást felperes költségére el kell halasztani. (P. 64. §, S. E. 15. §.) — A kereskedelmi- és a váltó-eljárásban a kereset küllapján a bíróság mint kereskedelmi bíróság, illetve mint »váltó-bíróság« jelölendő s a bejegyzett kereskedő cége szerint nevezendő meg; kiteendő továbbá alperes lakásán kívül ennek üzleti helyisége is, és ha a kereset kereskedelmi társaság ellen intéztetik, azon személye neve és lakása, esetleg üzlethelyisége is, ki a kereset elfogadására a törvény szerint jogositva van. (Ker. elj. 11. §, váltó elj. 11. §.)

Ha a kereset oly hiányokban szenved, melyeknél fogva az idézés ki nem bocsátható (pld. az ügy hiányosan van megjelölve, hiányzik az aláírás, nincs meghatalmazás csatolva), a bíróság a keresetet *kijavítás* céljából visszaadja s a kijavításra határidőt szab. A határidőn belül kijavítva beadott kereset úgy tekintetik, mintha eredetileg helyesen lett volna beadva. A helyben lakó fél sommás eljárásban kijavítás céljából a bíróság elé is idézhető. (A kijavítási szabályok egyéb beadványokra is alkalmaztatnak). (S. E. 17. §.)

A P. 65. §. értelmében a *kereset küllapján* rendes eljárásban kiteendők: a) a bíróság neve és székhelye; b) a »kereset« szó s az eljárás módja; c) az ügyfelek nevei; d) a kérelem rövid kivonata, a főkötelezettség, esetleg a követelt összeg szabatos kitételével; e) a képviselő neve és lakhelye. — Az írásbeli kereset egygyel több példányban mint ahány alperes van és egy felzettel nyújtandó be. A kereset alá mindig a fél neve iratik, az ügyvéd csak ellenjegyzi. Az ügyvédi képviselet nélkül benyújtott keresetlevélen felperes

aláírásához két előttemező tanu szükséges. (S. E. 14.)
Sommás eljárásban az okiratok, melyekre a kereset hivatkozik eredetiben vagy másolatban, ha pedig az okiratnak csak egyes részei birnak jelentőséggel, legalább kivonatban csatolandók. A *váltókereset* első példányához az eredeti váltó, esetleg a megsemmisítési eljárásra vonatkozó eredeti végzés és az ügyvédi megbízás hiteles alakban, a többi példányokhoz pedig az ügyvédi megbízás kivételével egyszerű másolatban melléklendők. (Váltó-elj. 11. §.)

II. Ha ugyanazon felperes ugyanazon alperessel szemben többigényét egy keresettel kéri érvényesíteni, *kereset-halmazatról* szólunk, ennek a P. (66. §.) szerint a következő esetekben van helye: a) ha a követelések ugyanazon egy jogalaphól vagy hasonnemű ügyletekből erednek; vagy b) ha azon bíróság, melynél a kereset beadatott, az előterjesztett követelések mindenikére illetékes.

A váltóeljárás 11. §-a szerint, ha felperesnek ugyanazon adós ellen több váltón alapuló követelése van: valamennyi egy keresettel perelhető be.

III. A *viszonkereset* egy önálló kereset, melyet egy folyamatban levő per folyamán az alperes a felperes ellen indít. Az ily kereset — amennyiben a viszonkereset-indítás előfeltételei fenforognak, — a főügygyel együtt tárgyalatik és döntetik el. A viszonkereset intézményének törvényhozói indoka tehát az idő- és költségkimélés. Ha ezen céloknak a viszonkereset nem szolgál, a fenforgó előfeltételek daczára, külön tárgyalandó és döntendő el (de csak a som. eljárásban). Hogy azonban ez a különválasztás mikor szükséges, az a bíró discretiójára van bízva. (S. E. 23. §. 3. pont.) Csak az oly követelés érvényesíthető viszonkeresetben:

1. mely a felperesi keresettel ugyanazon egy jogalaphól származik, vagy 2. mely ugyan a felperes keresetével nem azonos alaphól származik, de *valódi, lejárt*, a felperesi követeléssel *hasonnemű és határozott*.

Felperes beleegyezésével azonban ezen kellékek hiján is helye van viszonkeresetnek. Ha *több a felperes*, csak az esetben érvényesíthető alperes követelése viszonkeresetileg, ha a követelés az összes felperéseket terheli. (N. 8. §.)

Ha a viszonkereset tárgyát képező követelés egészben véve rendes eljárás alá tartoznék, de beszámításra is alkalmas, sommás perben is érvényesíthető viszonkeresetileg az esetben, ha a viszon-

kereseti követelésnek a kereseti követelést meghaladó összegére való tekintettel az ügy rendes eljárás alá nem tartozik. (S. E. 23. §.)

Rendes eljárásban a viszonykereset csak az ellenbeszédben terjeszthető elő, *sommás eljárásban* ellenben a *per bármely szakában*. Ha alperes rendes eljárásban erre alkalmas követelése iránt viszonykeresetet ellenbeszédében nem támasztott, csak azon joga marad fenn, hogy ezen visszakövetelés iránt a felperes ellen ugyanazon bíróság előtt indíthat keresetet, mely azonban a már folyamatban levő ügy eldöntését semmi tekintetben sem hátráltatja (némelyek szerint »viszonykereset tágabb értelemben«. P. 77. §.)

IV. Alperes felperessel szemben fenálló követelését nemcsak viszonykereset, de kifogás (*beszámítási kifogás*) útján is érvényesítheti. Ennek előfeltételeit azonban a magánjog határozza meg. Csak a S. E. 106. §-a emlékezik meg e kifogásról, midőn kimondja, hogy ha alperes oly ellenkövetelést számít be, mely a kereseti követeléssel összefüggésben nincs, a bíró ítéletét a kereseti követelésre szoríthatja és alperest ellenigényével külön perre utasíthatja, ha az ellenkövetelés eldöntése a tárgyalás elhalasztását tenné szükségessé.

20. §. A kereseti kérelem. (Condemnatorius és praeindicialis kereset.)

A kereseti kérelem vagy arra irányul, hogy alperes valamire (tevésre, tűrésre vagy abbaahagyásra) köteleztessék, vagy pedig hogy valamely jogviszony fennvagy fenn nem állása bíróilag megállapíttassék. Előbbi esetben *marasztalásra irányuló (condemnatorius)*, utóbbi esetben *megállapítási (praeindicialis)* keresetről szólnak.

A megállapítási kereset valamely pozitív vagy negatív tény megállapítására irányulhat. A *pozitív megállapítási keresetben* kérhető:

1. hogy valamely *jogviszony létezése* megállapíttassék. Nemcsak két vagy több személy közötti jogviszony értendő ez alatt, hanem valamely jogkövetkezményekkel járó állapotnak (családjogi viszonyok, status-perek), továbbá bizonyos jogtárgyakkal, jogkövetkezményekkel járó kapcsolatnak (pld. a tulajdonjog, a birtok stb.) megállapítása is képezheti a megállapítási kereset tartalmát;

2. hogy valamely *okirat valódisága* állapíttassék meg. A *negatív megállapítási keresetben* kérhető:

1. hogy valamely *jogviszony nem létezése* (pld. hogy felperes és alperes között nem jött létre érvényes szerződés, hogy alperes nem tulajdonosa az alperes által birtokolt dolognak);

2. hogy valamely *okirat valótlanága* állapíttassék meg.

Megállapítási keresetnek csak az esetben van helye, ha a megállapítás *felperes jogviszonyainak biztosítására* alperessel szemben *szükségesnek* mutatkozik. (S. E. 16. §.) Ily szükségesség forog fenn pld. midőn egy feltételes kötelezettség létezését a kötelezett tagadja s félő, hogy a feltétel beálltának idejében a jogosítottnak nem lesz módjában a bizonyítás, vagy pld. midőn valamely okirat oly állapotban van, hogy attól lehet tartani, miszerint használhatatlanná, olvashatatlanná fog válni, avagy az előttemező tanuk halálától lehet tartani.

21. §. A kereset megváltoztatása és visszavétele. Perletétel.

1. A kereset mindaddig, *míg alperes elleniratát, illetőleg sommás eljárásban érdemleges ellenkérelmét elő nem terjesztette*, megváltoztatható. Ezen időponton túl csak kivételesen van helye a megváltoztatásnak és pedig *ha abba alperes beleegyezik*, mivel egyértelmű, ha alperes az érdemleges tárgyalásba a keresetváltoztatás ellenzése nélkül belebocsátkozott. (P. 68. §; S. E. 31. §.)

Keresetváltoztatás azonban csak akkor forog fön, ha felperes oly változtatást tesz, mi által maga a kereseti alap is megváltozik. Pld. felperes egy szerződés alapján kártérítést követel, de később delictum alapján követeli ugyanazt. *Nem keresetváltoztatás* tehát s így helye van sommás eljárásban:

1. ha felperes a kereset megalapítására csak *újabb tényeket hoz fel* vagy a felhozottakat *kigazítja*;

2. ha a kereseti kérelmet a főtárgy vagy a járulékok tekintetében *felemeli vagy leszállítja*, vagy kérelmét eredetileg nem követelt járulékokra is *kiterjeszti*, feltéve, hogy az ügy a felemelés után is sommás eljárás alá tartozik (*rendes eljárásban a kereseti kérelem felemelése is keresetváltoztatás*);

3. ha visszatérő szolgáltatások iránti kereset a *keresetindítás óta lejárt részletekre kiterjesztetik*;

4. ha a *keresetindítás utáni változások folytán* más tárgy vagy kárpótlás követeltetik. (S. E. 31. §.)

A *felelőztetési eljárásban* — mint látni fogjuk — semmi körülmények között nincs helye keresetváltogatásnak.

II. A perindítás meg nem történtté tehető az által, hogy felperes keresetét *visszaveszi*. E visszavételnek alperes megidéztetése előtt feltétlenül helye van, a megidéztetés után, de az ellenbeszéd előterjesztése előtt csak a költségek megtérítése mellett; az ellenbeszéd előterjesztése után csak alperes beleegyezésével. — A kereset visszavétele rendes eljárásban írásbeli beadvánnyal történik, sommás eljárásban szóbeli nyilatkozással. — Hatása, hogy a kereset úgy tekintetik, mintha be sem adatott volna. Felperes tehát ugyane keresetet újólág beadhatja, hacsak a kereset visszavételével együtt keresetességi jogáról is le nem mondott. (P. 69. §.)

III. Más az, midőn felperes a pert leteszi (*perletétel*). Ennek a *végítélet előtt* mindenkor helye van, ha azonban alperes viszonkeresetet indított, a per csak az ő beleegyezésével tehető le. — A perletétel rendes eljárásban írásbeli beadvánnyal történik, sommás eljárásban szóbeli nyilatkozással. — Hatása ugyanaz, mint a jogerőre emelkedett ítéleté, mely felperest pervesztesnek nyilvánítja. A per költségeket a bíróság felperes ellen megállapítja. Most már csak perújításnak van helye. Természetes, hogy *más jogalapon* ugyanezen tárgy iránt ismét indítható per. (P. 70—71. §§-ai.)

22. §. A kereset visszautasítása, idézés.

A rendes eljárásban, ha a kereset nem alkalmas arra, hogy peres eljárás alapját képezze, t. i. ha a tényalap, jogalap s a kereset tárgya nem tétettek ki a törvényben előirt módon (l. előbbi §.), a kereset tárgyalás kitűzése nélkül hivatalból visszautasítandó, úgy szintén az esetben, ha a per eldöntése büntetendő cselekmény bebizonyításától függ s a büntetőbíróság ez iránt még nem határozott végleg. Ily visszautasítás a sommás eljárásban akkor történik, ha a keresetből kitűnik, hogy az ügy nem tartozik a sommás eljárás alá vagy hogy a bíróság nem illetékes. (S. E. 17. §.) Végül mindkét eljárásban okul szolgál a visszautasításra, ha az ügy nem tartozik a polgári bírósághoz vagy ha önképviselőre nem jogosított fél képviselője mellőztetett.

Ha a kereset hivatalból való visszautasítására ok nem forog fönn, a bíróság *idéző végzést* hoz,

melyben a feleknek meghagyja, hogy bizonyos napon és órában sommás eljárásban a kijelölt helyen személyesen vagy meghatalmazott által sommás tárgyalásra, rendes eljárásban a törvényszék pertárában feltétlenül ügyvéd által perfelvételre jelenjenek meg. E végzésről alperes a kereset másodpéldányán értesítetik. Ha sommás eljárásban a kereset jegyzőkönyvbe mondatott, az idézés a jegyzőkönyv másolatán történik. Az idéző végzésben a felek felhivandók, hogy a tárgyalásra eredeti okirataikat és lehetőleg egyéb bizonyítékaikat, nevezetesen tanuikat is magukkal hozzák. A tárgyalási, illetőleg perfelvételi határnap úgy tűzendő ki, hogy a megjelenésre kellő idő maradjon. Rendes eljárásban helyben lakó alperesnek 15, ugyanazon megyében lakónak 30, más megyében, de Magyarországon 45, külföldi vagy ismeretlen helyen lakónak 60 nap; sommás perben a helyben lakó félnek legalább 3, másnak legalább 8 nap kell, hogy maradjon, sürgős esetekben a sommás tárgyalás rövidebb időre is kitűzhető. (P. 132. §, S. E. 18. §.) Sürgős eseteket kivéve azonban senki sem idézhető megjelenésre vallásának ünnepein. — A *keresk. eljárásban* a tárgyalási nap akként tűzendő, hogy alperesnek a megjelenésre, ha helyben lakik, a kereset kézbesítésétől számítva 8 napi, ha ezen kívül, de a törvényszék területén lakik, 15 napi; ha a törvényszék területén kívül, de a magyar állam területén lakik 30 napi; végre ha a magyar állam területén kívül laknék, vagy tartózkodnék, vagy ha tartózkodási helye ismeretlen volna, 45 napi időköz maradjon. — Ha több az alperes: a határnap a legtávolabb lakónak lakhelyéhez képest tűzendő ki. (Ker.-elj. 15. §.) *Váltó-eljárásban* úgy tűzendő ki a határnap, hogy a bíróság székhelyén lakó alperesnek az idézés vétele és a tárgyalási nap között legalább 24 órai, a bíróság székhelyén kívül lakó alperesnek pedig a megjelenésre elegendő idő maradjon. Hirlapi idézés esetében a tárgyalási határnap a hirdetménynek harmadszori megjelenésétől számított 15 napnál rövidebb nem lehet.

23. §. Az idézés kézbesítése.

A keresetre hozott első (idéző) végzés alperesnek magának, vagy annak, ki a féltől első végzések elfogadására meg van hatalmazva, kézbesítendő. (P. 259. §.)

A kézbesítés vagy a bíróság által hivatalból*) vagy pedig felperes által saját költségén történik. Szabály az előbbi, utóbbit kérni kell. (P. 260. §.) A hivatalból történt kézbesítés beigazolása úgy történik, hogy az átvevő a kézbesítő által felmutatott vétbizonyítványt aláírja, majd a kézbesítő is ellátja aláírásával s a bíróságnak haladéok nélkül bemutatja (ha a kézbesítés megkeresés folytán teljesített, az illető bírósághoz 24 óra alatt átküldi.) (P. 263. §.) Ha a fél vonakodik a végzést elfogadni, az irat nála hagyatik s e körülmény a vétbizonyítványon megjegyzendő; hatálya azonos a kézbesítéssel. (P. 264. §.) — Ha a kézbesítő nem találja honn alperest: az idéző végzést két tanu jelenlétében alperes lakásának ajtajára *kifüggeszti* s erről a házbeliakat szóval értesíti. Ezzel az idéző végzés kézbesítettnek tekintetik (265. §.) Ha alperesnek háznépe nincs, ügygondnokot rendel ki a bíróság és az idézést neki kézbesítetteti. A kereskedelmi s a váltó-eljárásban ha a honn nem talált alperesnek nyílt üzlete van, kifüggesztésnek csak akkor van helye, ha alperes üzleti helyiségében sem találtatott. A kifüggesztés ez esetben is alperes lakásán történik s erről az üzletbeliek értesítendőek (Ker.-elj. 26. §. Váltó-elj. 33. §.) — Ha felperes helyhatósági bizonyítvánnyal igazolja, hogy alperes ismeretlen tartózkodású, *hirdetményi idézésnek* van helye és ügygondnok rendeltetik részére. Ugyanez történik akkor, ha a külföldön tartózkodó alperestől a kézbesítési vevény kellő időben vissza nem jött. (P. 268, 269. §§.) Ha felperes alperesnek előtte tudvalevő lakhelyét elhallgatta s hirdetményi idézést eszközölt, az eljárás semmis s felperes a költségeken kívül 100 K-ig terjedhető pénzbírsággal büntetettetik. E körülmény semmiségi kereset alapjául szolgál (N. 24. §.), a felebbezésben pedig semmiségi okot képez (N. 39. §. g.) — Ha az idézendő fél lakhelyén *posta* létezik, az idézés *felperes kívánatára* posta útján történik. Ha alperes az idézést elfogadni vonakodik, az irat nála hagyandó s ezzel kézbesítettnek tekintetik. (P. 271, 264. §§.)

24. §. Perbebecsátkozás.

A per megalapítása három tényből alakul: kereset, idézés és perbebecsátkozás. A kereset a felperes ténye, az idézés a bíróságé és a perbebecsátkozás al-

*) A kézbesítőkről az 1875. évi X. t.-cz. intézkedik.

peresé. A perbebocsátkozás ugyanis nem más, mint alperes nyilatkozata felperes keresetére. A perbebocsátkozás lényeges momentum, melynek fontos következményei vannak: a kereset többé nem vonható vissza, nem változtatható meg, felperes alperes védekezésével szemben nyilatkozni tartozik, különben őt is a mulasztás következményei érik, felperes az alperes által támasztott viszonzkereset vagy perújítás esetében ugyanazon bíróság előtt tartozik perbe állani.

Alperes perbebocsátkozó nyilatkozata többféle lehet, általában *beismeri* felperes igényének jogosultságát vagy nem *ösmeri* be, hanem *védekezik* ellene. Ez a védekezés állhat abban:

1. hogy alperes tagadja a kereset tényalapját, ezzel egyszersmind tagadja e tényalapnak a felperes által érvényesíteni kívánt joghatását u. n. *tagadás*;

2. hogy alperes valónak ismeri ugyan el a keresetben előadott tényalapot, de oly tényállításokkal egészíti ki, melyek folytán a felperes által felhozott tényalap jogi hatása is más: *kifogás*. Alperes vagy oly tényre hivatkozik, mely a kereseti tényalap joghatásának létrejöttét már eleve kizárta, pld. alperes beösméri, hogy szerződött, de kiskorú volt (*igénygátló kifogás*), vagy oly tényre hivatkozik, mely a kereseti tényalapnak eredetileg létrejött joghatását, utóbb megszüntette pld. alperes beösméri, hogy kölcsönt kapott, de hozzászti, hogy már visszafizette (*igénymegszüntető kifogás*), vagy pedig végül oly tényt hoz fel, melynek következtében jogosítva van felperesnek fennálló igényét ki nem elégíteni, pld. alperes beösméri, hogy a birtokában levő dolog felperesé, de megtartási jogára hivatkozik (*igényérvényesítő kifogás*).

25. §. A perbebocsátkozás megtagadása. (Pergátló kifogások).

Alperes a perbebocsátkozás helyett oda nyilatkozhatik, hogy a per egyáltalán nem jöhet létre, mert valamely *lényeges előfeltétele hiányzik*. Ha alperes ily körülményre hivatkozik, azt mondjuk, hogy *pergátló kifogást emel*. Az ily kifogásokat szabályszerint csak addig hozhatja fel alperes, *míg nem bocsátkozott perbe* (som. eljárásban a kereset előadása után tartozik előadni, rend. eljárásban a perfelvételi határidőben külön beadványban, melyhez a kereset eredetben vagy egyszerű másolatban melléklendő).

Perbebocsátkozás után csak oly pergátló kifogás érvényesíthető, mely a bíróság részéről az ítélethozatal előtt az eljárás bármely szakában hivatalból veendő figyelembe, vagy melyre nézve alperes valószínűvé teszi, hogy korábban hibáján kívül nem érvényesíthette. Felebbezési eljárásban a *hivatalból* figyelembe veendő pergátló körülmények korlátlanul érvényesíthetők, a többiek csak az esetben, ha már az első bíróság előtt kellő időben érvényesítve voltak. (P. 153. §.)

A *rendes eljárásban* a törvény csak az illetőségi kifogást nevezi pergátló kifogásnak, de ugyancsak az, ha alperes arra hivatkozik, hogy az ügy nem tartozik a polgári bíróságokhoz, hogy önképviseletre nem jogosított fél törvényszerű képviselője mellőztetett (P. 8. §.), vagy hogy az ügy eldöntése egy még hozandó büntető bírói ítélettől függ (P. 9. §.) vagy végül, hogy a bíró érdekelt.

A *sommás eljárásban* következők a pergátló kifogások: a) hogy a perbe vitt jog nem a polgári bíróság előtt érvényesítendő, vagy hogy a pert más hatósági eljárásnak kell megelőznie; b) hatásköri és illetékességi kifogás; c) hogy a kereset kézbesítését megelőzőleg ugyanazon jog érvényesítésére ugyanazon vagy más bíróságnál már kereset kézbesített és a korábban megindított per még folyamatban van (perfüggőségi kifogás, exceptio litis pendentis); d) hogy a felek valamelyike önképviseletre nem jogosult, illetőleg hogy törvényes képviselője mellőzve van, vagy nincsen igazolva; e) hogy felperes előbb már ugyanezen jog érvényesítése iránt beadott keresetét visszavevén vagy a tárgyaláson meg nem jelenvén, az ezért őt terhelő költségeket meg nem térítette; f) hogy felperes azon esetben, midőn a perköltségre nézve biztosítékot tartozot adni, ebbeli kötelezettségének eleget nem tett.

Az utóbbi két esetben, ha felperes a költség-illetőleg biztosítéki összeget azonnal lefizeti vagy bírói kézhez teszi, alperes azonnal perbebocsátkozni tartozik. (S. E. 30. §.)

E pergátló körülmények között az a) és d) alattiak, továbbá az a körülmény, hogy az ügy, tekintet nélkül az értékre, egyáltalán nem tartozik som. eljárás alá, végre az illetőség hiánya azon esetekben, melyekben a rendes bírói illetőségtől eltérésnek nincs helye, az eljárás bármely szakában *hivatalból* észlelendők. A *perfüggőségi kifogást* pedig alperes az érdemleges tárgyalás folyamán is *bármikor* felhozhatja.

A pergátló kifogások azonnal, rendes eljárásban a perfelvételi határnapon (de felperes kérelmére a pertárnok maximum 8 napi halasztást adhat) külön jegyzőkönyvben tárgyalandók. A bíróság *végzéssel* határoz, mely ellen rendes eljárásban mindig, som. eljárásban pedig csak akkor van *felfolyamodásnak* helye, ha a végzés a pergátló kifogásnak helyt ad. (N. 16. §, S. E. 28. §.) A pergátló kifogást elvető végzés ellen som. eljárásban az ítélet elleni felebbezésben kereshető orvoslás.

Ha a bíróság a pergátló kifogásnak helyt ad, végzésében a pert megszünteti. Ha azonban a pergátló körülmény az, hogy az ügy nem tartozik a som. eljárás alá vagy a bíróság nem illetékes, a bíróság ugyan megszünteti az eljárást, de a perindítás magánjogi hatályai fennmaradnak, ha felperes keresetét a megszüntető határozat jogerőre emelkedésétől számított 30 nap alatt az illetékes bíróságnál megindítja (ugyancsak ha a fenti körülmények miatt a bíróság a keresetet hivatalból visszautasította). — Ha pedig a pergátló körülmény az, hogy önképviselőre nem jogosított fél törvényes képviselőjének mellőzésével lépett fel vagy idéztetett perbe, avagy oly személy lépett fel vagy idéztetett meg, ki nem törvényes képviselő: a bíróság az eljárást *félbeszakítja*, erről úgy a feleket mint a törvényes képviselőt, utóbbit azzal értesíti, hogy jogában áll az egyidejűleg kitűzendő határidő alatt a megelőző perbeli cselekmények jóváhagyása mellett az eljárás folytatását kérni. (P. 11. §. S. E. 8. §.)

26. §. Perköltség-biztosíték.

Ha felperes külföldi, vagy a per folyamán megszűnik magyar állampolgár lenni, *alperes kívánatára* a perköltség és az ítéleti illeték fedezésére biztosítékot (*cautio iudicatum solvi*) tartozik letenni, kivéve ha az illető felperes hazájában sem kötelezik a magyar állampolgárt biztosítékadásra. Nem követelhető perköltség-biztosíték bírósági felhívás folytán megindított kereset, továbbá viszonykereset esetén és végül váltóperben. Nem követelhető perköltség-biztosíték azon államok polgáraitól, mely államok a hágai egyezményt (1899 : XIII. t.-cz.) aláírták (11. czikk): Belgium, Spanyolország, Franciaország, Olaszország, Luxemburg, Németalföld, Portugál, Svájc, utóbb: Svéd- és Norvégország, Németország, Dánia, Románia, Orosz-

ország. A szerződő államok polgárai azonban csak azon esetben mentesek a perköltség-biztosíték adásának kötelezettsége alól, ha a *szerződő államok* valamelyikének *területén* laknak, hacsak külön nemzetközi megállapodás ezen követelménytől el nem tekint. Ilyen külön megállapodásaink vannak, de csakis a szegénységben perlekedőkre nézve: Francziaországgal (1880: XIV. t.-cz. 3. cz.), Belgiummal (1881: V. t.-cz. 5. cz.), Olaszországgal (1883: XXXIX. t.-cz. 3. cz.), Svájc czal (1881: XXXVI. t.-cz. 3. cz.), Németországgal (1887: X. t.-cz. 3. cz.) és Luxemburggal (1889: XXXVI. t.-cz. 3. cz.).

Ha alperes felperest perbiztosíték adására kívánja köteleztetni, ez iránti kérelmét *sommás perben* mint pergátló kifogást (S. E. 27. §. 6. p.), *rendes perben* a perfelvételi határidőben a bírói illetőség elleni kifogásokra előírt szabályok szerint vagy azzal együtt érvényesítheti. Ha felperes a per folyamán szűnik meg magyar állampolgár lenni, a perköltség-biztosíték adása iránti kérelem később is előterjeszthető.

A biztosíték *mennyeiségét* alperes költségeinek valószínű összege szerint a *bíróság állapítja meg*, azonban az alperes netáni viszonykeresetéből eredő költségek a megállapításnál figyelembe nem vehetők. Ha a megállapított összeg a per folyamán elégtelennek mutatkozik s a felperesi követelésnek a per folyamán esetleg már elősmert része sem mutatkoznék a perköltség fedezésére elégségesnek, *további biztosíték* követelhető. (S. E. 11. §.) A biztosíték, hacsak a felek a biztosítás módját egyetértéssel másként nem állapítják meg, készpénzben vagy óvadékképesnek nyilvánított értékpapirokban teendő le. Az értékpapírok a budapesti tőzsdén a letétel napját megelőzőleg utolsósorú jegyzet árfolyam kétharmadáig fogadhatók el, de semmiesetre sem névértékükön felül.

27. §. Mulasztás a peralapítás körül. (Makacsság.)

Mulasztást követhet el a peralapítás körül úgy fel- mint alperes és pedig az által, hogy a *perfelvételre nem jelenik meg*, vagy megjelenik ugyan, de *nem bocsájtkozik tárgyalásba* (makacsság). Mulasztás csak akkor forog fön, ha a fél az idézést megkapta s ha az idézés kézbesítése s a tárgyalási határnap között megvolt a törvény előírta időköz. Nem mondhatók ki továbbá a mulasztás következményei, ha a mulasztó fél a megjelenésben köztudomású természeti esemény,

vagy más elháríthatlan akadály által gátoltatott, ha a fél valamely hivatalból figyelembe veendő körülmény tekintetében a szükséges bizonyítékot nem adja elő s annak a körülménynek a fennforgása e miatt kétes marad, avagy ha a szóbeli tárgyaláson előadott kereset vagy viszonykereset vagy az ezeknek meg-alapítására felhozott tények az ellenféllel még közölve nem voltak, vagy ha a megjelent fél a korábbi tárgyaláson előadottakat a meg nem jelent fél hátrányára módosítja. (S. E. 54. §.)

»Megnem jelenés« alatt rendes eljárásban a kiszabott időn túl 2 óra alatti, a som. eljárásban a szóbeli tárgyalás berekesztéséig való meg nem jelenés értendő. (S. E. 53. §.)

A *rendes eljárásban felperes* mulasztása a per-alapításnál abban állhat, hogy nem jelenik meg a pertárban alperes elleniratának átvételére. Joghatása az, hogy *alperes kérelmére* az ügyet a pertárnok ítélet alá terjeszti s a bíróság a tényalapot alperes tagadása esetén valótlannak veszi, hacsak a csatolt bizonyítékokból valósága ki nem tűnik, az alperes által felhozott kifogásokat pedig valóknak tekinti, hacsak a kereseti bizonyítékok által meg nem czáfolvák. Ha pedig *alperes* nem jelent meg a kellő időben, *felperes kérelmére* a pertárnok ítélet alá terjeszti az ügyet s a keresetben felhozott tények és állítások, a mennyiben magának a felperesnek bizonyítékai által meg nem czáfoltatnak, valóknak tartandók (*makacssági ítélet* hozatik P. 111. §.). A *jegyzőkönyvi eljárásban* akár fel- akár alperes mulasztása esetén a pertárnok az ellenfél *kérelme nélkül* is beterjesztheti az ügyet. (P. 149. §.) A meg nem jelent pertársakról az tételeztetik föl, hogy a megjelent pertársak közül annak védelméhez csatlakoznak, a mely részökre a legkedvezőbb. (P. 112. §.)

Sommás eljárásban, ha az első tárgyalási határnapon a felek valamelyike nem jelenik meg, a bíróság a *megjelent fél kérelmére* az ügy érdekében tárgyal és határoz. *Felperes elmaradása* esetén az alperestől tagadott kereseti ténykörülmények — hacsak a csatolt bizonyítékok be nem bizonyítják — figyelmen kívül hagyandók, az alperestől előadott ténykörülmények pedig valóknak tartandók. Alperes azonban iélethozatal helyett azt is kérheti, hogy a bíróság felperes keresetét visszavettnek jelentse ki és felperest a költségekben marasztalja. Ez esetben felperes igazolással

nem élhet, a kereset és idézés hatályai azonban fennmaradnak, ha a felperes az elmulasztott határnaptól számítva 15 nap alatt az idézés ismétlését kéri. Az idézés megismétlése vagy újabb keresetindítás esetén azonban az alperes a perbebocsátkozást mindaddig megtagadhatja, míg felperes a megállapított költségeket ki nem fizette. *Alperes elmaradása* esetében a felperes szóbeli tényállításai, amennyiben az alperessel a keresetben közölve voltak és a felperesnek egyéb előadásai és bizonyítékai által le nem rontvák, valóknak tartandók. Első tárgyalási határnapnak tekintendő a som. eljárásban az a nap is, a melyre a tárgyalás az alperes érdemleges ellenkérelmének előadása előtt volt elhalasztva.

A mulasztás előfeltétele a szabályszerű idézés lévén, ha ennek megtörténtéről a bíróság a vétbizonyítvány megérkezte által nem értesül, makacssági ítéletet nem hozhat. Ha a fél épen nem, vagy nem a törvényszerű módon idéztetett és ez okból lett ügyvesztessé, az ítélet a rendes eljárásban semmis (N. 39. §. f); som. eljárásban az ítélet felebbezés folytán feloldandó, ha a törvény értelmében mulasztás esete részéről fenn nem forgott. (S. E. 165. §.) Ha a vétív a határnapig be nem érkezett, a rendes eljárásban esetleg hirdetményi idézésnek (I. Idézés), különben az ellenfél kérelmére halasztásnak van helye; sommás eljárásban, ha ezt az ellenfél kéri, a vétív utólagos beérkezése után újabb határnap kitűzése nélkül makacssági ítélet hozatik (*feltételes makacsság*, S. E. 55. §.), ha ugyan ki nem tűnik, hogy az idézést oly későn kapta, hogy már nem jelenhetett meg.

Ha a per felvételére *egyik fél sem jelent meg: rendes eljárásban* a pertárnok 3 nap alatt jelentést tesz erről a bíróságnak, mely a keresetet megszüntnek nyilvánítja s az iratokat az illető feleknek visszaadja. (P. 113. §.) *Sommás eljárásban* ez esetben — vagy ha a megjelent fél az ügy tárgyalását nem kívánja — a per mindaddig szünetel, míg valamelyik fél újabb határnap kitűzését nem kéri. Ha még az ülés folyamán mindkét fél megjelenik, a bíróság bármelyik fél kérelmére megtarthatja a tárgyalást, a felhíváskor megjelent felekkel befejezett tárgyalások után ugyanazon ülésben, esetleg újabb határnapot tűz ki. — Az elmulasztott tárgyalástól számítandó 3 év elteltével a per megszüntnek tekintendő (úgy a rendes, mint a som. eljárásban S. E. 52. §.)

HARMADIK RÉSZ.

Eljárás a per érdemében.

28. §. Rendes eljárás.

A rendes eljárás kétféle: *írásbeli és jegyzőkönyvi* tárgyalás. Előbbinél a felek periratokat adnak be, utóbbinál jegyzőkönyvbe írják perbeszédeiket. *Köz-törvényi* perekben szabály az írásbeli tárgyalás, azonban a felek közös megegyezéssel a jegyzőkönyvi tárgyalást is választhatják. (P. 145. §.) Számos köz-törvényi perre, illetőleg köztörvényi per folyamán felmerülő kérdésre nézve a P. és egyéb törvények a jegyzőkönyvi tárgyalást kötelezően írják elő. (Az illető kérdések tárgyalásánál hangsúlyozzuk a jegyzőkönyvi tárgyalást, teljes összeállítást nyújt: Grill Törvénytár »Polgári törvénykezés« 121. o.) *Kereskedelmi* eljárásban szabály szerint, *váltó* perekben pedig kizárólag jegyzőkönyvi úton tárgyalnak. (K. E. 16. §.)

Az *írásbeli eljárás* periratok benyújtásában áll. E periratok a pertárban nyújtatnak be. A pertári teendőket a pertárnok végzi. A pertárnok a per folyó száma alatt minden perről külön percsomót nyit; a keresetlevél és a későbbi periratok egyik példányát, valamint a per folyama alatt felvett külön jegyzőkönyveket és azokra hozott végzéseket időrend szerint, sorban római számok alatt ahhoz csatolja és a periratok mellékleteit a felek által használt jegyek alatt elősorolja; az ellenirat és a többi perirat második példányát az illető félnek mindjárt a határnapon átadja, illetőleg — t. i. ha az a határnap előtt adatott be — a beadás után 24 óra alatt kézbesített; a perirat átvételének napját a percsomóban és magára a periratra feljegyzi; a periratok benyújtására a törvény vagy a bíróság által, avagy a felek közmegegyezésénél fogva kitűzött határnapokat nyilvántartás végett a felek jelenlétében a percsomóba iktatja; végre, ha valamely perirat a kitűzött határnapon be nem adatnék, ezt az ellenfél kértére a percsomóban megjegyzi. (P. 141. §.) — A pertárnok s a felek útba-

igazítására szolgálnak a *perkönyv*, mely a kereseteket folyószám szerint, a *pertári napló*, mely az ügyeket a megjelenési (periratadási) határnapok szerint csoportosítva és a *pertári könyv*, mely alperesek nevei szerint abc rendben tartalmazza.

Mindenik fél rendszerint két periratot adhat be egy perben, t. i. felperes a keresetet, erre alperes az »ellenirat«-ot, ezután felperes »válasz«-át s erre alperes »viszonválasz«-át adhatja be. Ha felperes a viszonválaszra felelni kíván, »végirat«-ot adhat, ha ebbeli szándékát a viszonválasz átvételétől számítandó 3 nap alatt a pertárnoknál bejelenti. A pertárnok erről értesíti az ellenfelet, ki ez esetben »ellenvégirat«-ot adhat. (P. 128., 137. §§.)

Az ellenirat beadása és átvétele a per felvételére kitézött határnapon, többi periratok beadása és átvétele a megelőző perirat átvétele után következő és a percsomóban naptár szerint kiteendő 15-ik napon, vagy ha ez vasárnapra avagy ünnepre esnék, a következő köznapon történik, mely határnapról a felek külön nem értesíttetnek.

A fél azonban ezen határnap előtt is beadhatja periratát, mely esetben a pertárnok az illető példányt az ellenfélnek 24 óra alatt kézbesíteti s erről a beadót felzetileg értesíti. Az ellenfélre nézve a következő perirat beadásának határideje ez esetben a kézbesítést követő naptól számíttatik. (P. 132. §.)

A rendes per hosszadalmasságának ösmert oka a *halasztás*, melynek a P. tág lehetőséget enged. A halasztás keletkezésére nézve háromféle: *törvényes*, *birói* és *egyezségi*. Mindenik fél *feltétlenül* igénybe vehet, a végirat és ellenvégirat kivételével, minden egyes perirat beadására nézve egy, de *15 napnál tovább nem terjedhető* halasztást. Ez a törvényes halasztás, melynek igénybevétele esetén, ez iránti szándékát a fél a perfelvételi jegyzőkönyvben kijelenti s egyszersmind tartozik dátum-szerűen megjelölni a napot, melyen periratát be fogja adni. (P. 138. §.) Ha a fél további halasztást óhajt (*birói halasztás*), ez iránti indokolt kérelmét a pertárnok által e célra külön nyitott jegyzőkönyvben kell előterjesztienie, az ellenfél még az nap ellenindokait vagy észrevételeit e jegyzőkönyvbe beiktathatja. A jegyzőkönyv azonnal a bíróság elé terjesztendő, mely a kérelem fölött haladék nélkül intézkedik s ha a halasztást meg-

tagadja, nyolcz napnál tovább nem terjedhetõ s naptár szerint meghatározandó határnapot tûz a perirat beadására. Ha az ellenfél a halasztásba beleegyezett vagy nem tett észrevételt: a bíró nem tagadhatja meg a kért halasztást (*egyességi halasztás*). A végzés úgy a birói mint az egyességi halasztás esetén úgy a feleknek mint a pertárnoknak azonnal kézbesítetik. — *Több halasztást* a bíróság egyik félnek sem adhat. *A feleknek* azonban *szabadságukban áll*, a végirat és ellenvégirat kivételével, *egymásnak* a törvényben megszabott határidõkön túl terjedõ többszõri halasztást *engedni*, mi a percsomóban mindannyiszor feljegyzendõ. (P. 140. §.)

A periratok tartalmára nézve a P. a következõ szabályokat állítja föl. Az elleniratnak az alperes védelmére szükséges *összes* kifogásokat és bizonyítékokat kell tartalmaznia. (P. 133. §.) A válaszban felperes mindazon *új* körülményeket és bizonyítékokat felhozhatja, melyek az elleniratban használt kifogások és bizonyítékok megerõsítésére szükségesek. (P. 134. §.) Ugyanily viszonyban van a viszonzválasz a válaszhoz, a végirat a viszonzválaszhoz s az ellenvégirat a végirathoz. (P. 134., 136., 137. §§.) Tehát az elsõt követõ periratokban *új* bizonyítékokat (novumokat) csak annyiban lehet felhozni, amennyiben ezt az ellenfél elõzõ periratában felhozott *új* tényállítások vagy bizonyítékok szükségessé tették. Ugyanez a szabály az *új* ténykörülmények felhozására is, azonban ezeknek a végiratban és ellenvégiratban már semmiesetre sincs helyük. — Ha *több alperes* van, ezek akár együtt, akár külön-külön adhatnak periratot, s utóbbi esetben felperes nekik akár egy, akár több periratban válaszolhat. (P. 135. §.)

Ha a periratok mind beadattak, a pertárnok 3 nap alatt további ellátás végett a bíróság elé terjeszti a percsomót. (P. 142. §.)

A jegyzõkönyvi tárgyalás abban áll, hogy a felek perbeszédeiket egy, a pertárnok által az illetõ per számára nyitott jegyzõkönyvbe írják. — Ha a jegyzõkönyvi tárgyalást törvény írja elõ, akkor eltérõ törvényes intézkedés hijján a per legfeljebb *három nap alatt* befejezendõ. Ezt a határidõt a pertárnok úgy osztja fel a felek között, hogy egy-egy perbeszéd beírására egy napnál többet egyik fél se vehessen igénybe. (P. 148. §.) Az eljárás ezen esetében vég-

iratnak és ellenvégiratnak semmi esetre sincs helye, a tárgyalás nem halasztható el, a határidők meg nem hosszabbíthatók. (N. 19. §.) A határidő lejártával a pertárnok a jegyzőkönyvet a bíróságnak akkor is beadja, ha a tárgyalás még nem is fejeztetett be. (P. 149. §.) — Ha a jegyzőkönyvi tárgyalást közmegegyezéssel a felek választották, akkor *külön megállapodás híján öt nap alatt* fejezendő be a tárgyalás. Halasztásnak és határidőmeghosszabbításnak közmegegyezéssel, végiratnak és ellenvégiratnak pedig feltétlenül van helye. (N. 19. §.)

A jegyzőkönyvnek tartalmaznia kell: a) a bíróság, az ügyfelek és a képviselők neveit; b) a felvétel és berekesztés idejét illetve azon megjegyzést, hogy a tárgyalás a kiszabott idő alatt nem fejeztetett be; c) a felek szóváltásait szabatos rövidséggel s a periratokra nézve előadott rendben; d) a mellékelt iratok pontos jegyzékét; e) a felek és a pertárnok sajátkezü aláírását. (P. 146. §.)

29. §. Sommás eljárás.

Som. eljárásban a tárgyalási határnapon a kitűzött időpontban pontosan meg kell a feleknek jelenniük, a két órai várakozási időt a som. eljárás nem ismeri. A tárgyalási határnapon minden órában felolvassa a bíró a tárgyalásra kitűzött ügyeket, még pedig abban a sorrendben, a melyben azok a tárgyalási naplóba be vannak igtatva. A kitűzött óra előtt nem történhetik meg a felhívás. (S. E. 24. §.) A tárgyalás főelve a szóbeliség lévén, szóbeli előadás helyett iratok tartalmára hivatkozni nem szabad. Iratok felolvasása is csak ott engedhető meg, ahol szószerinti tartalmuk irányadó. (S. E. 25. §.)

A tárgyalás azzal veszi kezdetét, hogy a bíróság felhívja felperest keresetének előadására. Felperes keresetének előadásában *a keresetlevél tartalmához nincs kötve*. Ha azonban a bíróság úgy találja, hogy a szóbelileg előadott kereset annyira eltér a keresetlevél tartalmától, hogy alperes a keresetre azonnal nem nyilatkozhatik, alperes kérelmére halasztást tartozik adni, melynek költségeit azonban felperes viseli. (S. E. 26. §.)

Felperes keresetének előadása után alperes adja elő érdemleges ellenkérelmét vagy esetleg pergátló

kifogást terjeszt elő (v. ö. 25. §.). Utóbbi esetben mindenekelőtt a pergátló kifogás tárgyalatik és döntetik el. Alperes érdemleges ellenkérelmének előterjesztése után következik az érdemleges tárgyalás.

A *som. eljárás nem ismeri az esetlegességi elvet*, a tényállítások és bizonyítékok felhozása nincs fix időpontokhoz kötve. A S. E. 32. §-a szerint tényállítások, valamint az ellenfél tényállításaira való nyilatkozatok, bizonyítékok, valamint az ezekre vonatkozó nyilatkozatok a fenforgó kérdést eldöntő határozatot közvetlenül megelőző tárgyalásnak berekesztéseig rendszerint bármikor felhozhatók. Visszaélések meggátlása céljából azonban a törvény két szabályt állít fel: 1. a fél, ki oly előterjesztései által, melyeket a bíróság meggyőződése szerint már korábban is érvényesíthetett volna, a tárgyalás elhalasztására okot ad, az ebből eredő költségben még akkor is elmarasztalandó, ha a perben nyertes. (S. E. 32. §.); 2. ha a bíróság arról győződik meg, hogy valamelyik fél előadásait az ügy elintézésének késleltetése végett halogatta, a félnek oly utólagos előadásait és utólagosan ajánlott bizonyítékait, melyek figyelembevételre a tárgyalás elhalasztását tenné szükségessé, az ellenfél indítványára figyelmen kívül hagyhatja. (S. E. 33. §.) (Az ilyképen mellőzött előadások azonban a felebbezési eljárásban érvényesíthetők s perujítás alapjául szolgálhatnak.)

A szóbeli tárgyalást a bíróság vezeti. A bíróság nyitja meg a tárgyalást, ő hívja fel a feleket szólásra és ő rekeszti be a tárgyalást. A bíróság tartozik gondoskodni arról, hogy az ügy kimerítő tárgyalásban részesüljön, ellenben a tárgyalás hosszadalmassággal és az ügyre nem tartozó kitérésekkel ne zavartassék és megszakítás nélkül lehetőleg ugyanazon határnapon befejeződjék. (S. E. 35. §.) Rendzavarás miatt a bíró a feleket vagy képviselőiket 200 koronáig terjedhető pénzbírsággal büntetheti. Ugyanezen személyeket illetlen magaviseletük vagy előadási képtelenségük miatt a további előadástól eltilthatja. (S. E. 36. §.)

A bíró gondoskodni köteles arról, hogy a felek homályos kérelmeiket, tényelőadásait és nyilatkozataikat felvilágosítsák, hiányos tényelőadásait kiegészítsék s általában a szükséges kérelmeket és nyilatkozatokat megtegyék. E végre a bíróság a felekhez kérdéseket intézhet. Végül ha a felet nem kép-

viseli ügyvéd, a bíró tartozik őt cselekményeinek és mulasztásainak a következményeire figyelmeztetni. (S. E. 37. §.)

A felek szintén indítványozhatnak kérdéseket, melyeknek megengedhetősége felett a bíróság határoz. *Ha a fél valami szabálytalanságot észlel az eljárásban, ez ellen azonnal fel kell szólalnia*, mert ha a szabálytalanság után felszólalás nélkül az ügynek tárgyalásába bocsátkozott vagy folytatta a tárgyalást, később már nem szólalhat fel, valamint akkor sem, ha a szabálytalanságba beleegyezett (hacsak nem oly eljárási szabályról van szó, melyről a felek nem mondhatnak le). (S. E. 34. §.)

A bíróság a tényállás felderítése végett az egyik vagy mindkét fél személyes megjelenését, a félhez intézendő kérdések előleges közlése mellett vagy a nélkül elrendelheti. Szükség esetén e megkérdezés megkeresett bíróság útján is eszközölhető. Ha a személyes megjelenésre idézett fél elegendő ok nélkül nem jelenik meg, vagy a hozzá intézett kérdésekre nem felel, annak jelentőségét a bíróság szabadon mérlegeli. (S. E. 38. §.) A bíróság továbbá a tényállás felderítése céljából elrendelheti, hogy a fél a birtokában levő okiratokat, melyekre hivatkozott, mutassa be, továbbá, hogy leszármazási táblákat, terveket, vázlatokat és más felvilágosító rajzokat terjesztszen elő. Más bíróságnál vagy hatóságnál levő iratokat, ha ez szükséges, a bíróság hivatalból szerez be. Elrendelheti továbbá, hogy az olyan okiratokat, melyek nem az állam hivatalos nyelvén szerkesztvék, a fél hiteles fordításban mutassa be, nemkülönben, hogy a bemutatott vagy beszerzett iratok bizonyos időn át az iratok mellé csatolva, vagy a bíróságnál letéve maradjanak. (S. E. 39. §.)

A bíróság elrendelheti, hogy az egy keresetben érvényesített több követelés elkülönítve tárgyalassék, a tárgyalást első sorban a megosztható követelésnek előkérdésére szoríthatja, továbbá elrendelheti, hogy a tárgyalás ugyanazon követelés megalapítására vagy megerősítésére szolgáló vitapontok közül egyre vagy többre szoríttassék. (S. E. 42. §.) Ha a bíróság az egyes követelések elkülönítése mellett végig meg is marad: akkor az egy kereset alapján több külön per keletkezik, melyek mindegyikében külön ítélet hozatik (ezek végítéletek P. 103. §.) Ellenben, ha a

biróság a halmozott keresetet együtt tárgyalja s a több kereseti igény egyike vagy néhány tekintetében ítélet hozható, akkor részítéletet hoz. (S. E. 103. §.) A bíróság az elkülönítést belátása szerint ismét visszavonhatja s az elkülönített igények együttes tárgyalását ismét el is rendelheti. (S. E. 45. §.)

Viszont *a bíróság* egymással összefüggő követelések iránt akár ugyanazon, akár különböző felek között folyamatba tett különböző *pereket* közös tárgyalás és eldöntés végett *egyesíthet*. Az egyesítés folytán esetleg szükségessé váló idézések hivatalból eszközöltnek. (S. E. 43. §.) Ha a bíróság szükségesnek látja, az egyesítést ismét megszüntetheti. (S. E. 45. §.) és elkülönített végítéletet hozhat. (S. E. 103. §.)

Ha a per eldöntése egészben vagy részben *oly körülményektől függ, melyek megállapítása* egy már *megindított* más polgári peres vagy perenkivüli, avagy büntető *eljárásnak*, vagy pedig valamely közigazgatási hatóság eldöntésének *képezi tárgyát*, úgyszintén ha a perben hivatalból üldözendő oly büntetendő cselekmény jelenségei merülnek fel, melynek megállapítása a per eldöntésére lényeges befolyással van: a bíróság a per tárgyalását a polgári vagy büntető eljárás jogerejű befejezéseig, illetőleg a közigazgatási hatóság végérvényes eldöntéseig felfüggesztheti. (S. E. 44. §.)

A tárgyalásról *jegyzőkönyv* vezetendő. A jegyzőkönyv általános kellékei: a bíróság megjelölése, a tárgyalás helye és ideje, a bíró, esetleg a jegyzőkönyv-vezető és a tolmács megnevezése, az ügy megjelölése, a megjelent felek és képviselőik neve és perbeli állása, annak megemlítése, hogy a tárgyalás nyilvánosan tartott, vagy hogy a nyilvánosság kizárattott. (S. E. 47. §.)

A tárgyalás menetének általános kitüntetésén kívül *a jegyzőkönyvbe a következők* veendőek fel:

1. a kereseti kérelem és ellenkérelem, valamint a jelentőséggel bíró egyéb kérelmek és ezek módosításai;

2. elismerések, lemondások és egyezségek, melyek által a peres ügy egészben vagy részben elintéztetik;

3. a felek lényeges tényállításai és az ellenfélnek azok valóságára vagy valótlanságára nézve tett nyilatkozatai, a felajánlott bizonyítékokra való hivatkozással, lehető rövid szövegezéssel;

4. azok a feljegyzések, melyeknek jegyzőkönyvbe vételét a törvény megszabja;

5. a per bírósága előtt felvett bizonyítás eredménye, nevezetesen a tanuk vallomása, a szakértők véleménye és az eskü alatt kihallgatott felek nyilatkozatai, valamint a szemle eredménye. A szakértőknek külön írásba foglalt véleménye, valamint a bizonyítás felvételéről és a felek személyes megkérdezéséről felvett külön jegyzőkönyvek, a tárgyalási jegyzőkönyvhöz melléklendők. (S. E. 48. §.)

A *jegyzőkönyv* felvétele után, a feleknek felolvasandó és a feleknek esetleges megjegyzései alapján, *kiegészíthető és kiigazítható*. A jegyzőkönyvet aláírják a bíró, esetleg a jegyzőkönyvvezető és a tolmács, valamint a felek is. Ha a felek a jegyzőkönyv aláírását megtagadják, e körülmény a jegyzőkönyvben megjegyzendő. A jegyzőkönyvet és mellékleteit az érdekeltek bármikor megtekinthetik és azokról az ügyviteli szabályokban megállapított módzatok közt másolatot vehetnek. (S. E. 49. §.)

30. §. Mulasztás a per folyamán.

Mulasztást követhet el a fél a per folyamán, ha valamely tárgyalási határnapon a bíróság előtt nem jelenik meg vagy megjelenik, de nem bocsátkozik tárgyalásba, avagy valamely periratát a kellő időben nem adja be. A *rendes eljárásban* természetesen csak ezen utóbbi esetről lehet szó, tehát hogy felperes válaszát, alperes elleniratát vagy viszonzválaszát nem adta be kellő időben. E mulasztásnak a joghatása ugyanaz, mint a peralapítás körüli mulasztásé. (P. 143. §.) *Sommás eljárásban*, ha a felek valamelyike az alperes érdemleges ellenkérelmének előadása után nem jelenik meg az újabb tárgyaláson, a bíróság, a megjelent fél kérelmére a tárgyalást folytatja. Ez esetben a megjelent fél ténybeli előadásai valóknak, a meg nem jelent fél állításai pedig az ellenfél tagadása esetén, be nem bizonyítottaknak tekintendők, a korábbi tárgyalások azonban, valamint a bizonyítás eredménye, a határozathozatalnál figyelembe vétetnek. Ugyanez a jogkövetkezménye annak, ha a felek valamelyike tárgyalás közben eltávozik.

NEGYEDIK RÉSZ.

Bizonyítás.

31. §. A bizonyításról általában.

I. *A birói ítélet alapja s a bizonyítás fogalma.* II. *A szabad mérlegelés elve.* III. *Valószínűsítés.* IV. *A bizonyítás tárgya s a bizonyítási teher.* V. *Bizonyítási eszközök s bizonyítási okok.* VI. *A bizonyítás felvétele.*

I. A bíró a felek által felhozott tényállításokra csak akkor alkalmazhatja a megfelelő jogszabályt, ha a tényállítások valóságáról meg van győződve. A bíró azonban nem alkothatja meg szabadon a maga meggyőződését, melyre ítéletét alapítja. Csak azon tényállítások tekinthetők ugyanis valóknak:

1. melyek valósága iránt egyáltalán nem foroghat fenn kétség, ilyenek a köztudomásu tények, továbbá melyek valóságát az ellenfél kétségbe nem vonta vagy épen beismerte;

2. melyek iránt ugyan kétség fenforoghatott, de kétségen kívül helyeztetek, bebizonyítottak.

A *bizonyítás* e szerint azon tevékenység, melynek czélja a bíróságot valamely tényállítás valóságáról meggyőzni. E meggyőződés vagy az által keletkezik a bíróságban, hogy bizonyos tényeket önmaga észlel, vagy pedig az által, hogy más által észlelt tény-körülményekből következtetést von. Előbbi a *közvetlen*, utóbbi a *közvetett bizonyítás*.

II. A S. E. egész peres eljárásunkra nézve a bizonyítás alapelvéül avatta a *szabad mérlegelés* szabályát. A bíróság valamely tényállítás valóságát vagy valótlanágát a tárgyalás és a bizonyítás egész tartalmának szorgos méltatása alapján itéli meg. (S. E. 64. §.) Hogy tehát valamely tényállítás valónak tekintendő-e vagy sem, az végeredményben szabályszerint a bíróság meggyőződésétől függ. A szabad mérlegelés elve azonban csak a bizonyítási eszközök erejére és alkalmazhatóságára vonatkozik, nem terjed ki ellenben a bizonyítási teher kérdésére, valamint a

törvényes vélelmekre sem. A szabad mérlegelés szabálya oly szabadságot enged a bírónak, hogy feltétlenül garancia szükséges az iránt, miszerint a bíró ezen szabadsággal nem élhet vissza. Ezt a garantiát fel is állítja a törvény (S. E. 64. §.), midőn kimondja, hogy azon *okok, a melyek a bíróság meggyőződését előidézték, úgyszintén a melyek miatt a bíróság valamely bizonyítást elégtelennek tartott, vagy a fél ajánlotta bizonyítást mellőzte, az ítéletben tüzetesen előadandók.*

A szabad mérlegelés elve nem áll minden *kivétel* nélkül peres eljárásunkban. Ily kivételeket állapítanak meg a P. 167. és 168. §§-ai az okiratok körében, a P. 73. §. az adóslevelekre s a P. 75. §. a kereskedelmi könyvekre, az alkuszok naplóira és kötjegyeire.

III. Szabály szerint a bíró csak oly tényállításokra alapíthatja határozatát, melyek valóságáról meggyőződést szerzett. A törvény azonban számos esetben kivételt tesz ezen szabály alól, s a határozathozatal alapjául elegendőnek tartja a *valószínűsítést*. A kinek valószínűsítenie kell, az felhasználhatja az összes bizonyító eszközöket; csak eskünek nincs helye. Míg azonban a bizonyítás arra irányul, hogy a bíróban valamely tényállítás valósága iránt meggyőződést keltsen, addig a valószínűsítés feladata a bíró előtt valamely tényállítás valóságát valószínűvé tenni.

IV. A bizonyítás tárgyát csak oly tényállítások képezik, melyek az ügy eldöntésére befolyással bírnak, tehát *lényegesek*. Mely tényállításokat melyik félnek kell bizonyítani, vagyis a *bizonyítási teher* kérdését perjogi törvényeink nem szabályozzák. Általános szabály, hogy mindenki saját tényállításait tartozik bebizonyítani, hacsak nem egyáltalán fölösleges erre nézve a bizonyítás, t. i. ha az ellenfél annak valóságát beösmerte avagy köztudomású tény tartalmaz. (I. 31. §.) Ennélfogva felperes mindenekelőtt a keresetének megalapításához szükséges tényállításokat tartozik bizonyítani, vagyis azon tényállításokat, melyekből a keresetben érvényesíteni kívánt igénye valamely jogszabály közbevetésével egyszerűleg levezethető. A mennyiben ezeket a felperes bebizonyította, alperes feladata kifogásait bizonyítani. Felperes ismét ezzel szemben esetleg felhozott replicáit tartozik bizonyítani s. i. t. Ezekkel a szabályokkal azonban nincs a kérdés befejezve; mert fölmerül a további kérdés: mely tényállítások szükségesek valamely

magánjogi igény megalapításához, melyek ahhoz, hogy a bebizonyított felperesi igény érvényesítése meggátolássék stb. Ezeket a kérdéseket az anyagi jog oldja meg. Két szabályt kell még a bizonyítási teher kérdésénél szem előtt tartani:

1. a mi jog szerint a normális, pld. a cselekvőképesség, az meglevőnek tekintendő, míg az ellenkező be nem bizonyíttatik;

2. ha valamely jogállapot létrejötté bebizonyíttatott (pld. a tulajdon létrejötté, egy követelés keletkezése), úgy az fenállónak tekintendő mindaddig, míg az ellenkező be nem bizonyíttatik.

V. A bíróság valamely tényállítás valóságáról vagy valótlanságáról akként szerez meggyőződést, hogy az illető tényállítás valóságát vagy valótlanságát közvetlenül észleli vagy pedig az által, hogy bizonyos tényeket észlel s ezekből okszerűen következtet a tényállítás valóságára vagy valótlanságára. Azon megjelenési formák, melyek segélyével a bíróság valamely tényállítás valóságáról vagy valótlanságáról közvetlenül vagy közvetve meggyőződést szerez — a *bizonyítási eszközök*.

Mások a *bizonyítási okok*, ezek t. i. azon körülmények, melyeknek a bizonyítási eszközök segélyével történt észleléséből a kérdéses tényállítás valóságára vagy valótlanságára a bíróság következtet. Pld. az okirat maga bizonyítási eszköz, annak tartalma bizonyítási ok, melyből a bíróság meggyőződést szerezhet pld. arról, hogy A B-vel szemben kötelezettséget vállalt.

Perjogunkban következők a bizonyítási eszközök: az *okirat*, a *tanu*, a *szemletárgy* és a *félnek eskü alatti kihallgatása*. A P. 155. §-a bizonyítási eszköznek tekinti a *beösmérést* s az *esküt* is. Ez azonban téves. A beösmérés ugyanis nem bizonyítási eszköz, hanem épen a bizonyítást feleslegessé tevő körülmény (l. 32. §.), az eskü szintén nem bizonyítási eszköz, hanem a rendes eljárás perdöntő eszköze.

VI. A rendes eljárásban a *bizonyítás elrendelése* a pernek beösmozása után külön *végzéssel* történik, mely a peres feleknek, illetőleg képviselőiknek kézbesítendő, csak az *eskü* rendeltetik el *ítéletben* (P. 196, 198, 211, 215. §§-ai). A bíróság azonban nincs kötve a bizonyítást elrendelő végzéshez, hanem annak ismétlését vagy kiegészítését is elrendelheti (S. E. 68,

215. §§-ai). A bizonyítás felvételénél a *felek jelen lehetnek*, de meg nem jelenésük semmiféle akadályt sem képez. A bizonyításfelvétel foganatosításával megbízott bírósági tag eljárása és intézkedése által okozott sérelmek miatt a felek az eljárás befejezésétől számított 8 nap alatt, mindenesetre azonban csak az elsőbírósági ítélet hozatala előtt a per bíróságánál *előterjesztés* útján orvoslást kereshetnek. Az e tárgyban hozott végzés ellen felfolyamodásnak nincs helye (N. 55. §.). A tanukihallgatás, a bírói szemle és a szakértők meghallgatása után a peres felek a bizonyítás eredménye felett külön határnapon egy-egy periratban teszik meg *észrevételeiket* (P. 210, 220. §§-ai). *Váltóeljáráshban* a bizonyítás felvétele után közvetlenül adják elő a felek észrevételeiket, melyek jegyzőkönyvbe iktattatnak (váltó elj. 29. §.). *Sommáz eljárásban* a szóbeli tárgyalás folyamán történik a bizonyítás felvétele, hacsak a bizonyítást megkeresett bíró nem teljesíti. Ha a bizonyítás felvétele céljából a tárgyalást el kell halasztani, a bíróság végzést hoz, melyben a bizonyítandó tényeket és a bizonyítási eszközöket megjelöli s az újabb tárgyalási határnapot megjelöli. Ha a bizonyítás felvétele *megkeresett bíró által* történik, a bíróság a tárgyalás folytatására a határnapot a bizonyításfelvétel befejezése után tűzi ki és arra a feleket hivatalból megidézi. — A bizonyítást elrendelő végzés nem képez egy kötelező bizonyítási határozatot (mint pld. rendes eljárásban az esküvel való bizonyítást rendelő ítélet); a bíróság ugyanis ezen végzéshez nincs kötve, elrendelheti a bizonyításfelvétel kiegészítését és ismétlését is. (S. E. 67, 68. §§-ai.) A felek a bizonyításfelvételnél jelen lehetnek, azonban meg nem jelenésük a bizonyítás felvételét nem akadályozza. Ha a fél valószínűvé teszi, hogy a bizonyításfelvételnél hibáján kívül nem jelenhetett meg és hogy a bizonyítás felvétele hiányos, kérelmére a bíróság *tartozik* elrendelni a bizonyítás újlagos felvételét vagy kiegészítését a kérelmező költségére. A bizonyítás felvételéről és eredményéről a felek az ügy érdemének folytatólággs tárgyalásával együtt tehetik meg *észrevételeiket*. Ha a bizonyítás felvétele nem az ítélő bíróság előtt történt, annak eredményét a felek adják elő a tárgyaláson; szükség esetében a bizonyításról felvett jegyzőkönyv tartalmát a bíróság adja elő. (S. E. 72. §.)

32. §. Bizonyításra nem szoruló tényállítások.

I. Beösmert tényállítások. II. Köztudomású tények.

I. Nem bizonyítandók be az oly tényállítások, melyeket maga az a fél, kinek hátrányára szolgálnak, a szóban forgó per folyamán akár periratában, akár a szóbeli tárgyaláson vagy a megkeresett bíró előtt beösmert. (P. 158. §. S. E. 58. §.) A perrendtartásban érvényesülő tárgyalási elv egyik követelménye, hogy a mit valamelyik fél saját hátrányára beösmert, az valónak tartassék. Ez a szabály azonban csak az oly beösmérésre vonatkozik, mely — mint mondtuk — az illető per folyamán történik (*bíróság előtti beösmérés*).

Minden más beösmérés, mely tehát vagy egyáltalán nem valamely per folyamán vagy pedig egy más per folyamán tétetik: *bíróságon kívüli beösmérés*, melynek bizonyító erejét a bíró a S. E. 64. §-a értelmében szabadon mérlegeli. (P. 161. §.)

Nehéz kérdés annak megoldása, vajjon a *beösmertő fél visszavonhatja-e beösmérését* t. i. olyképen, hogy a beösmérés joghatálya megszűnjék, azaz a már beösmert tényállítás ne tekintessék valónak. Számosan a beösmérés visszavonhatlanságát a tárgyalási elv követelményének tekintik. Ez azonban téves. Sem általános jogelvek, sem pedig perjogi czélszerűség nem követelik, hogy a beösmérés kötelező ereje megszüntethető ne legyen. A konkrét eset körülményeitől függ, vajjon a beösmérés vagy annak visszavonása érdemel-e hitelt; lehetséges, hogy a beösmertő tévedett, vagy a beösmert tényt nem tekintette lényegesnek, avagy az ellene felhozott bizonyítékok súlya alatt ösmert be valamely állítást és utóbb kiderül, hogy a felhozott bizonyítékok hamisak voltak. Perrendtartásunk (S. E. 60. §.) ennél fogva a *bíróra bizza*, hogy in concreto a *körülmények szorgos méltatása alapján ítélje meg, vajjon a perben tett beösmérés visszavonás által mennyiben veszti el erejét. Feltétlenül erejét veszti azonban a beösmérés, ha az ellenfél a visszavonásba beleegyezik.*

Lehetséges, hogy a fél beösmerti az ellenfél állítását, de ezen állítást *módosítja*. Ilyenkor *korlátolt beösmérés-ről* szólunk. A korlátolt beösmérés csak külső formájára nézve mindig beösmérés, ellenben jogi jelentőségére nézve, a szerint a mint a módosítás a

beösmert tényállítás joghatását nem érinti avagy azt megszünteti, tiszta beösmérés vagy tagadás. Így pld. ha felperes azt állítja, hogy alperessel egy adásvevési ügyletet kötött s követeli a vételárat, alperes ellenben azt állítja, hogy alacsonyabb vételárban egyeztek meg, úgy külsőleg beösméri ugyan alperes az adás-vételi ügylet megkötését, jogilag tagadja a felperes által allegált ügylet létrejöttét. Ezért (S. E. 59. §.) *az eset körülményei szerint a bíró ítéli meg, hogy valamely korlátozott beösmelő nyilatkozat beösmérésnek vagy tagadásnak legyen-e tekintendő.*

A beösmérés joghatályát nem érinti, ha a beösmelő fél hozzá önálló, a beösmert tényállítással nem ellenkező állítást fűz. (59. §.) (A beösmérés osztható — szemben a francia joggal.) Ilyen önálló tényállítás pld. a kifogás. Így pld. felperes követeli a kölcsönösszeget, alperes teljesen beösméri a felperes által allegált kölcsönügylet létrejöttét, de hozzáfűzi, hogy már visszafizette. Felperes tehát nem tartozik bizonyítani, mert alperes beösmert. Természetesen alperes tartozik a visszafizetés tényét bizonyítani.

Megkülönböztetendő a beösméréstől az *elősmérés*. A beösmérés az ellenfél által felhozott *tényállításra*, az elősmérés az ellenfél által felhozott *jogállításra* vonatkozik. Más is a hatásuk. A beösmérés — mint láttuk — *felmenti* az állító felet a *bizonyítási teher* alól, az elősmérés alapján az állító fél *ítéletet kérhet*.

A P. még szigorúan ragaszkodik a *nyilatkozási köteleesség*hez. Mindazon körülményekre nézve, melyeket az egyik fél felhoz, a másik nyilatkozni tartozik, ha nem nyilatkozik beösmertnek tekintetik (*hallgatag beösmérés*). Ha tehát a fél a beösmérés joghatásait el akarja kerülni, az ellenfele által annak periratában felhozott ténybeli állítást legközelebbi periratában *világosan és határozottan tagadnia kell*. Csak az oly ténybeli állítást nem kell tagadni, mely a periratokban úgy is meg van czáfolva. (P. 159. §.)

A S. E. megzorítja a nyilatkozási köteleességet. *A sommás eljárásban a fél csak akkor tartozik nyilatkozni, ha a bíróság arra felszólítja.* Szakit továbbá a tagadás alakszerűségével. Ámbár ugyanis a *szóbeli tárgyalás folyamán a bíróság felhívására kifejezetten nem tagadott tényállításokat, bizonyítani nem szükséges, mégis eltekint* a kifejezett tagadástól:

1. oly tényállításokra nézve, melyek *valóságukkal*

össze nem férő előadás által közvetve tagadottaknak tekinthetők;

2. oly tényállításokra nézve, *melyeket a fél egyéb előadásaiból következtethetőleg tagadni akar.* (S. E. 61. §.)

Gyakran a teljesen jóhiszemű fél sem képes valamely tényállítás valóságára nézve nyilatkozni, arról a tényről esetleg *nincs tudomása vagy nem emlékezik rá.* A S. E. tehát a rendes eljárásra is kiterjedőleg állítja fel ama szabályt, hogy a bíróság belátása szerint itéli meg, vajjon a félnek ily értelmű nyilatkozata tagadásnak tekinthető-e avagy sem (S. E. 61. §. 2. bek.)

II. Nem szorulnak bizonyításra az oly tények (még ha az ellenfél tagadja is valóságát), melyek a bíróság előtt *köztudomásúak* vagy melyekről a bíróságnak *hivatalos tudomása* van. (S. E. 62. §.) — Köztudomásúak azon tények, melyek valósága a bíróval egyenlő műveltségű egyének előtt s így a bíró előtt is, vagy pedig csak az utóbbi előtt bírói működéséből kifolyólag kétségtelen. Előbbiek az általános műveltséghez tartozó tények, utóbbiak különböző szokások, eljárási módok stb. melyekről a bíró bírói tevékenysége körében nyert tudomást. Hivatalos tudomása van a bíróságoknak oly tényekről, melyek előtte történtek vagy vele hivatalosan más bíróság vagy hatóság által közölve lettek.

Nem köztudomású az oly tény, melyről a bíró magánuton szerzett meggyőződést (pld. egy épület rozszant állapota, melyet a bíró séta közben megtekintett).

33. §. Okiratok.

I. *Okirat* perjogi értelemben minden oly irat, mely bizonyítékul használható, akár egyenesen e célra alkottatott (pld. egy kötlevél), akár pedig véletlenül alkalmas e célra (pld. egy levél). Az okiratok nagy előnye az, hogy általuk a jogbiztonság erősödik, a perek rövidebbekké és kevésbé költségesekké lesznek. Hogy tehát a felek ily okiratok kiállítására buzdíttassanak, az okiratok a többi bizonyítási eszközökkel szemben előnyökben részesíttetnek és pedig az által, hogy bizonyos előfeltételek mellett a bizonyítékok szabad mérlegelésének szabálya alól kivételnek s meghatározott bizonyító erővel ruháztatnak fel.

Megkülönböztetünk köz- és magánokiratokat. *Közkirát* az oly okirat, melyet valamely közhatóság hivatalos hatáskörén belül, vagy valamely közhitelességgel felruházott személy ügykörén belül az erre nézve megszabott alakban kiállít. Minden egyéb okirat *magánokirat*.

II. Törvényes (u. n. teljes) bizonyító erővel birnak a közkiratok, valamint bizonyos alaki előfeltételek mellett a magánokiratok is. Ezen alaki előfeltételek a következők: a) ha azt sajátkezüleg írta és írta alá, vagy b) ha az idegen kézzel írt okiratot két előttemező tanu jelenlétében írta alá, vagy azok előtt utóbb az aláírást sajátkezű aláírásának ismerte el a kiállító; c) ha a kiállító a ki írni nem tud, két előttemező tanu jelenlétében, — kiknek egyike által a kiállító neve is aláírandó — szokott kézjegyével látta el az okiratot. (P. 167. §.) Utóbbi esetben, vagy ha a kiállító az okirat nyelvét nem érti, szükséges még az is, hogy a jelenlevő tanuk az okirat tartalmát mind maguk ismerjék, mind a kiállítónak az általa értett nyelven megmagyarázzák, s hogy ez megtörtént: az okiraton bizonyítsák. (P. 168. §.) Egy negatív alaki kellék végül (a közkiratokra nézve is), hogy az okiraton törlések, vakarások, közbeszúrások és más külső hiányok és rendellenességek ne legyenek; hogy ezek mennyiben csökkentik vagy szüntetik meg az okirat bizonyító erejét, ezt a bíróság szabadon mérlegeli. (S. E. 74. §.) A külföldön létesített okiratok alaki érvényessége azon helynek a törvényei szerint ítélendő meg, a hol az okirat kelt. (P. 180. §.)

Az a fontos kérdés merül most fel, vajjon mire nézve képeznek az ily okiratok teljes bizonyítékot, mit bizonyítanak? E tekintetben lényeges különbség van a köz- és a magánokiratok között. Mig nyanyis a fenti alaki kellékeknek megfelelő magánokirat csak azt bizonyítja, hogy kiállítója a benne foglalt nyilatkozatokat tette (S. E. 73. §. 2. bek.), ellenben annak megállapítása, hogy e nyilatkozatok tartalma való-e, a bíró szabad mérlegelése alá esik, addig a közkirát nemcsak a nyilatkozattétel subiectiv tényére, hanem tartalmának obiectiv valóságára nézve is teljes bizonyítékot képez. (P. 165. §.) Úgy a köz- mint a magánokiratok eme bizonyító erejét leronthatja az ellenfél ellenbizonyítása, melylyel pldul. bebizonyítja, hogy a közkiratban tett nyilatkozat nem felel meg

a való tényeknek, vagy hogy a kérdéses magánokirat tartalmát utólag jogosulatlanul megváltoztatták (*hamisított*).

Ha az ellenfél azt állítja, hogy az okirat *aláírása hamis*, vagyis az okirat nem valódi, ez esetben mást terhel a bizonyítás ha köz-, mint ha magánokiratról van szó. Míg ugyanis az, ki magánokiratra hivatkozik, az ellenfél tagadásával szemben bizonyítani tartozik (S. E. 78. §.), hogy az aláírás (s esetleg az írás) valódi, addig a közokirat mellett a valódiság vélelme harczol, aki tehát azt állítja, hogy hamis, tartozik azt bebizonyítani. (P. 165. §.) Az aláírás valódiságának rosszsziszemű tagadása pénzbírsággal büntetendő (20—600 k S. E. 171. §.). A hamisság kifogását a rendes eljárásban a legközelebbi periratban kell megtenni. (P. 186. §.) Az aláírás valódisága az általános bizonyítási eszközökkel bizonyítható, ezenkívül a *rendes eljárásban* (P. 172. §.): a) egy tanu vallomása által, ha ahhoz a bizonyító fél pótesküje járul; b) ha az aláírást tagadó fél a bíróság által neki odaitélt esküt: hogy az aláírás hamis, letenni vonakodik; végre c) ha a bizonyító fél bírói ítélet következtében megesküszik, hogy az aláírás valódi. — Mindkét eljárásban történhetik továbbá a valódiság bizonyítása *más kétségtelenül eredeti írással való összehasonlítás* útján is. (S. E. 78. §.) A bíróság elrendelheti, hogy a fél, ki írását vagy aláírását kétségbe vonta, írja le a bíróságtól megjelölendő szavakat a bíróság előtt. Ennek megtagadása szabadon mérlegeltetik. Az összehasonlítás rendszerint szakértők nélkül történik, de a szükséghez képest ezek is meghallgathatók.

III. A bizonyítékok szabad mérlegelésének szabályai alól az okiratokra nézve még egy kivételt tesz a törvény. Ugyanis — mint említettük — a P. 167. és 168. §§-aiban megszabott alaki kellékeknek meg nem felelő magánokirat bizonyító erejét a bíróság szabadon mérlegeli, azonban az *adóslevelekre* (mi alatt úgy a törvény mint a gyakorlat *kölcsönt tartalmazó okiratot ért**) nézve a törvény (S. E. 73. §. 3. bek.) kivételt tesz, ezek ugyanis, *ha a fenti kellékeknek meg nem felelnek a kölcsön leolvasását és a kölcsönügyletből származó kötelezettségek elvállalását nem bizonyíthatják.*

* Lásd a Curia 28. sz. t. ü. döntvényét és a prts. hatályon kívül helyezett 169. §-át.

IV. Vannak különös törvényes intézkedések, melyek a magánokiratok teljes bizonyító erejét kevesebb alakszerűséghez kötik. Ezeket az intézkedéseket a P. érvényben hagyta. Ily szabályokat tartalmaznak pld. az 1871 : XXXIV. t.-cz. 7—10. §§-ai és az 1879: LIV. t.-cz. a magyar földhitelintézet könyveire, kivonataira stb., az 1878 : XXV. t.-cz. 96. §-a az osztrák-magyar bank könyveire és könyvkivonataira, az 1879: XXXIX. t.-cz. a kisbirtokosok orsz. földhitelintézetére, az 1898 : XXIII. t.-cz. 76. §-a a központi hitelszövetkezet könyveire és kivonataira, az 1874 : XXXV. t.-cz. 84. §-a a felek által a közjegyzőnél letett magánokiratokra nézve. Kevesebb alakszerűséghez kötött a kereskedelmi könyvek bizonyító ereje is, továbbá a váltóé.

Ugyancsak nem érinti a P. azon különös törvényes intézkedéseket, melyek a jogügyletek érvényességére nézve különös kellékeket állapítanak meg. (S. E. 73. §. 3. bek.)

A S. E. 75. §-a kifejezetten érvényben hagyja a kereskedelmi törvénynek a *kereskedelmi könyvekkel*, továbbá az *alkuszok naplójával és kötegyeivel* való bizonyításra vonatkozó szabályait. (K. T. 31—36. és 541—543. §§-ai.) E szerint bejegyzett kereskedőnek szabályszerűen vezetett könyvei kereskedelmi ügyletekből eredő perekben rendszerint *nem teljes*, eskü vagy más bizonyítási eszköz által kiegészíthető *bizonyítékot képeznek*. E bizonyító erejük tartama a bejegyzés keltétől számítva, kereskedők ellen tíz, nemkereskedők ellen két évig terjed. Ha a könyvön szabálytalanságok vannak, bizonyító erejüket a bíróság szabadon mérlegeli. A bizonyító erőn nem változtat, hogy azokat a segédszemélyzet vezette.

V. Egy általános *okiratkiadási vagy okiratsfelmutatási kötelezettséget* perjogunk sem a peres felekre, sem pedig harmadik személyekre nézve nem ösmer. A P. határozottan kimondja, hogy »egyik fél sem tartozik olyan okiratot közölni, melyet maga használni nem kíván.« (P. 188. §.) Csak az u. n. *közös okiratokra* nézve állapítja meg a P. a kiadási v. felmutatási kötelezettséget, a mely közös okiratok fogalmát a S. E. határozza meg közelebről. (S. E. 81. §. 2. bek.) A S. E. azonkívül a sommás eljárás számára ki is terjesztette a felmutatási kötelezettséget arra az esetre, ha a fél »az okiratot kiadni vagy felmutatni

különben is köteles.« (S. E. 81. §. 1. bek.) Ez alatt azon esetek értendők, melyekben a fél magánjogilag köteles az okiratot kiadni, akár dologi jog (pld. az okirat ellenfelének tulajdona), akár pedig kötelmi jog (pld. az okiratot ellenfele megőrzés végett adta át) alapján.

Közös az okirat (S. E. 81. §. 2. bek.) azon személyek között, kiknek érdekében van kiállítva, vagy kiknek kölcsönös jogviszonyait tanúsítja; úgyszintén közös okiratok az érdekeltek között, vagy azok egyike és egy közös közbenjáró között valamely jogügyletre nézve folytatott írásbeli tárgyalások.

Az okirat kiadása v. felmutatása iránti eljárás másként történik a rendes és a sommás per folyamán. A *rendes eljárásban* a közös okirat előterjesztése *alkeresettel* követelhető és pedig a főper bírása előtt az azon perirat beadására kitűzött határidő első felében, mely periratban a közös okiratot a fél használni kívánja. A később beadott kereset perorvoslat kizárásával hivatalból visszautasítandó. A tárgyalás külön jegyzőkönyvben történik, a bíró végzésileg határoz és ha az okiratot közösnek mondta ki, legfeljebb 15 napi határidőt tűz a másik félnek arra, hogy vagy közölje a bizonyító féllel, vagy esküdjék meg, hogy sem az okirat nincs birtokában, sem annak hollétét nem tudja, sem pedig az tudtával nem semmisített meg. Ha ezen alternatívák egyikének sem tesz eleget: az okiratnak a másik fél által állított tartalma bebizonyítottanak vétetik. E végzés ellen mindkét fél felebezhet s a jogerős határozatig a főügy tárgyalása felfüggesztendő. (P. 180. §.) A *sommás eljárásban* a felmutatás kötelessége felett szóbeli vita folyik, melyet a bíró végzéssel dönt el; felebbvitelnek nincs helye. Ha az ellenfél tagadja, hogy az okirat birtokában van, a bíró azon körülményekre nézve, melyekre a rendes eljárásban esküt ítél a félnek, eskü alatt kihallgatja. Szükség esetében a bíróság a feleket az okirat tartalmára nézve, eskü alatt kihallgathatja. A szabad mérlegelés elve itt is a szabály. (S. E. 95. §.)

VI. Az okiratokkal való bizonyítás *eljárási szabályai* a következők. Azon okiratok, melyekre a kereset hivatkozik, eredetiben vagy másolatban, esetleg kivonatban csatolandók. Ha valamely későbbi periratban történik hivatkozás okiratra, az illető periratban másolatban közlendő. (P. 181. §, S. E. 15. §.

4. bek. 2. r.) Mindenkinek joga van az ellenfele által használt okirat eredetijeit megtekinteni. Ez a megtekintés a *rendes eljárásban* bíróságon kívül is történhetik; ha az okirat birtokosa a bíróságon kívüli közlést megtagadja, az ellenfél folyamodhatik a legközelebbi perirat beadására kiszabott határidő első felében az íránt, hogy a bíróság az eredetiek felmutatására a pertárba hatánapot tűzzön. A mely okirat akkor is itt fel nem mutattatik, az ítélelhozatalnál figyelmen kívül hagyandó. Ha a fél az ellene felhozott akiratot aggályosnak állítja — ha nem is tekintette meg, — a bizonyító fél tartozik azt eredetiben az iratokhoz csatolni. A fél egyébiránt az eredetit előre is leteheti a bíróságnál vagy a pertárban s erről ellenfelét a periratban értesitheti. Ilyenkor természetesen nem kell kérelmezni a felmutatást. Az eredetiek felmutatásáról jegyzőkönyv vétetik fel; ebben a félnek csak meg kell jelölnie az aggályosoknak tartott okiratokat, aggályait közelebbbről periratában fejtheti ki. Az olyan okirat, melyre nézve az ellenfél legközelebbi periratában kifogást nem tett, aggálytalannak és valódinak tekintetik. (P. 182—186. §§.) A *sommás eljárásban* a használni kívánt okirat az ellenfél kérelmére felmutatandó eredetiben a tárgyaláson; ez hivatalból is elrendelhető. Az okirat eredetiben vagy másolatban a jegyzőkönyvhöz melléklendő. Ha az ellenfél az okirat valódiságát kétségbe vonja vagy meghamisítását állítja, az eredeti a per eldőltségig a bíróságnál megőrzendő. (S. E. 80. §.) A bíróság más bíróságnál vagy hatóságnál levő iratokat szükség esetén mindkét eljárásban hivatalból is beszerezhet. (P. 187. §. S. E. 39. §. 2. bek.)

34. §. Tanuk.

Tanuk a felektől különböző oly személyek, kik valamely perben valamely bizonyítandó ténykörülmenyre vagy állapotra nézve közvetlen észleletük alapján nyilatkoznak. A tanuskodás a polgári perben is állampolgári kötelesség, mely alól csak néhány a törvény által megállapított esetben van in concreto kivételnek helye. Ezen kötelezettségnél fogva minden tanuként megidézett személy tartozik az idéző bíróság előtt megjelenni, a kérdésekre felelni s vallomására, ha a bíróság úgy kívánja, az esküt letenni. A tanu

úti és ellátási költségeinek valamint ha a megjelenés által keresetében károsodott, időmulasztásának megtérítését követelheti. A ki pedig tanuskodási köteletségének eleget tenni vonakodik, arra pénz- vagy fogságbüntetés által is szorítható. (P. 206. §.)

A tanuskodási köteleesség általános szabálya alól a törvény bizonyos esetekben kivételt enged (*mentességi okok*). Így oly esetben, midőn a tanu nyilatkozatával a hivatásával járó titoktartási köteleességét sértené meg (pld. ügyvéd, közjegyző, orvos) vagy éppen valamely műszaki vagy ipari titkot árulna el. Továbbá, ha a tanuságtétellel magának a tanúnak avagy a törvényben felsorolt közeli rokonainak vagy sógorainak becsületét vagy vagyonát sértené, vagy pedig ha nyilatkozata e személyek ellen indítható bűnvádi eljárás alapjául szolgálhatna. Végül minden közelebbi indokolás nélkül is megtagadható a tanuságtétel, ha a tanu a felek valamelyikének fel- vagy lemenő ágbeli rokona, házastársa vagy jegyese. Ezen esetekben a tanu akaratától függ, tesz-e vallomást vagy sem; a bíróságnak kötelessége őt e jogára figyelmeztetni. Ha a vallomást megtagadja, a bíróság végzésben állapítja meg, vajjon jogos-e a megtagadás, s ha a végzés jogtalannak mondja ki, felfolyamodásnak van helye. (S. E. 86. §.)

Ezen kivételek alól azonban ugyancsak kivételnek van helye (tehát a tanuságtétel a fenti körülmények daczára kötelező), ha a kérdés oly jogügyletre vonatkozik, a melynél a kihallgatandó mint tanu szerepelt, vagy oly cselekményre vonatkozik, melyet maga a tanu és pedig mint valamelyik fél képviselője vagy megbízottja teljesített, vagy ha a tanu a vitás jogviszony tekintetében mint kezes vagy jogelőd szerepel, úgyszintén ha a tanu családtagjának születése, házassága vagy elhalálozása bizonyítandó, végül ha a kérdés családi viszonyon alapuló vagyoni jogi ügyre vonatkozik. (S. E. 87. §.)

Vannak oly esetek is, melyekben bizonyos körülményre nézve bizonyos személyeket egyáltalán nem szabad tanuként kihallgatni (*kizárási okok*). Mig tehát a mentességi okok csak feljogosítják az egyént, hogy a tanuskodást megtagadhassa, a kizárási okok hivatalból veendőek tekintetbe. Nem hallgathatók ki ennél fogva tanuként: a) a *lelkész* arra nézve, amit a gyónásban vagy egyébként a titoktartás egyházi kötele-

sége alatt vele közöltek; *közhivatalnok* (ha már kilépett is), ha a tanuságtétellel a hivatali titoktartás kötelességét megsértené (hacsak e kötelesség alól fel nem mentették); c) *közhivatalnok* (ha már kilépett is) közokirattal bizonyítható körülményekre nézve. (S. E. 85. §.)

Ha a *rendes eljárásban* valamelyik fél tanukkal kíván bizonyítani, illető periratához *kérdőpontokat* kell csatolnia s a tanunak, kihez e kérdéseket intéztetni kívánja, vezeték- és keresztnévét, polgári állását és lakását a kérdőpontokban előadni tartozik. Az ellenfél ugyancsak benyújthatja a bírósághoz a kérdéseket, melyeket ő ugyanezen tanuhoz intéztetni kíván (*ellenkérdőpontok*). A kihallgatás alkalmával is indítványozhatnak a felek újabb kérdéseket. Ha a bíróság a tanu kihallgatásának helyét látja, erre határnapot rendel, az illető tanut megidézi s erről a feleket végzés által értesíti. (P. 194, 199 §§. S. E. 217. §.)

A *sommás eljárásban* a fél alakszerűséghez, kérdőpontokhoz kötve nincs, a tanu megidéztetését a szóbeli tárgyaláson kérheti avagy anélkül is magával hozhatja a tárgyalásra, mely esetben a bíróság azonnal ki is hallgatja.

A *kihallgatás helye* a bíróság hivatalos helyisége, ha azonban a hely megsejmlélése is szükséges, a helyszínen történt kihallgatás, fontos oknál fogva pedig a tanu lakásán történő kihallgatás rendelőndő el. (P. 197. §.)

Ha a *tanuk más bíróság területén laknak*, a per-bíróság a kérdőpontok (a som. elj.-ban a tanuhoz intézendő kérdések) s más szükséges iratok közlése mellett megkeresi az illető bíróságot a tanu kihallgatása iránt. Ha azonban a tanu a szomszédos járás-bíróság területén lakik, a sommás eljárásban a bíró, ha ezt czélszerűnek találja, maga elé idézheti. (P. 198. §. S. E. 82. 92. §§.)

A tanuk egyenként hallgattatnak ki s egymás kihallgatásánál jelen nem lehetnek. (S. E. 88. §.)

A kihallgatás azzal veszi kezdetét, hogy a bíró a tanut figyelmezteti az eskü szentségére és a hamis eskü következményeire, hogy legjobb tudomása és lelkiismerete szerint valljon, mert vallomását esküvel is meg kell erősítenie. (P. 202. §.) Ezután az általános kérdéseket teszi fel a bíró: mi a vezeték- és kereszt-

neve? hány éves? minő vallású? mi az állása vagy üzlete? stb. (P. 202. §.) Ha az ezen általános kérdésekre adott feleletekben valamely kizárási okot nem talál a bíró, a felet a bizonyítandó ténykörülmény iránt kihallgatja; rendes eljárásban először a kérdőpontokat teszi fel. A kérdéseket a bíró intézi a tanuhoz, a feleknek csak indítványozási joguk van (kérdéseket indítványozhatnak), de a bíró megengedheti, hogy a tanuhoz közvetlen is intézhessenek kérdéseket (S. E. 217. §. 2. bek.). A tanuhallgatás azonban a felek jelenléte nélkül is megtartható. Minden tanu vallomása külön-külön egész kiterjedésében veendő jegyzőkönyvbe, melyet a tanu, a bíró, az esetleg jelenlevő felek vagy képviselőik aláírnak. Mielőtt a jegyzőkönyvet aláírnák a bírónak fel kell olvasnia a tanu előtt a vallomást s a tanunak esetleges észrevételeivel azt kiegészíti. Ha a tanu írni nem tud vagy nem akarja a jegyzőkönyvet aláírni, ezt a bíró a jegyzőkönyvben az ok előadása mellett megjegyzi.

A kihallgatás bevégeztével a tanu megeskettetik, hogy minden körülményre nézve, a mely iránt megkérdeztetett, legjobb tudomása és lelkiismerete szerint a tiszta és teljes valóságot vallotta, és semmit azokból, melyek a kérdésekre tartoznak, és a melyekről tudomása van, el nem hallgatott. (P. 204. §.) Ha azonban a bíró úgy találja — s ha a felek jelen vannak, ez iránt őket is meghallgathatja, — hogy a tanu vallomása még esküvel való megerősítése esetében sem érdemelne hitelt, *mellőzheti* a megesketést. Mindenesetre *mellőzendő* a tanu megesketése:

1. ha kihallgatásakor életének 14-ik évét még be nem töltötte, vagy ha értelme fejletlenségénél fogva az eskü jelentőségéről kellő fogalma nincs;

2. ha elmebeli vagy testi fogyatkozásánál fogva a valóságot meg nem tudhatta vagy közölni képtelen;

3. ha a tanu hamis tanuzásért vagy hamis esküért jogerejűleg elítéltetett;

4. ha az érdekelt felek a megesketéstől közmegegyezéssel elállanak. (S. E. 91. §.)

A bíróság elrendelheti, hogy a tanu mutassa föl az olyan okiratokat, melyek vallomása szerint az ügyre vonatkoznak és birtokában vannak, továbbá, hogy ezen okiratok másolatban az iratokhoz csatoltassanak és bizonyos időn át eredetiben is az iratok-

hoz csatolva, vagy a bíróságnál letéve maradjanak. Ha az illető okiratnak csak egy része vonatkozik az ügyre, a tanu beleegyezése nélkül csak a bíróság tekintheti meg s az iratokhoz nem az eredeti, hanem csak a bíróság által készitendő kivonat csatolandó. Ha a tanu az okirat felmutatását alapos ok nélkül megtagadja, ennek ugyanazok a következményei mint a tanuságtétel alaptalan megtagadásának. Az okirat felmutatása megtagadható mindazon esetekben, melyekben a tanuságtétel megtagadható (mentességi okok), valamint mindazon esetekben, melyekben a felmutatás a perben nem álló valamely személynek kárt okozna. (S. E. 90. §.)

A megkeresett bíró a tanuhallgatást ugyanezen szabályok szerint eszközli, a megkeresvényben közölt kérdéseken kívül egyéb kérdéseket is intézhet, azonban okiratok felmutatását csak az esetben követelheti, ha ezt a perbíróság elrendelte. (S. E. 92. §.)

Ha egyes tanuk vallomásai egymással ellenkeznek, a bíróság szembesítheti őket. (S. E. 88. §. 2. bek.)

Ha a per folyamán megnevezett tanuk valamelyike a kihallgatás előtt meghal, vagy kihallgatása más ok miatt lehetetlenné vált, a bizonyító fél ítélet előtt helyette egy vagy több más tanu kihallgatását kérheti. (P. 205. §.)

A tanubizonyítás berekesztése után a feleknek jogukban áll *észrevételeiket* megtenni. A rendes eljárásban ezt egy-egy periratban teszik meg, melynek beadására a törvényszék 15 napnál tovább nem terjedhető s meg nem hosszabbítható határnapot tűz a feleknek. Ha a felek észrevételezési jogukkal élni kívánnak, a határnapon két-két példányban be kell adniok e periratot a pertárban. (P. 210. §.) A sommás eljárásban az egész bizonyítási eljárás befejezése után az ügy érdemének folytatólagos tárgyalásával együtt teszik meg a felek a bizonyításra s így a tanuhallgatásra is vonatkozó észrevételeiket. (S. E. 72. §.)

A *tanukra való hivatkozás* igen alkalmas a pernek elhúzására. Ennek *korlátozására* a törvény néhány rendelkezést tesz. Nevezetesen a tanu megidézését, illetve a megkeresés eszközölését a bíróság attól teheti függővé, hogy a bizonyító fél a tanuhallgatás költségeinek fedezésére bizonyos összeget tegyen le (S. E. 83. §.), továbbá a külföldön eszközölni kívánt tanu-

hallgatás elrendelését az ellenfél kérelmére mellőzheti, ha a felek meghallgatása után valószínű, hogy a tanuhallgatás elrendelése nem fog eredményre vezetni. (S. E. 84. §.) Végül a P. 195. §-a birsággal (200 k-tól 600 k-ig) rendeli büntetni azt a felet, ki a per késleltetése vagy bosszantás céljából nem létező vagy oly tanura hivatkozik, kinek a fennforgó körülményekről tudomása nem lehetett vagy a tanu lakhelyét ily célzattal tudva hamisan adja elő.

35. §. Birói szemle.

Az 1868 : LIV. t.-cz. e czim alatt (V. fejezet) két bizonyító eszközt tárgyal, és pedig a birói szemlét s a szakértőkkel való bizonyítást. A szakértőkkel való bizonyítással csakis a szemlével és a birói becsléssel kapcsolatosan foglalkozik; azonban gyakorlatunk e szabályokat akkor is alkalmazza, midőn szemle és becslés nélkül csak szakértők meghallgatása szükséges.

Birói szemle akkor szükséges midőn a per folyamán oly lényeges tényállítás válik vitássá, melynek valóságáról vagy valótlanságáról maga a bíróság közvetlen érzéki észlelés által meggyőződést szerezhet. — Ha a peranyag oly tényállításokat vagy ténykörülményeket foglal magában, melyek megítéléséhez különös szakképzettség szükséges, a bíróság ily szakképzettséggel rendelkező egyénekhez fordul, őket meghallgatja, ezek a *szakértők*. A bíróság vagy csak bizonyos általánosan érvényes szak-szabályok tekintetében kérdezi meg a szakértőket vagy pedig bizonyos ténykörülményeket észleltet velük (*szakértői szemle*) s észleleteik alapján *szakértői véleményt* kér tőlük.

A bíróság vagy maga vagy kiküldött birói tag által teljesíti a szemlét vagy e végett azon bíróságot keresi meg, melynek hatósága területén a szemle tárgya létezik. A kiküldött birói tag vagy a megkeresett bíróság a szemle tárgya s a bizonyítandó tényállásról körülményesen értesítendő. (P. 214. §.) A bíróság vagy annak kiküldöttje vagy a megkeresett bíróság a szemlére határnapot tűz ki s arról a feleket s ha szükség van szakértőkre, ezeket is értesíti. A felek a szemlénél jelen lehetnek, de meg nem jelenésük a szemle megtartását nem gátolja. (P. 21. §.)

A szakértőket a bíróság nevezi ki. *Rendes eljárásban* a felek mindegyike utolsó periratában bejelent-

heti, kit kíván szakértőül kineveztetni, *sommás eljárásban* a bíróság ez iránt, valamint a szakértők száma iránt a feleket meghallgatja. A szakértőket ugyan mindig a bíróság nevezi ki, ha azonban a felek a szakértő személyében megegyeztek, a bíróságnak ezt kell kineveznie, a felektől javaslatba hozott szakértők számát azonban korlátozhatja. Egy szakértőt a bíróság csak akkor nevezhet, ha több szakértő kihallgatása nem mutatkozik szükségesnek s költségei a pertárgy értékével nem állanak arányban.

Nem lehetnek szakértők, kik a per kimenetelétől közvetlenül vagy közvetve kárt vagy hasznót várnak, kik tanuskodás megtagadására jogosító rokoni viszonyban vannak a felek valamelyikével (S. E. 86. §. 1. 2. pont), kik a felek valamelyikét a szóban forgó perben képviselik vagy képviselték, valamelyikével perben vagy ellenséges viszonyban állanak s kik hamis tanuzás, hamis eskü vagy nyereségvágyból elkövetett büntett vagy vétség miatt el voltak ítélve. (S. E. 94. §.)

A szakértők *speciális képességeire* nézve a P. 213. §-a csak azt írja elő, hogy a megkivántató mű- vagy tárgyismeretekkel is kell birniok. A S. E. ugyan még ezt a szabályt sem terjeszti ki kifejezetten a sommás eljárásra, de érvénye természetes.

A bíró vagy kiküldöttje avagy a megkeresett bíróság a szemlére határnapot tűz ki s arról a feleket és a szakértőket értesíti. A felek a szemlénél jelen lehetnek, de sem az ő, sem a szakértők meg nem jelenése nem akadályozza a szemle megtartását. Ha a szakértő nem jelenik meg, a fél helyettesítheti s ha azt nem teszi, a bíró hivatalból nevez szakértőt. (P. 215. §.) Meg nem jelenés miatt igazolásnak nincs helye. (N. 62. §.)

A szemle teljesítése előtt a szakértők megeskettetnek arra, hogy a szemle tárgyát pontosan megvizsgálják, s véleményüket részrehajlás és melléktekintet nélkül, szakismeretük szerint, jó lélekkel a a valósághoz hiven fogják előadni. Ezután teljesítetik a szemle, s ha szükséges, a szemle tárgyról térkép vagy rajz készítenőd. A szakértők véleménye rendszerint külön írásba foglalva a jegyzőkönyvhöz csatoltatik, csekélyebb fontosságú tárgyakkal pedig magába a szemléről készítenőd jegyzőkönyvbe iktattatik. A kisebbség különvéleménye mindig felvételik. A

biróság a jegyzőkönyvet a felek és szakértők előtt felolvassa, abba a szükséges változtatásokat pótlolag beiktatja, végül a felek és szakértők által aláírattja; ha pedig valamelyik közülök alá nem írta, ezen körülményt az ok előadása mellett megjegyzi. (P. 216. §.)
Sommás eljárásban a szemlének eredménye mindig a tárgyalási jegyzőkönyvbe foglaltatik. (S. E. 94. §.)

A *szakértők járandóságát* a szemlét teljesítő bíró határozza meg s azt a bizonyító fél előlegezni tartozik. — Ugyancsak ezen szabályok alkalmazandók, ha a bíróság *becslést* rendel el. (P. 218, 219. §§.)

Szemle után a szakértők véleménye iránti *észrevételekre* a tanukra vonatkozó szabályok alkalmaztatnak. (P. 220. §.)

Mennyiben legyen a szakértői vélemény a per eldöntésénél irányadó, minden egyes esetben a *biróság határozza meg*. (P. 217. §.)

Bírói szemlét a bíróság *hivatalból* is rendelhet el, ez esetben rendes eljárásban a feleknek a szakértők számára és személyére nézve való meghallgatása *jegyzőkönyvi tárgyalás* útján történik, mely tárgyalás a kitűzött napon befejezendő. (S. E. 215. §.)

36. §. A felek eskü alatti kihallgatása.

I. A felek *eskü* alatti kihallgatása mint perbeli bizonyíték azon alapgondolaton nyugszik, hogy a félnek saját ügyében tett vallomása mint bizonyító eszköz értékesíthető, ha lényeges ténykörülmények tekintetében a bíróságnak más bizonyíték nem áll rendelkezésére. Ez tehát egy subsidiárius bizonyító eszköz, melyet azonban *csak a sommás eljárás* ösmer.

A félnek eskü alatti kihallgatása sok hasonlóságot mutat a tanu kihallgatásával. (Alkalmazandók a S. E. 85. §. 1. és 2. pontja, 88, 89, 91. §§., P. 200. és 204. §§.) A leglényegesebb különbség az, hogy a felet sem a megjelenésre, sem a vallomástételre, sem az eskütételre kényszeríteni, ő ellenében sem a pénzbürséget, sem az elzárást alkalmazni nem lehet. Ha a kihallgatáskor megidézett fél nem jelent meg, vagy a vallomástételt, úgyszintén az eskü letételét megtagadta, annak a tényállítások valóságára vagy valótlanságára való befolyását a bíróság szabadon mérlegeli. (S. E. 99. §.) Itt tehát nincsenek mentesítő okok, a fél bármely kérdésre megtagadhatja a választ.

II. A fél eskü alatti kihallgatásának előfeltételei a következők:

a) a kihallgatásnak valamely *döntő ténykörülményre* kell vonatkoznia. (S. E. 95. §.);

b) hogy e ténykörülményre nézve *más bizonyíték ne forogjon fön*n, vagy a *bizonyíték kiegészítése mutatkozzék szükségesnek* (S. E. 95. §.);

c) hogy a kihallgatandó félre nézve ne forogjanak fönn a 85. § 1. és 2. pontjában megjelölt kizárási okok vagy a 91. §-ban felsorolt, a megesketés mellőzésére vonatkozó okok valamelyike.

A bíróság belátása szerint itéli meg, hogy több pertárs közül, a közkereseti vagy betéti társaság több tagja közül vagy jogi személy több képviselője közül egyet vagy többet vagy valamennyit hallgassa-e ki eskü alatt, úgyszintén hogy a kiskorúak és gondnokoltak pereiben a felet vagy törvényes képviselőjét, illetőleg mindakettőt, a csődtömeg pereiben pedig a közadóst vagy pedig a tömeggondnokot, illetőleg mindakettőt hallgassa-e ki eskü alatt.

A bíróság a felek kérelme nélkül, tehát *hivatalból is elrendelheti* a felek eskü alatti kihallgatását. Elrendelhető akár az egyik akár pedig mindkét fél kihallgatása. Ha azonban a bíróság valamelyik félnek kihallgatását elrendelte, a másik fél szintén kihallgatandó, ha ez iránti kérelmét az eskü letétele előtt előterjesztette; elrendelhető azonban hivatalból is.

A felek eskü alatti kihallgatásánál mint bizonyítéknak legfontosabb problémáját az a két kérdés képezi: 1. hogy mily sorrendben történjék a kihallgatás? és 2. hogy melyik fél bocsáttassék esküre?

ad 1. A sommás törvény abból az elvből indulva ki, hogy a felperes elutasítandó, ha kereseti állításait nem bizonyítja be, azt rendeli, hogy *ha egyéb bizonyíték nem forog fön*n, a bíróság *első sorban a bizonyító fél ellenfelét* hallgassa ki. (S. E. 96. §.) Természetes, hogy ha a bizonyító fél bizonyítékot szolgáltatott s ennek kiegészítése mutatkozik szükségesnek, első sorban ő lesz kihallgatandó.

ad 2. Ugyancsak a bizonyítás általános elveiből kiindulva ott, hol semmi egyéb bizonyíték fenn nem forog, mint a felek vallomása, *első sorban a bizonyító fél ellenfele* bocsátandó esküre. A bizonyítékok szabad mérlegelésének rendszere e szabály alól két kivételt

tett szükségessé (ezen esetekben tehát bár nincs más bizonyíték, a bizonyító fél bocsátandó esküre):

a) ha a bíró az összes körülmények mérlegelése után azt találja, hogy az ellentétes vallomások közül a bizonyító félre valószínű;

b) ha az ellenfél a vallomás vagy eskü letételét megtagadja.

Ha a bizonyítandó ténykörülményről csak a bizonyító félnek van közvetlen tudomása, vagy ellenfele nem bocsátható esküre (S. E. 91., 98. §§), ez esetben a bizonyító felet csak akkor bocsáthatja a bíróság esküre, ha a 64. § szerint mérlegelendő oly ténykörülmények forognak fenn, amelyek vallomásának valóságát támogatják, vagy pedig ha kihallgatásába ellenfele is beleegyezett.

Ha a bizonyítás kiegészítése céljából hallgattattak ki a felek, a bíró a per körülményei szerint itéli meg, hogy melyik fél bocsátandó esküre. (S. E. 96. §.)

III. Valamely *kár vagy elmaradt haszon mennyiségének megállapítása végett* a bizonyító fél arra nézve is eskü alatt kihallgatható (és pedig II. alattiakra való tekintet nélkül), hogy kárát, illetőleg elmaradt hasznát mennyire becsüli; ugyancsak a valamely vagyont, annak egyes alkotó részeit, adósságokat vagy bizonyítási eszközöket felfedezni tartozó fél e körülményre nézve.

IV. A fél vallomásának bizonyító erejét a bíróság szabadon mérlegeli.

Ha a fél a kihallgatási határnapot elmulasztotta, e miatt igazolási kérelemmel nem élhet; a bíróság azonban a körülmények figyelembevételével a kihallgatást újból elrendeli. (S. E. 99. §.)

37. §. Az eskü.

A P. a *rendes* eljárás bizonyítási eszközei közé sorolja az esküt is. Irodalmunk azonban már megállapodott abban, hogy az eskü nem bizonyíték, hanem *perdöntő eszköz*. A bizonyítási eszközök ugyanis arra szolgálnak, hogy a bíróban valamely tényállítás valósága vagy valótlanlansága iránt meggyőződést keltsenek; a bíró a bizonyítási eszközök bizonyító erejét szabadon mérlegeli és saját meggyőződése szerint ítél, korlátozva csak annyiban van, hogy meggyőződését indokolnia kell. Az eskü ellenben a P. szerint

nem arra szolgál, hogy a bíróban meggyőződést keltsen, bizonyító erejét a bíró nem mérlegelheti; ha a P. szabályai szerint (l. a következőkben) eskünek van helye, a bíró megítéli az esküt s legyen bár a bíró meggyőződése, hogy az esküvel erősített tényállítás valótlan, az valónak veendő s így a pert a bíró meggyőződésétől függetlenül eldönti.

Azt szokták mondani, hogy az eskü *subsidiarius* bizonyítási eszköz, azaz csak akkor rendelhető el, ha a bizonyítás más módon nem eszközölhető. (P. 221. §.) — A fentiek szerint ez a tétel helyesen úgy formulázandó: a per akkor döntendő el esküvel, ha nincs bizonyíték.

Az eskü perjogunkban *tényekről való közvetlen tudomásra, érzelmi észlelésre* tehető csak le. Kivétel a becső eskü, mely meggyőződésre tétetik le.

Az eskü perdöntő eszköz lévén, csak *döntő* tényállításokra vonatkozhatik. *Nincs helye* eskünek az illetékesség kérdésében (joggyakorlat), kifejezetten ki van zárva az igazolás kérdésében (N. 64. §) s a községi bíráskodásban. (1877: XXII. t.-cz. 19. §.) — (Perenkivüli eljárásban sincs eskü.)

Az eskü szabályszerint magának valamelyik *peres félnek* ítélendő meg, általa teendő le. *Nem tehet esküt* (nem *esküképes*) a N. 21. §-a értelmében:

a) ki a bizonyítandó tény történetkor élte 12-ik, az eskü letevésekor pedig 16-ik évét még be nem töltötte, illetve töltené;

b) a ki bármely ok miatt arról, a mit esküvel kellene bizonyítania, saját érzékei által biztos tudomást nem szerezhetett;

c) a ki nyereségvágyból elkövetett büntetendő cselekmény, hamis tanuzás vagy hamis eskü miatt bűnösnek ítéltetett; csupán főesküre és erre is csak akkor bocsátható, ha az neki ellenfele által kínáltatott vagy visszakináltatott.

Ha valaki akár az esküképesség hiánya miatt, akár más okból ellenfelének esküre bocsátását gátolni akarja, ez iránti érveit a per folyamán kell előadnia. (P. 222. §.) Ha a c) alatti körülmény tekintetében a per folyamán jogerős bűnvádi ítélet hozatik, az ellenfél az ítélet hiteles példányának bemutatása mellett kérheti az eskükivétel mellőzését, a hozott ítélet hatályon kívül helyezését és folytatólagos tárgyalás elrendelését. A kérelem felett jegyzőkönyvi tárgyalás

tartandó. Ha a büntető ítélet még nem jogerős, a hiteles példány csatolásával az eskületételnek az ítélet jogerőre emelkedéséig való felfüggesztése kérhető. (N. 22. §.)

Azon szabály alól, mely szerint az eskü magának a peres félnek ítélendő meg, kivételt tesz a P. azon esetre, ha a vitás ténykörülmenyt öntudomásából csak azon *harmadik személy* ösmeri, kinek jogaiba lépett, vagy kinek cselekményei által köteleztetett a peres fél, különösen utóbbinak felhatalmazottja, engedményezője vagy szavatos, továbbá ha a kezes ellen folyó perben a kérdéses ténykörülmenyről csak a főadós bír közvetlen tudomással; ezen esetben a bíróság az esküt belátása szerint ezen harmadiknak is megítélheti. Ugyanezen feltételek mellett kereskedelmi ügyekben a cégvezetőnek, könyvelőnek és más segédeknek is ítélhető eskü. (P. 225. §.) Az atya, gyám vagy gondnok oly körülmények iránt, melyeket saját meggyőződésükből adhatnak elő, az általuk képviseltek ügyeiben esküt tehetnek, ha azok azt letenni bármely okból képtelenek. (P. 226. §.) Hogy jogi személyek vagy több pertárs ügyében ki tegyen esküt, az iránt a felek a perben nyilatkozni tartoznak; ha pedig a felek erre nézve meg nem állapodnak, az érdekelték viszonyaihoz képest a bíró határoz. (P. 227. §.)

Miután az eskü csak döntő, azaz oly tényállításra ítélhető meg, melytől a per sorsa, jobbra vagy balra dőlté függ, ennél fogva az esküt szabályszerint csak *végítéletben* lehet megítélni. (P. 221. §.) Kivétel ezen szabály alól a felfedező eskü mindkét faja, mely végzésben rendeltetik el s az egyességi eskü.

Az *eskü szövegét* az ítéletben vagy az egyességben szósz szerint kell megállapítani, kivétel csak a becselő eskü-nél van. Több ténykörülmenyre nézve s több személy számára is ítélhető eskü egy ítéletben. Az ítéletben vagy egyezségben azon jogkövetkezmények is meghatározandók, melyeket az eskü le nem tétele von maga után. (P. 228. §.)

Azon fél, kinek az ítélet folytán esküt kell tennie, tartozik az ítélet *jogerejüvé válta után 15 nap alatt* az eskü letételére határnapot kérni, (ha tehát az első bírói ítélet ellen perorvoslat használtatik csak a másodbírói ítélet felebbviteli határidejének letelte utáni s ha ez ellen is perorvoslat használtatik, a harmadbírói ítélet kézbesítése utáni 15 nap alatt); különben úgy tekintetik, mintha nem bizonyított volna,

illetőleg ez esetben az eskü le nem tételének esetére az ítéletben meghatározott jogkövetkezmények állanak be. A *kereskedelmi-* (25. §.) és a *váltó-eljárásban* (27. §.), úgyszintén a *szerzői* jogot tárgyzó perekben (1686/1894 sz. igazs. ü. min. rend. 19. §.) az eskü letételére az ítélet jogerejűvé váltá után *3 nap* alatt kell jelentkezni. *Békebirói* eljárásban (1877 : XXII. t.-cz. 54. §.) *hivatalból* tűznek határidőt. A jelentkezés az esetben is a fél által történik, ha az eskü harmadik személynek ítéltetett oda. A határidő elmulasztása miatt igazolásnak van helye. (N. 61. §.)

A jelentkezés után a *biróság határnapot* tűz ki s erre az esküt leteendő felet végzéssel maga elé idézi, egyszersmind erről az ellenfelet is értesíti; utóbbinak meg nem jelenése miatt azonban az eskütétel nem halasztható el. Az eskü szabályszerint a *per birósága előtt teendő le* (azon bíróság előtt, mely első fokon határozott); azonban fontos oknál fogva a bíróság a félnek megengedheti, hogy az esküt hasonló fokú más bíróság előtt tegye le, mely ez iránt hivatalból megkeresendő. Betegség vagy más akadály esetén pedig a bíróság a fél kérelmére egy birói tagból és egy tollvezetőből álló küldöttséget bízhat meg, hogy az esküt letétesse. (P. 240. §.)

Ha a fél a kitűzött határidőben megjelenik, a bíróság mindenekelőtt meggyőződést szerez a személyazonosságról, felolvassa a fél előtt az eskümintát s azt, ha szükséges, meg is magyarázza és ha meggyőződött, hogy az esküminta szövegét a fél tökéletesen felfogta, figyelmezteti őt az eskü szentségére és a hamis eskü következményeire s azután letéteti vele az esküt. Oly egyének, kik az eskütételtől saját hitelveik szerint törvényesen fel vannak mentve, *ünnepestélyes bizonylást* tartoznak tenni eskü gyanánt, mely a valósággal letett esküvel minden tekintetben azonos foganattal bir. (P. 242. §.)

A bíróság az eskü letételéről jegyzőkönyvet vezet, abba a letett eskü tartalmát szóról-szóra beiktatja, végre a jegyzőkönyvet mind a bíró, mind a fél sajátkezüleg aláírja, vagy ha az utóbbi írni nem tud, két tanu előtt kézjegyével ellátja. (P. 243. §.)

A bíróság az eskü letételét, illetőleg ha a fél nem tette le az esküt, ezen körülményt végzésben constatálja, mely végzés kiegészíti a csak feltételesen hozott ítéletet.

Azon szabály alól, mely szerint az eskü a fél által személyesen teendő le, kivétel tétetik a *halál általi hitelesítés* (P. 244. §.) esetében. Ha ugyanis azon fél, kinek az eskü jogérvényesen oda ítéltetett, az ítélet hozatala előtt vagy után meghalt, az érdekeltek kérelmére a bíróság az ellenfelet meghallgatja (som. eljárásban szóbelileg, rendes eljárásban jegyzőkönyvi tárgyalás útján), s végzéssel dönt: vajjon *letehetik-e az esküt a fél jogutódai, vagy pedig úgy tekintendő, mintha az elhalt az esküt letette volna.* Az eskü azonban *letettnek csak akkor tekinthető,* ha a fél arra személyesen vagy e végre különösen meghatalmazott megbízottja által ajánlkozott s egyszersmind kijelölte azon ténykörülményekeket, amelyekre meg akart esküdni. A végzés ellen mindkét fél felelbezhel.

Perjogunk az eskünek 4 fajtát ösmeri, ezek a főeskü, a póteskü, a becsló-, és a felfedező eskü. (P. 229. §.)

A *főeskü*vel való bizonyítás akkép történik, hogy a bizonyító fél a döntő ténykörülmények iránt ellenfelét a főesküvel megkinálja. A megkinált ellenfél az esküt vagy elfogadni vagy visszakinálni tartozik. A főeskü tehát megkinált vagy visszakinált.

Ha a megkinált *ellenfél az esküt elfogadja* s az neki megítéltetvén, leteszi, úgy tekintetik, mintha a bizonyítófél által állított ténykörülmény valótlanságát bebizonyította volna. A megkinálás ugyanis mintegy hallgatólágos kijelentése annak, hogy az esetre, ha a megkinált az esküt leteszi, az esküt kínáló eláll állításától, tehát az állított tény valótlanságának feltételes beösmérése. Ha a megkinált *ellenfél az esküt nem fogadja el,* hanem visszakinálja, a bizonyítófél azt elfogadja s leteszi, úgy tekintetik, mintha bizonyított volna.

Ha azonban az ellenfél a *mindkét félnek saját ténye iránt vagy oly tény iránt, melyről mindkettőnek közvetlen tudomása van,* felajánlott főesküt *sem letenni, sem visszakinálni* nem akarja, valamint ez utóbbi, ha a visszakinált főesküt el nem fogadja: azon körülményre nézve, melynek bizonyítása helyett a főeskü ajánltatott, illetőleg visszakináltatott, ítéletileg *perczeszesnek nyilvánítandó,* (hacsak nem egyáltalán nincs helye in concreto a főeskü általi döntésnek). (P. 234 §.) *Ha a bizonyítandó ténykörülményről csupán az egyik fél bir közvetlen tudomással,* az összes előadott körül-

mények tekintetbevételével a bíró határozza meg, van-e helye a főeskü általi döntésnek. Ha a bíró helyt ad a főeskünek, az köteles letenni, a kinek a ténykörülményről közvetlen tudomása van, akár maga ajánlkozott arra, akár ellenfele által kínáltatott meg azzal. (P. 235. §.)

A főesküt *legkésőbb a viszonzálassal* kell felajánlani s az ellenfél annak elfogadása vagy visszakinálása után legközelebbi periratában *határozottan és világosan* nyilatkozni tartozik, különben úgy tekintendő, mintha azt elfogadni és letenni vonakodnék (P. 230., 233. §§); ugyanily határozottan s világosan kell nyilatkozni a visszakinált eskü elfogadása iránt is (rendszerint már az eskü kínálásakor szokta a felajánlófél azt ellenkező értelemben leendő visszakinálás esetére elfogadni, ha pedig a kérdéses tényről csak ellenfelének van tudomása, megjegyezni, hogy az eskü »visszakinálhatatlan«).

*Feltétele*sen is lehet főesküt kínálni, t. i. az esetre, ha a bizonyítás más módon nem sikerülne. Ha az eskükinálással tanuk vagy bírói szemle általi bizonyítás kapcsoltatik össze: a bírónak először a tanukihallgatást vagy a szemle megtartását kell elrendelnie. (P. 231. §.)

Az 1893: XVIII. t.-cz. meghozatala előtt perjogunk az egyes bizonyító eszközök bizonyító erejét meghatározta, megkülönböztetett teljes és fél bizonyítékokat. A félbizonyíték kiegészítésére szolgált a *póteskü* (P. 236. §), melynek letétele folytán a kérdéses tényállítás teljesen bebizonyítottnak tekintett. A S. E. a kötött bizonyítás helyébe a bizonyítékok szabad bírói mérlegelését helyezvén, a póteskü megítélhetésének feltételei is megváltoztak. A bíró ugyanis *szabad mérlegelés útján állapítja meg, van-e póteskünek helye vagy nincs* és pedig megítélheti nemcsak valamely határozott bizonyíték kiegészítéséül, hanem akkor is, ha úgy találja, hogy a tárgyalás tartalma részbizonyítékot szolgáltat, melyhez ha eskü járul, szabad mérlegelése szerint a kérdéses tényállítás bebizonyítottnak tekinthető. (S. E. 218. §, 2. bek.) — Csak a *békebírói eljárásban* van meg a póteskü régi kötött alakjában, itt ugyanis ha valamely ténykörülmény nem teljes bizonyító erejű okmány vagy egy kifogástalan tanu által igazoltatik: a bizonyító félnek, amennyiben a tényről közvetlen tudomása van, póteskü itélhető. (1877: XXII. t.-cz. 51. §.)

Ha valamely valódiságára nézve kétségen kívül álló kártérítési vagy más követelés mennyisége be nem bizonyítható: a bíró a bizonyító félnek *becslő esküt* ítélhet, habár utóbbi azt nem ajánlotta is. (P. 237. §.)

Ha valaki okiratokat, adósságokat vagy értéket tartozik felfedezni: erre az ellenfél kérelmére azzal a hozzáadással kötelezhető, hogy bemondása valóságát esküvel kell bizonyítania (P. 238. §.): *felfedező eskü*. Azt, hogy ki tartozik okiratokat, adósságokat vagy értéket felfedezni, az anyagi jogszabályok állapítják meg. A felfedezés iránti kérelem folyamatban levő per keretében mint alkereset, ilyen per nem létében mint önálló kereset terjesztendő elő. Az alkereset a főügy tárgyalását felfüggeszti, külön jegyzőkönyvben tárgyalatik és végzéssel döntenek el. Az önálló kereset folytán rendes per tétetik folyamatba, mely ítélettel nyer befejezést. Felelbezésnek mindkét esetben van helye. — A felfedezést kérő félnek valószínűvé kell tennie, hogy az ellenfél birlalja a felfedeztetni kívánt tárgyakat, illetőleg, hogy azoknak miben-vagy hollétéről tudomással bír. — Ha a bíróság a felfedező eskü iránti kérelemnek helyt ad, az eskü letételére határnapot tűz ki s ha a kötelezett fél ezt le nem teszi, az ellenfél által a felfedező eskü tárgya iránt előadottak valónak vétetnek.

A *sommás eljárásban* az eskü mint perdöntő eszköz nem szerepel, a S. E. 100. §-ában szabályozott eskünek más a szerepe, u. n. *egyezségi eskü*, melynek ismét két faja van. A felek ugyanis megállapodhatnak abban, hogy valamely döntő ténykörülménynek bizonyítása valamelyik félnek vagy egy harmadik személynek esküjétől tétessék függővé. Ez az egyezségi eskü egyik faja. Az esküképesség ez esetben a S. E. 91. §. 1. és 2. p. szerint ítéltetik meg (legalább 14 éves kor, testi és szellemi fejlettség és épség fennforgása). Az eskü letételére és letételének vagy le nem tételének következményeire a P. általános szabályai alkalmazandók a következő eltéréssel: a bíróság a felektől megállapított eskü letételét, ha a per eldöntésére nézve szükségesnek találja, a tárgyalás folyamán végzésben rendeli el és az esküt, ha lehetséges, nyomban kiveszi vagy pedig az esküt elrendelő végzésben a letételre határnapot tűz ki, illetőleg, ha az eskü megkeresett bíró előtt teendő le, a megkeresés iránt

intézkedik. Az eskü elrendelése tárgyában hozott végzés ellen külön felebbvitelnek nincs helye.

A felek az egyezséget attól tehetik függővé, hogy a kereseti vagy viszonykereseti követelés fenn- vagy fenn nem állására egyikük esküt tesz. Ez az egyezségi eskü másik faja. (S. E. 100. §. 3. bek.) Ha a felek az egyezséget ily eskütől teszik függővé, a bíróság az esküt nyomban kiveszi vagy pedig az eskü letételére végzéssel határnapot tűz ki.

38. §. Előleges bizonyítás.

Vannak esetek, melyekben félő, hogy mire perre vagy a már folyamatban levő perben a bizonyítási eljárásra kerül a sor, tanukkal nem lesz lehetséges bizonyítani vagy szemlét nem lesz lehetséges tartani, pld. a tanu súlyos beteg, avagy a szemle tárgyát képező dolog romlandó. Ily esetben méltányos, hogy az érdekelt félnek módjában álljon a bizonyítást előzetesen eszközölni. Az előleges bizonyításnak akár a per folyama alatt, akár annak megindítása előtt is *két esetben van helye*: 1. ha az ellenfél abba beleegyezik, vagy 2. ha a folyamodó kimutatja, hogy a per kimeneteléig eleshetik bizonyítékától, melyet jogainak érvényesítésére vagy védelmére kíván felhozni. (P. 534. §.)

Az előleges bizonyításnak *két eszköze van*: a tanuhallgatás és a bírói szemle (értve ez alatt a szakértői szemlét is). Ha az előleges bizonyítást kérő fél *tanukkal* kíván bizonyítani, ez iránti kérelmét azon bíróságnál kell előterjesztenie, mely per esetén illetékes volna; sürgős esetben a tanut azon bíróság is kihallgathatja, melynek területén tartózkodik. A kérelemhez csatolni kell a tanuhoz intézendő kérdőpontokat a tanu nevének, polgári állásának és lakhelyének pontos előadása mellett. (P. 535. §.) Az ellenfél természetesen csak akkor idézhető meg, ha egyáltalán tudva van, ki lesz az esetleges perbeli ellenfél s ha megidéztetése nem jár a céljt meghiusító idővesztéssel; ha azonban ily akadály fenn nem forog, mindenesetre megidézendő. Az ellenfél önként is jelentkezhetik s ellenkérdőpontokat adhat be. (P. 536. §.)

A tanukhoz a bíróság a kérdő- és ellenkérdőpontokon kívül további oly kérdéseket is intézhet, melyek a vallomás felvilágosítására és kiegészítésére

szolgálnak, különösen annak megállapítása végett, hogy a tanu honnét merítette tudomását. A felek is indítványozhatnak a kihallgatás alkalmával újabb kérdéseket, sőt a bíróság megengedheti, hogy a tanuhoz ők maguk intézzenek kérdéseket.

Okiratok felmutatását a kiküldött vagy megkeresett bíró a tanutól csak akkor követelheti, ha ezt a perbíróság elrendelte.

Ha az előleges bizonyítást kérő fél *bírói szemlét* kíván foganatosíttatni, ez iránti kérelmét ugyancsak a perben illetékes bíróságnál kell előterjesztenie; ha azonban a szemle ingóságokra foganatosítandó s a késedelem veszélyvel járna, azon bíróságnál is kérhető, melynek területén a szemle tárgya létezik. Ha az ellenfél ismeretes és megidézése nem jár a céljt meghiusító idővesztéssel, a szemléhez ez is meg-hívandó.

A tanuk képességére és kihallgatására, a szakértők képességére, számára és kinevezésére a S. E.-nak a tanúkra, illetve bírói szemlére vonatkozó rendelkezései alkalmazandók.

Az előleges bizonyítás céljából kihallgatott tanuk a perben újólag kihallgathatók s a szakértők újólag meghiteltethetők; ha azonban a tanu vagy szakértő időközben meghalt, nyilatkozatai úgy tekintendők, mintha azokat újólag megerősítette volna. (P. 538, 542. §§.)

Azon kifogások, melyek a tanuk vagy szakértők, illetve nyilatkozataik ellen általában tétethetnek, az előleges bizonyítással szemben is megtehetők. (P. 539, 542. §§.)

ÖTÖDIK RÉSZ.

A birói határozatok.

39. §. A birói határozatokról általában és felosztásuk.

A birói határozatok kétfélék, és pedig *végzések* és *ítéletek*. Utóbbi által a per érdeme, minden más kérdés pedig végzés által döntetik el. (P. 246. §.)

Rendes eljárásunkban a per mindig egy ítélettel fejezendő be, tehát csak egyféle ítélet van: *végítélet*. A S. E. ellenben a végítélettel szemben *közbenszóló ítéletet* is ösmer, mely nem fejezi be az egész jogvitát, hanem egy oly kérdés felett dönt, mely nélkül végítélet nem hozható, tehát egy érdemleges előkérdésre vonatkozik. Oly kereseti követeléseknél ugyanis, melyeknek alapja és mennyisége egyaránt vitás, pld. kártérítési pereknél, a bíróság közbenszóló ítéletet hozhat a kereseti alap fennállásának kérdésében. Ez a közbenszóló ítélet természetesen önállóan felelbezhető. Ha tehát a bíróság közbenszóló ítéletet hozott, pld. a kártérítés alapkérdésében, a kártérítési összeg mennyiségének tárgyalásába mindaddig nem bocsátkozik, míg a közbenszóló ítélet jogerőre nem emelkedett, mert különben, ha a felelbezési bíróság a kártérítési alapot nem találja fenforgónak, az elsőbíróság a mennyiség vitatásával felesleges munkát végezne. Világos tehát, hogy a bíróság csak akkor hoz közbenszóló ítéletet, ha a kereseti alapot fenforgónak találja, mert ellenkező esetben elutasító végítéletet hozhat. (S. E. 105. §.)

A végítélet egy faja a *részítélet* is, melyet szintén csak a S. E. ösmer. Ennek célja szintén az eljárás egyszerűsítése s az igényérvényesítés gyorsítása. Ha a peres követelések némelyike, vagy valamely követelés egy része már tisztázva van, méltánytalan, hogy a jogosított fél ennek érvényesítésével addig kényszerítették várni, míg a többi követelés kérdése is tisztáztatik; a vitakérdések egy részének ilyképen való eliminálása azonkívül a további vitát egyszerűsíti. A S. E. *kötelezi* a bírót részítélet-hozatalra, az ellenfél

kérelmére az esetben, ha alperes a követelést részben elősmeri, vagy ha felperes a követelésről részben lemond (S. E. 104. §.) Részítéletet *hozhat* továbbá a bíróság, ha több követelés közül, melyek egy keresetben érvényesítvék, csupán egy alkalmas a végeldöntésre, úgyszintén, ha viszonykereset esetében csupán a kereset vagy a viszonykereset, valamint ha a kereseti vagy viszonykereseti követelésnek csupán egy része alkalmas a végeldöntésre. (S. E. 103. §.) A részítélet ugyanoly hatású, ép oly önálló mint a végítélet, azzal az egy eltéréssel, hogy ha a felsőbb bíróság a részítélet hozatalát helyteleníti vagy bármely okból célszerűbbnek tartja a peranyag együttes elbírálását, a felebbezési tárgyalást a végítélet jogerőre emelkedéseig vagy a végítélet elleni felebbezés benyújtásáig felfüggesztheti s a felebbezések együttes tárgyalását rendelheti el. (S. E. 145. §.)

40. §. Az ítélet tartalma.

Az ítélet mindig írásba foglaltatik. Tartalmaznia kell: 1. annak kijelentését, hogy az ítélet Ő Felsége a király nevében hozatott;

2. a bíróság megjelölését, esetleg annak kitételével, hogy a bíróság mint kereskedelmi bíróság ítelt;

3. a feleknek és esetleg képviselőiknek nevét, polgári állását, illetőleg foglalkozását, lakhelyét és perbeli állását, valamint a per tárgyának megjelölését;

4. a szóbeli tárgyalás befejezésének s az ítélet hozatalának napját;

5. az ítéletnek rendelkező részét az indokolástól elkülönítve;

6. az indokolást (az idéző végzéstől eltekintve a *végzések is* indokolandók P. 247. §.), melyben a tényállás röviden előadandó, a felek szóbeli előterjesztése és a netalán felvett bizonyítás eredménye alapján, a kereset és ellenkérelem kiemelésével. Oly ténykörülményekre is történhetik hivatkozás, melyek a tárgyalási jegyzőkönyvbe nincsenek felvéve (ez természetesen csak a som. eljárásra vonatkozik);

7. a bíró aláírását.

A tényállás előadása a keresetre s az iratokra (jegyzőkönyvre) való hivatkozással is kiegészíthető vagy pótolható, azonban a per tárgyát képező jogvita és az ítélet megérthetéséhez szükséges ténykörülmények mindenkor előadandók (S. E. 121. §.)

A marasztaló ítéletben a kötelezettség teljesítésére mindenkor bizonyos meghatározott idő szabatik. Ez a határidő rendszerint 15 nap. Sommás eljárásban, ha halasztó hatályú felebbezésnek nincs helye 8 nap (ugyancsak 8 nap szabandó végzésekben). Ha pedig alperes valamely munka végzésére vagy a dolog természeténél fogva hosszabb időt igénylő másnemű teljesítésre van kötelezve, hosszabb határidő szabható. Az ilyképen megszabott teljesítési határidő az ítélet kézbesítését vagy kihirdetését követő napon, eskütől feltételezve eldöntött perekben pedig az esküre való jelentkezés határidejének utolsó napját, illetőleg az eskütételi határnapot követő napon veszi kezdetét (N. 23. §; S. E. 116. §.) E határidők tekintet nélkül a közbeeső ünnepekre a törvényes szünnapok alatt is folynak. Ha azonban a határidő utolsó napja esnék szünnapra, a legközelebbi köznap a határidő végnapja. (P. 255 §; 1840 : XV, II. r. 201. §.)*

41. §. A birói határozatok kihirdetése és kézbesítése.

A birói határozatokról a felek rendes eljárásban az illető határozat egy kiadmányának kézbesítése útján értesülnek. Som. eljárásban a birói határozatok a szóbeliség és közvetlenség elvéből folyólag a felek előtt kihirdettetnek; azonban azon ítéletek és végzések, melyek ellen külön felfolyamodásnak van helye, vagy a melyek újabb határnapot tűznek ki, annak a félnek, ki a határozat hozatalát megelőző szóbeli tárgyaláson jelen nem volt, kézbesítettnek (S. E. 118. §.) A birói határozatok kihirdetése vagy közvetlenül a tárgyalás után történik, vagy a bíróság e célra 8 napnál hosszabb időre nem halasztható határnapot tűz ki. A kihirdetés az ítélet rendelkező részének felolvasása által történik. Ha az ítélet a kihirdetés alkalmával még nincs teljescn írásba foglalva, az indokok lényege szóval előadandó. A kihirdetés akkor is érvényes, ha arról a felek elmaradtak, e miatt igazolásnak nincs helye. (S. E. 119. §.) Ha a határozat kihirdetését a bíróság a szóbeli tárgyalás alkalmával elhalasztja, a határozat a kihirdetést megelőzőleg teljescn írásba foglalandó. A szóbeli tárgyalás után közvetlenül *kihirdetett határozatok három nap alatt foglalandók írásba.* (S. E. 120. §.)

* Törvényes szünnapok a vasárnap és a ker. latin szertartás ünnepei.

Minden a per folyamán hozott bírói határozat a *felek megbízottjainak* kézbesítendő (som. eljárásban, ha nincs megbízott, természetesen magának a félnek). Jogi személyeknek szóló határozatok képviselőik kezeihez adandók. (P. 259. §.) A rendes eljárásban magának a félnek csak az esetben kézbesítendő valamely határozat, ha ügyvédje meghalt vagy lakását megváltoztatta avagy eltávozott anélkül, hogy azt a bíróságnak bejelentette és a kézbesítés elfogadására más megbízottat rendelt volna. (P. 266. §.) Egyebekben az idéző végzés kézbesítésére nézve előadott szabályok a többi bírói határozatokra is alkalmazandók (v. ö. 23. §.)

A császári és királyi udvarnál levő idegen követeknek s ezen követségekhez tartozó egyéneknek a főudvarnagyi hivatal — az idegen udvaroknál levő követségekhez tartozóknak pedig az igazságügyi minisztérium útján eszközöltetik minden kézbesítés. (P. 272. §.)

Ha valamely bírói határozat oly *külállamban kézbesítendő*, melylyel viszonyosság áll fenn, a kézbesítés az illetékes külföldi bíróság útján, ha pedig viszonyosság nem áll fenn, a m. kir. igazságügyi minisztérium útján eszközözendő. (P. 273. és 61. §§.)

42. §. Az ítéletek jogereje.

Az ítéletnek a felek közötti joghatását, az ítélet jogereje fejezi ki. Ez a jogerő kétféle, u. m. alaki és anyagi jogerő. Az *ítélet alaki jogereje* azt jelenti, hogy az abban eldöntött kérdés többé nem tehető per tárgyává. Ha ez mégis megtörténnék, az ellenfél hivatkozhatik arra, hogy ezen ügyben már jogerős ítélet hozatott (*exceptio rei iudicatae*). Az *ítélet anyagi jogereje* (tulajdonképen a magánjogba tartozik) azt jelenti, hogy a felekre nézve az ítélet kötelező, a felekre nézve jogszabály erejével bír, akár helyes az ítélet akár nem (*res iudicata pro veritate accipitur*). A megítélt kérdés többé nem érvényesíthető. — Az alaki és anyagi jogerő tehát nem két különböző fogalom, hanem azon viszonyban állanak, mint a jogszabály és ennek érvényesítése a perben.

Kérdés már most, vajjon az ítélet mihelyt létrejön, kihirdettetik vagy kézbesítetik, bír-e azonnal jogerővel? Nem mindig. *Jogerős* ugyanis az az ítélet, mely *rendes perorvoslattal meg nem támadható*, tehát melylyel szemben vagy egyáltalán nincs helye perorvoslatnak (ez esetben a jogerő a kézbesítést vagy

kihirdetést követő napon áll be), vagy pedig a perorvoslati határidő eltelt, anélkül, hogy perorvoslat használtatott volna (ez esetben a jogerő a felebbviteli határidőnek utolsó napját követő napon áll be). (N. 23. §.) — Nem gátolja a jogerő a *rendkívüli* perorvoslat (igazolás, perujtás és semmiségi kereset) érvényesítését.

Nem az egész ítélet emelkedik jogerőre, hanem csak a kereseti illetve, viszonykereseti kérelem fölötti döntés. Nem bír tehát jogerővel az ítéletnek a perben felhozott kifogások tekintetében való döntése, valamint a felek között fenálló jogviszonyra nézve elfoglalt álláspontja.

43. §. A bírói határozatok kijavitása és kiegészítése.

Midőn az a forma, külső alak, melyben a bíróság akaratát kinyilvánítja, nem felel meg akaratának, az kijavítandó. Ennek tehát akkor van helye, ha valamely bírói határozatba vagy egy kiadványába név-, szám-, vagy tollhiba csuszott be. A kiigazítást kérni kell, azonban *som. eljárásban* a nyilvánvaló hibákat hivatalból is kiigazítja a bíróság. (P. 258. §; S. E. 123. §.) *Som. eljárásban* a bíróság szóbeli tárgyalást tarthat a kijavítás kérdésében, de csak, ha szükségesnek tartja, különben anélkül is határozhat. A kijavító végzés a határozat eredetijére s lehetőleg kiadmányaira is feljegyzendő. A kijavítást megtagadó végzés ellen felfolyamodásnak nincs helye. A kijavítást a felső bíróság is elrendelheti hivatalból.

Megeshetik, hogy a bíróság az ítéletből valamely rendelkezést elnézésből kifelejtett, pld. a petitum egy része fölött nem döntött, kifelejtette a kamatokat vagy a perköltséget stb. Ily esetben *som. eljárásban* a felebbezési 15 napos határidő alatt a fél az ítélet kiegészítését kérheti, minek folytán egy, csakis a kiegészítés kérdésére és a jogvitának még el nem intézett részére szorítókozó, szóbeli tárgyalás tartatik, melynek azonban — nehogy az eljárás visszaélésekre használtassék — felfüggesztő hatálya nincs. Ha a bíróság a kérelemnek helyt ad, ítélettel határoz, ellenkező esetben pedig a kérelmet végzéssel elutasítja. Az elutasító végzés ellen felfolyamodásnak van helye. Az elutasított fél a költségekben feltétlenül marasztalendő. (S. E. 124. §.)

44. §. Perköltségek.

A polgári per különböző költségekkel jár. E költségek felosztatnak *bíróságiakra* és *bíróságon kívüliekre*.

Előbbiek a bélyegek, illetékek és mindazon kiadások, melyek a kiküldött birói személyeknek hivatalos utazásaik után járnak, bíróságon kívüliek pedig a meghatalmazottak, ügyvédek megjelenési díjai s költségei (S. E. 109. §. 2. bek.), tanuk, szakértők, tolmácsok díjai, járandóságai.

A per folyamán mindegyik fél maga viseli azon költségeket, melyeket az ő perbeli cselekménye tett szükségessé; a bíróság azonban az ítéletben, mely előtte az eljárást befejezi, valamint (som. eljárásban) az egész kereseti követelés vagy az egész viszonykereseti követelés tárgyában hozott részítéletben (más határozatban csak, ha a megtérítés kötelezettsége a végelintézésről független vagy az ítélethozatal után merült fel), a perköltség viselése iránt *rendes eljárásban a fél kérelmére* (P. 251. §. »ha kéretett és felszámított«), *sommás eljárásban pedig hivatalból* intézkedik. (S. E. 108. §.)

A főszabály az, hogy a vesztes fél a nyertes fél perköltségeinek megtérítésében is marasztalandó (S. E. 109. §.) A költség összege a marasztaló határozatban számszerűen megállapítandó. A jogerősen elutasított vagy elmarasztalt fél az eljárás minden fokán felmerült költségben marasztalandó akkor is, ha talán a közbeneső fokok valamelyikén pernyertes is volt, ha csak nem oly új bizonyíték alapján lett ellenfele pernyertes, melyet már az alsóbb fokon is érvényesíthetett volna (v. ö. S. E. 168. §.).

A P. megelégszik a főszabály kimondásával s a kivételeket a bíró belátására bizza, így vajjon alperest a felszámított költség megtérítésében marasztalja-e, ha nem ítéltetett is meg az egész kereseti követelés a felperesnek, továbbá, hogy a per körülményeihez képest a perköltségeket esetleg kölcsönösen megszüntesse vagy csak bizonyos arányban ítélje meg. (P. 251. §. 2. bek.)

A S. E. már részletes intézkedéseket tartalmaz a főszabály alól való kivételekre nézve is:

1. *Nem marasztalandó el a vesztes fél a nyertes fél ama költségeiben, melyek a bíróság ítélete szerint a jog célirányos érvényesítésére, vagy a védelemre nem voltak szükségesek.* (S. E. 109. §.)

2. A ki a per intézményével visszaél, viseli a költségeket. Ezen elvből kifolyólag ha *alperes a perre okot nem szolgáltatott és őt késedelem nem terheli: a költségeket felperes tartozik viselni.* (S. E. 111. §.)

3. A fél, *ki egyes támadó vagy védő eszközt sikertelenül vesz igénybe*, és a bíróság úgy itéli, hogy annak igénybevételére elegendő ok nem volt, az ez által okozott költség viselésére kötelezhető, ha pernyertes is. (113. §.) Vajjon fennforog-e a költségviselés itt meghatározott előfeltétele, azt a bíróság belátása szerint határozza meg, különösen azt vizsgálva, vajjon a sikertelen támadó vagy védő eszköz alkalmazása költségokozási szándékkal, tehát rosszhiszeműen vagy legalább is gondatlansággal történt-e.

4. Az a fél, *ki valamely határnapot vagy határidőt elmulaszt*, vagy valamely *halasztásra*, vagy újabb határnap kitűzésére *mulasztása vagy hibája által okot szolgáltat*, az ebből eredő költséget mindenesetre viselni tartozik. (114. §.)

5. A fél, *ki előterjesztései által, melyeket a bíróság meggyőződése szerint korábban érvényesíthetett volna, a tárgyalás elhalasztására okot ad*, az ebből eredő költségben akkor is elmarasztalandó, ha pernyertes. (S. E. 32. §.)

6. Ha előadási képesség hiánya vagy illetlen magaviselete miatt *ügyvédvallásra utasított fél* képviselőt nélkül marad, a tárgyalás az ő költségére elhalasztatik (S. E. 36. §.).

7. A *sikertelen felelfelezés és felülvizsgálat* költségeit a felelfelező fél viseli (S. E. 168, 179, 204 §§-ai).

8. A fél, *ki a felelfelezési eljárásban a tárgyalás előkészítésére vonatkozó köteletségének eleget nem tett*, ha e miatt a tárgyalás elhalasztása válik szükségessé, az okozott költségben marasztalandó. (S. E. 142. §.)

9. A *felelfelezés visszautasítása* esetében a felelfelező marasztalandó a költségekben. (S. E. 144. §.).

10. Ugyancsak a felelfelezőt terheli a *kereseti kérelem vagg ellenkérelem megváltoztatása*, továbbá a felelfelezés visszavonása által okozott költség (S. E. 149, 150. §§.).

11. Az a fél, *ki a felelfelezési eljárásban oly új előadás alapján lett nyertes, melyet a bíróság meggyőződése szerint már az első-bíróság előtt érvényesíthetett volna*, a felelfelezési eljárás összes költségében vagy ennek bizonyos részében marasztalható.

12. Ha a fél részben nyertes, részben vesztes, a *perköltségek kölcsönösen megszüntetendők* (S. E. 110. §.), mi alatt azt kell érteni, hogy mindegyik fél maga viseli a perben felmerült költségeit; a megszüntetés tehát nem nyújt alapot arra, hogy az egészben az egyik fél terhére eső s általa előlegezett költség fele-

részét a másik fél megtérítse (P. 900. május 3, T. IV., 129). — A bíróság az eset minősége szerint az egyik felet az ellenfél összes költségében vagy ennek egy részében is elmarasztalhatja (S. E. 110. §.) Annak megbírálásánál, vajjon »a fél részben nyertes, részben vesztes,« a kereset és viszonykereset együttesen egy pernek tekintendők. Ebből tehát az következik, hogy ha a bíró a kereset vagy viszonykereset kérdésében részítéletet hoz, ne állapítsa meg a költségeket, mert lehetséges, hogy a végítéletben a költségek kölcsönös megszüntetését fogja helyénvalónak találni (ezzel azonban a S. E. 108. §-a ellentétben van). — Egyébiránt alperest, illetőleg viszonykereset esetén a felperest, a per összes költségében is elmarasztalhatja a bíróság, ha az ellenfél többkövetelése aránytalanul csekély volt, vagy onnan eredt, mert a követelés összege bírói megállapítástól, vagy kölcsönös leszámolástól függött. (S. E. 110. §.)

A perköltséghez számíttatnak a képviselők díjai is. E díjak, ha felszámitvák, tekintettel a teljesített munkálatokra, *mindkét fél irányában megállapítandók*, akár nyerte, akár veszítette a fél a pert. (P. 252. §.) A képviselők díjai alatt az 1874: XXXIV. t.-cz. 54 s köv. §§-ai szerint az ügyvéd összes járandóságai értetnek; abban tehát úgy a készpénzbeli kiadások, mint a jutalomdíj befoglaltatik (B. 5180/86, Dt. XVII, 326)

A som. eljárásban az ügyvéd díjai is természetesen hivatalból állapíttatnak meg. Ha azonban a képvisellel a bíróság székhelyén kívül lakó ügyvéd volt megbízva, az ez által felmerült költségtöbblet csak akkor térítendő meg, ha a bíróság a székhelyen kívül lakó ügyvéd megbízását a pernek célirányos vitelére szükségesnek találja. (S. E. 109. §.)

A perköltségek hivatalból történő megállapításának elvét követi a S. E. 115. §-a, midőn kimondja, hogy bírák, bírósági hivatalnokok és kézbesítők *hivatalból* marasztalandók azon költségekben, melyeket a feleknek nyilvánvaló vétkességük által okoztak. A bírákat a felebbviteli bíróság, a bírósági hivatalnokokat és kézbesítőket pedig a per bírósága marasztalja el. A felelős személy szóbelileg vagy írásban meghallgatandó s a határozat a pertől elkülönítve hozandó meg. A határozat ellen, kivéve ha a kir. ítélőtábla hozta, egyfokú felfolyamodásnak van helye.

HATODIK RÉSZ.

A jog- vagy perorvoslatok.

45. §. A jog- vagy perorvoslatokról általában.

Jog- vagy perorvoslat valamely peres félnek a felsőbb bíróhoz intézett ama kérelme, hogy az alsó bírónak valamely határozatát helyezze hatályon kívül, azt semmisítse vagy változtassa meg. A felebbviteli bíróság nem gyakorol kegyelmi tényt, midőn az alsó bíró ítéletét hatályon kívül helyezi, mert a jogorvoslat a feleknek törvényesen biztosított jogvédő eszközük. A jogorvoslat a bírói határozat s nem a bíró ellen irányul; utóbbinak jogsértéseivel szemben fegyelmi eljárás és kártérítési per lehet helyfén.

A jogorvoslat intézményének kettős célja van. Az első a peres eljárás eszményi végcéljával, az anyagi igazság lehető diadalra juttatásával esik egybe. Másik célja a jogegység fenntartása. Előbbi az egész jogorvoslati rendszert áthatja, utóbbi a felülvizsgálat szabályozásában csúcsosodik ki.

Meg szoktak különböztetni *rendes és rendkívüli* jogorvoslatokat. Előbbiek bizonyos rövidebb idő alatt érvényesítendők, utóbbiak viszonylag hosszabb idő alatt is érvényesíthetők; elsőbbiekhez számítják a *felebbezést, felfolyamodást* és a *felülvizsgálatot*, utóbbiakhoz pedig az *igazolást, perújítást, semmiségi keresetet és előterjesztést*. Különbséget tesznek továbbá átszármaztató és át nem származtató jogorvoslatok között aszerint, amint az illető bírói határozat egy felsőbb bíró elé kerül (devolutív hatály), vagy maga az a bíró határoz újra, kinek határozata ellen a jogorvoslat irányul. Törvényeink szerint a *rendes jogorvoslatok* átszármaztatók, a *rendkívüliek* nem. Végül meg szokták különböztetni a jogorvoslatokat aszerint, amint a jogerő beálltát vagy a végrehajthatóságot felfüggesztik vagy sem (*felfüggesztő hatálylyal bíró és nem bíró jogorvoslatok*).

A jogorvoslat, bár külsőleg mindig valamely bírói

határozat ellen intéztetik, tartalmilag vagy maga a határozat vagy az alapjául szolgáló eljárás ellen irányul aszerint, amint a jogsértés, melyet a jogorvoslat megtámad *in iudicando* vagy *in procedendo* történt.

46. §. Felebbezés.

I. Rendes eljárás.

Felebbezésnek van helye az első és másodbirósági *ítéletek* ellen (kivéve azon eseteket, melyekben a törvény a másodbirósági ítélet elleni felebbezést kizárja) és bizonyos u. n. *érdemleges végzések* ellen, mely utóbbiak a következők: 1. közös okirat kiadása iránti végzés (P. 188. §.); 2. a felfedező esküre való kötelezés iránti v. (P. 238. §.); 3. halál általi hitelesítés iránti v. (P. 244. §.); 4. eskü mellőzését bűnvádi eljárás miatt kimondó v. (N. 22. §.); 5. felhívási perben az iránti v. vajjon felhívásnak van-e helye? (N. 80. §.) 6. v. az iránt, vajjon köteles-e számadást adni, vagy a számadást helyeselni a felhívott? (N. 82, 88. §.) Az *ítéletek* elleni felebbezésben lehet orvoslást keresni az *ítéletet megelőző eljárásban felmerült* bármilyen természetű *sérelmek* miatt, melyek ellen külön felfolyamodásnak helye nincs (ha az ügy érdemében nem is felebbeztetik meg az ítélet), ilyenek a semmiségi okok, továbbá a tárgyalást, a beadványnak hiánypótlás végetti visszaadását, halasztás megadását vagy megtagadását, tanuk vagy szakértők kihallgatását, a tárgyalás kiegészítését és újabb ítélethozatalt elrendelő *végzések*. — Váltóeljárásban az ügydöntő ítéletnek azon része, mely által a birói illetőség megállapittatik. (N. 38. és 52. §§.)

Miután a jogorvoslat a per szándékos elnyújtására használható, az államnak költséges s a felsőbiróságot a fontosabb ügyek rovására csekély ügyekkel túlhalmozza, ennél fogva a különböző törvényhozások különböző eszközökkel igyekeznek a *felebbevitelt korlátozni*. — A N. 46. §-a szerint az *elsőbirósági végzést helybenhagyó másodbirósági végzés ellen további felebbevitelnek nincs helye*. — *Ítéletek* ellen ugyan minden körülmények között *megengedettik a másodszori felebbezés is*, azonban ha a másodbiróság ítéletét egészben vagy részben helybenhagyta, a *helybenhagyott ítélet* vagy az ítélet helybenhagyott része a további feleb-

bezés daczára *végrehajtható*. (N. 48. §.) (Váltóeljárásban a másodbirósági ítélet azon része ellen, mely a birói illetőség kérdését tárgyalja: további felebbezésnek csak annyiban van helye, amennyiben azon esetekben, a melyekben a rendes birói illetőségtől eltérésnek helye nincsen, az illetéktelen bíróság illetékesnek, vagy az illetékes bíróság illetéktelennek mondatott ki.)

Végül egy büntetési sanctiót is állit korlátul a N. (49. §.), mely szerint aki két egyenlő ítélet ellen további felebbezéssel él, ha kérelmével a harmad-bíróság által is elutasittatik, mint *konok perlekedő* birsággal (1000 k-ig)* büntetendő, ha a törvény világos értelme ellen, vagy boszantási célzatból felebbezett. — Már a másodbiróság is alkalmazhatja e büntetést az ellen, ki saját beösmérése alapján hozott ítélet ellen felebbezett.

A felebbezés folytán a felsőbiróság *helybenhagyja, megváltoztatja, megsemmisíti* avagy *feloldja* a felebbvitt határozatot. — Szabály, hogy a felebbezési bíróság az *ügyet elintézni* tartozik; ez alól kivételt alkotnak, a feloldás és megsemmisítés esetei.

A bíróság azonban a felek kérelmén túl nem terjeszkedhetik, ha tehát csak az egyik fél élt felebbezéssel, a felebbező hátrányára az ítélet nem változtatható meg. — (N. 42. §.) E szabály alól csak akkor van kivétel, ha a N. 39. §-ában felsorolt semmiségi okok közül olyan fordul elő, mely hivatalból veendő tekintetbe.

Ha az elsőbiróság valamely a N. 39. §-ában taxative felsorolt lényeges alaki sérelmet követett el (*semmiségi okok*), *megsemmisítésnek*, ha pedig az elsőbiróság valamely szükségesnek mutakozó eljárás eszközését (pld. tanuhallgatást) elmulasztott — *feloldásnak* van helye. — A *megsemmisítés ratiója* az, hogy ha az elsőbiróság valamely lényeges alaki sérelmet követett el, az ő ítélete érvénytelen, vagyis nincs, amit érdemileg felül lehessen bírálni, ha tehát itt a felsőbiróság érdemileg határozna, megfosztaná a feleket egy instanciától. — A *feloldás alapgondolata* pedig az, hogy miután a felsőbiróság maga tárgyalást és bizonyítás-felvételt nem tarthat, ennélfogva ha ez

* E birságért elsősorban a fél felelős: visszkeresetileg az ügyvéd, ha külön írásbeli utasítás nélkül felebbezett.

szükségesnek mutatkozik, az elsőbírásgot kell utasítani póttárgyalás vagy pótbizonyítás eszközzésére.

Megsemmisíthető maga az ítélet, vagy az azt megelőző eljárás is, és pedig mindkettő egészben vagy részben. — Ha csak az ítélet semmisített meg, akkor az alsóbíró a hiányok pótlása mellett újabb ítélethozatalra utasítatik pld. ha az ítélet rendelkező része érthetetlen. Ha az eljárás is, vagy egy része megsemmisített, lehetséges, hogy újabb ítélethozatal nem is rendeltetik el, pld. ha az alsóbírásg hivatalból indított eljárást; legtöbbnyire azonban az illető eljárás ismétlésére és újabb ítélethozatalra utasítatik az alsóbírásg, pld. ha egyik fél helyett az eljárás egy részében meghatalmazás nélküli személyt vett részt.

A megsemmisítést és feloldást végzésben mondja ki a bíróság, egyéb esetekben ítéletet hoz. — Ha azonban az ítélet csak részben semmisített meg, vagy oldatik fel, akkor a felsőbírásg részítéletet hoz s a megsemmisítést vagy feloldást is ítéletben mondja ki. (N. 41. §; a választott bíróság ítéletei ellen beadott felelbezést a másodbírásg végzésileg dönti el.)

A harmadbírásg, ha megsemmisítési, vagy feloldási ok fordult elő akár az első, akár a másodbírásg határozatában, rendszerint mindkét határozatot feloldja vagy megsemmisíti és az elsőbírásghoz küldi vissza. Ha azonban a N. 39. §. e, h, l, m, n pontjaiban felsorolt szabálytalanságok csak a másodbírásgnál fordultak elő, úgy csak ennek a határozatát semmisíti meg vagy oldja fel és azt utasítja újabb határozathozatalra. (N. 43. §.)

A felelbezés joghatálya az, hogy úgy a jogerő beálltát, mint a felelbezett ítélet végrehajthatóságát felfüggeszti (felfüggesztő hatály; N. 36. §. kivétel: l. fent N. 48. §.) és hogy az ügyet, melyre a megtámadott ítélet vonatkozik, a felelbezési bíróság döntésének veti alá (devolutiv hatály). Ha a határozatnak csak egyes pontjai felelbeztetnek, nem felelbezett részei a felelbezési határidő lejártát követő napon jogerőre emelkednek. Eskütől feltételezve eldöntött perekben úgy az első, mint a másodfokú (ha helybenhagyó is) ítélet egyes pontja ellen használt felelbezésnek az eskü letételére és az e végből való jelentkezésre feltétlen halasztó hatálya van, (N. 34. §; N. 48. §. 2. bek.) Ha a pertársak nem mindnyájan felelbezték, a határozat a nemfelelbezőkre nézve rendszerint jogerőre

emelkedik. Ha azonban a peres kérdés a pertársakra nézve csak egységesen döntethetik el: a határozat, habár csak a pertársak egyike adott be felebbezést, a többieknek nevében is felebbezettnek tekintendő, (N. 35. §.) *Váltóeljárásban* a felebbezés hatálya a nem felebbező pertársakra csak az esetben terjed ki, ha az ügy nem tartozik a váltóbiróság hatáskörébe vagy ha oly körülmény forog fenn, mely a kötelezettséget valamennyi alperesre nézve megszünteti.

A felebbezés a kézbesítéstől számított *15 nap alatt* (váltóeljárásra tartozó ügyekben rendszerint 3 nap alatt) *adandó be* azon bíróságnál, mely a sérelmes határozatot hozta.

II. Sommás eljárás.

Felebbezésnek van helye az elsőbirósági ítéletek ellen. Ezen ítélet lehet akár végítélet, akár rész- vagy közbenszóló ítélet. Azok az érdemleges végzések, melyek ellen a rendes eljárásban szintén helye van felebbezésnek, a sommás eljárásban nem is fordulhatnak elő. — Az ítéletek elleni felebbezésben lehet orvoslást keresni az ítéletben felmerült bármily természetű sérelmek miatt, melyek ellen külön felfolyamodásnak nincs helye (N. 38. és 52. §§.). Ez irányban azonban a S. E. (155. §.) egy korlátot állít, t. i. a fél az elsőbiróság előtti eljárás szabálytalansága miatt nem szólalhat fel, ha a szabálytalanságba az elsőbiróság előtt már nyíltan vagy hallgatag beleegyezett (ha felszólalás nélkül tovább tárgyal).

A felebbezés korlátozására a következő intézkedések szolgálnak: 1. Nincs helye felebbezésnek, ha a per tárgyának értéke járulékok nélkül 100 k-át meg nem halad, kivéve a birtokbirósági, telekkönyvi és örökösödési pereket. (S. E. 126 §.) 2. Az első érdemleges tárgyalás elmulasztása alapján hozott ítéletek ellen csak azon az alapon van helye felebbezésnek: a) hogy a törvény értelmében nem forog fenn mulasztás; b) hogy hivatalból figyelembe veendő pergátló körülmény forog fenn, vagy lényeges eljárási szabály lett helytelenül alkalmazva vagy mellőzve; c) hogy anyagi jogszabály helytelenül vagy épen nem alkalmaztatott (S. E. 128 §.) 3. Bizonyos elsőbirósági ítéletek a felebbezés daczára végrehajthatók (l. ezek felsorolását: S. E. 117. §.)

Az ügy elintézése a felebbezés folytán a sommás eljárásban is teljesen a felebbezési bíróságra hárma-

lik. E szabály alól más kivételek vannak itt, mint a rendes eljárásban. Azon körülmény, melynek folytán a rendes eljárásban feloldandó az ítélet, a som. eljárásban nem ok arra, hogy az ügy visszaküldessék az első bírósághoz, mert a som. eljárásban a felebbezés az elsőbírói eljárás megismétlése és folytatása lévén, a szükségesnek mutakozó póttárgyalást vagy pótbizonyítást a felebbezési bíróságnak magának kell elvégeznie. A sommás eljárásban ennél fogva az ügy csak akkor utasítható vissza az elsőbíróhoz, ha az instantiák számának megrövidítése nélkül nem határozhatja. Ez esetek tehát a megsemmisítés alapgondolatán nyugszanak, bár a S. E. feloldásnak nevezi őket. E *feloldási esetek* a következők: 1. ha az elsőbíró nem volt szabályszerűen alakítva; 2. ha a megtámadott ítéletet érdekelt bíró hozta (v. ö. P. 56. §); 3. ha a felebbezési bíróság a pergátló kifogásokat elvető végzést megváltoztatja; 4. ha makacssági ítélet mulasztás fenn nem forgása daczára hozatott; 5. ha a tárgyalás nyilvánosságára vonatkozó szabályok megsértettek; 6. ha a jegyzőkönyvezésre vonatkozó szabályok megsértésével jegyzőkönyvbe a felek vagy képviselőik irtak be vagy mondtak be nyilatkozatokat. (S. E. 165. §.)

Ha oly körülmény forgott fenn, mely miatt az elsőbíró az eljárást hivatalból tartozott volna megszüntetni (S. E. 8 és 27 §§.), ugyszintén ha alperes, tudvalevő lakhelyének elhallgatása mellett hirdetményi idézés történt s erre alperes nem jelent meg, a felebbezési bíróság a felebbezési kérelemre és ellenkérelemre való tekintet nélkül, hivatalból tartozik az ítéletet feloldani és az eljárást *megszüntetni*. A törvényes képviselő mellőzése, valamint a fél helyett eljáró személy meghatalmazásának hiánya, úgyszintén a hirdetményi idézés előbb említett esete a felebbezési bíróság előtt történt jóváhagyással is orvosolható. (S. E. 166 §.)

Ha a megtámadott ítélet az alap és mennyiség szerint vitás követelésnek csupán alapja felett határozott, vagy ha a megtámadott ítélet a perujításnak helyt nem adott, a felebbezési bíróság tetszésére van bízva, vajjon csak az elsőbíró által eldöntött kérdésekre szorítkozzék-e s a további ítélethozatal céljából az ügyet az elsőbíróshoz utasítsa, avagy az elsőbírástól el nem döntött kérdésekben (követelés mennyisége, alapper) is határozzon. (S. E. 167 §.)

A felebbezésnek a megtámadott ítélet jogerőre

emelkedésére és végrehajtására halasztó, *felfüggesztő hatálya* van. E szabály alól kivételt képeznek a S. E. 117 §-ában fetsorolt ítéletek. Ha nem minden pertárs felebbezett, a jogerő kérdését ép úgy dönti el a S. E. (139 §), mint a N. azzal a toldással, hogy midőn a peres kérdés csak egységesen dönthető el, a pertársak felzetileg értesítendőek.

A felebbezés egygyel több példányban mint a hány alperes van s egy felzettel az ítélet kihirdetését, illetőleg a makaessági ítélet kézbesítését követő naptól számított *15 nap alatt* nyújtandó vagy jelentendő be és pedig azon bíróságnál, mely a megtámadott ítéletet hozta. A felebbezésnek *magában kell foglalnia*: 1. a felebbezendő ítélet megjelölését; 2. a felebbezés kijelentését; 3. annak kijelentését, hogy a felebbező az ítéletet egész terjedelmében vagy mely részében támadja meg; 4. a megváltoztatási kérelmet. A határidő elmulasztása miatt igazolásnak van helye, az ez iránti kérelemben a felebbezés is előadandó. Ezen igazolási kérelemnek azonban a végrehajtásra csak korlátolt halasztó hatálya van, azaz az igazolás jogerejű eldőltségig — értékcsökkenés veszélyét kivéve 1881: LX. t.-cz. 104. §. — árverést foganatosítani, a lefoglalt követelést a végrehajtatóra átruházni, készpénzt utalványozni vagy a marasztalás tárgyát a végrehajtatónak átadni nem lehet. (S. E. 131—133, 138. §§.) Az elsőbíróság a felebbezést az iratok kapcsán a felebbezési határidő leteltétől, illetőleg az összes alperesek felebbezésének beérkezésétől számított 3 nap alatt a felebbezési bírósághoz terjeszti fel. (S. E. 134. §.)

A felebbezés szabályszerint *szóbeli tárgyaláson* intéztetik el, bizonyos esetekben azonban *nyilvános előadáson*. Nyilvános előadásnak van helye a következő esetekben: a) *A felek akaratánál fogva*. Ha a fél felebbezésében kijelenti, hogy felebbezését szóbeli tárgyalás nélkül kívánja elintéztetni s az ellenfél a felebbezés közlésétől számított 8 nap alatt a felebbezési bíróságnál írásban be nem jelenti, hogy a szóbeli tárgyaláshoz ragaszkodik. Az ellenfél ez esetben 8 nap alatt észrevételeket adhat be. Ha azonban csak egy pertárs is, vagy egy ellenfél ragaszkodik a szóbeli tárgyaláshoz, úgy ez megtartandó. (S. E. 172. §.) b) *Törvénynél fogva*: 1. ha az elsőbíróság ítélete ellen csupán az ítélet feloldása és az eljárás meg-

szüntetése vagy újabb tárgyalás és ítélethozatal elrendelése céljából felebbeztek; 2) ha csak a per-költség viselésének kérdésében felebbeztek és 3. ha a felebbezés az első érdemleges tárgyalás elmulasztása alapján hozott ítélet ellen történt. (S. E. 173. §.)

Bármily alapon kerül is a felebbezés nyilvános előadásra, ez szóbeli tárgyalássá alakul át, ha a bíróság az ügy előadása után bizonyítás-felvételt, vagy a felek meghallgatását találja szükségesnek, avagy ha az elsőbíróság által nem tárgyalta kérdések felett kell határozni. (S. E. 177. §.)

Eljárás a felebbezés szóbeli előadása esetén. Az iratok az elsőbíróságtól felterjesztetvén az elsőbíróság elnöke mindenekelőtt megvizsgálja, nincs-e ok a felebbezés visszautasítására (ha a felebbezés elkésett vagy felebbvitelnek nincs helye, a felebbezés a S. E. 132. §. 1. és 2. pontjának nem felel meg; azonban helytelen elnevezés okából nem utasítható vissza). Ha ily körülmény fennforgónak mutatkozik, az elnök az ügyet a tanács elé terjeszti, mely a felek meghallgatása nélkül határoz. Ha a felebbezés kiigazítandó (S. E. 17. §.), e célból leendő visszaadását az elnök rendeli el. (S. E. 136. §.) Ha visszautasításra nincs ok s az ügy nem intézendő el nyilvános előadáson, az elnök kitűzi a tárgyalási határnapot s arra a feleket megidézi. (S. E. 135. §.) Az ellenfél a felebbezés másodpéldányán, ha pedig a felebbezés szóval jelentetett be, a jegyzőkönyv másodpéldányán idéztetik. (S. E. 137. §.) Ha a felebbező ellenfele a szóbeli tárgyaláson novumokat kíván érvényesíteni, tartozik ezeket, valamint netaláni csatlakozását és ennek folytán előterjesztendő kérelmét az idézési időköz első felében a felebbezési bíróságnál benyújtandó *előkészítő irattal* közölni (S. E. 141. §; ügyvédek egymásnak közvetlenül kézbesítik, az átvétel az első példányon elismerendő). — A *tárgyalást* az elnök vezeti, kérdéseket a bíróság minden tagja intézhet. Ha kitűnik, hogy a felebbezés elkésett vagy egyáltalán nincs helye, a felek e körülményre nézve meghallgatandók s a felebbezés végzéssel visszautasítandó (felebbező a költségben marasztalandó). Ha azonban a S. E. 132. §-ában előirt kellékek valamelyike hiányzik, pótlásnak van helye. (S. E. 144. §.) *Felfüggesztendő* a tárgyalás, ha a 124. §. értelmében kiegészítési tárgyalás van folyamatban, ennek eldöltéig,

úgyszintén ha igazolási kérelmet nyújtottak be. (S. E. 145. §.) A tárgyalás a felebbezett ítéletnek és indokainak felolvasásával kezdődik, mely után a felek a felebbezési kérelmet és ellenkérelmet adják elő. A kérelem és ellenkérelem a tárgyalás befejezéséig megváltoztatható, a kereset és viszsonkereset ellenben semmi esetre sem; ennél fogva kérelem vagy ellenkérelem megváltoztatásának sem szabad kereset- vagy viszontkereset-változtatást avagy új viszsonkereset indítását tartalmaznia. (S. E. 148—149. §§.) A felebbezés a tárgyalás befejezéséig visszavonható, a tárgyaláson szóval, különben írásban. Az ellenfél kérelmére a felebbező ilyenkor a költségekben marasztalandó; ha tárgyalás még nem volt, az előkészítő irat költségeiben hivatalból marasztalandó. (S. E. 150. §.) Ha az ellenfél csatlakozási kérelmét a szóbeli tárgyaláson előterjesztette, a felebbezés csak az ő beleegyezésével vonható vissza. — *Csatlakozni* a szóbeli tárgyalás befejezéséig lehet; ezt a felebbezésről történt lemondás sem gátolja. Ha a csatlakozás még a tárgyalás előtt a felebbezési határidőben jelentetett be, önálló felebbezésnek tekintetik. Ha azonban csak a szóbeli tárgyaláson jelentetett be, a felebbezés visszautasítása esetén (S. E. 144. §.) hatályát veszti. — A kérelmek előterjesztése után a felek előadják az elsőbíróság előtt lefolyt tárgyalás és bizonyítás-felvétel eredményét, valamint a szükséghez képest az ítéletet megelőző határozatokat. A felebbezési tárgyalás az elsőbíróság előtti tárgyalásnak folytatása lévén, azon új tényállítások és bizonyítékok, sőt új jogok is hozhatók föl. Mint mondtunk a novumokat már a felebbezésben, vagy ha az ellenfél akar ilyeneket érvényesíteni, előkészítő iratában tartozik előadni. A felek azonban sem a felebbezés, sem pedig az előkészítő irat tartalmához nincsenek kötve; a szóbeli tárgyaláson ismét hozhatnak fel novumokat, ha azonban emiatt a tárgyalást el kell halasztani, a mulasztó (t. i. ki az illető novumot periratában nem hozta fel) az okozott költségekben marasztalandó. Az elsőbíróság előtt elmulasztott nyilatkozatok itt pótolhatók, kivéve a hivatalból figyelembe nem veendő pergátló körülményeket, melyek itt csak akkor érvényesíthetők, ha már az elsőbírósnál kellő időben felhozattak. (S. E. 153. §.) Az elsőbíróság előtt tett beismerés, valamint az eskü letétele vagy megtagadása

itt is hatályos (S. E. 152. §.); az előkészítő iratban foglalt beösmérést a bíróság szabadon mérlegeli (S. E. 142. §.), valamint azt is, hogy ha a fél az elsőbíróság előtt az eskü alatti kihallgatásra meg nem jelent, vagy a vallomást megtagadta. (S. E. 156. §.) Mint mondtuk a felebbezési bíróság, ha a bizonyítás kiegészítésének szükségét látja, ezt maga eszközli. A feleket eskü alatt kihallgathatja és pedig az első bíróságtól eskü alatt kihallgatott félnek ellenfelét is. — Nagy fontosságú a felebbezési bíróságnak az *elsőbíró-sági ítélet végrehajthatóságára* vonatkozó rendelkezési köre. Kérelemre a tárgyalás *folyamán is végrehajthatónak nyilvánítja* az elsőbírói ítélet azon részeit, melyek felebbezési és csatlakozási kérelmekkel nem lettek megtámadva. Ha pedig a *tárgyalás elhalasztása* válik szükségessé, a bíróság a *lefolyt tárgyalás eredményéhez képest* a 117. §. értelmében végrehajtható ítélet végrehajtását kérelemre részben vagy egészben *korlátozhatja*, vagy ha az elsőbíró a 117. §. ellenére ítéletét végrehajthatónak nem nyilvánította, ezt végrehajthatónak nyilváníthatja. (S. E. 159. §.) A felebbezési tárgyalásról *jegyzőkönyv* vétetik föl, melyet az elnök s a jegyző és esetleg a tolmács irtak alá. A jegyzőkönyvbe a tényállásra vonatkozó előadások nem veendőek fel; a feleknek azonban jogukban áll ezeket — ha a felebbezésben és az előkészítő iratban nincsenek benn — egy iratba foglalva a jegyzőkönyvhöz csatolni. Ha pedig a felek oly kérelmeket terjesztenek elő a tárgyaláson, melyek a felebbezésben vagy az előkészítő iratban nem foglaltatnak, ha az illető felet ügyvéd képviseli, az elnök követelheti, hogy e kérelmeket írásban csatolja, különben azokat tekinteten kívül hagyja. (S. E. 161. §.)

A sikertelen felebbezés *költségét* a felebbező viseli, egyéb esetben a felebbezési bíróság úgy a felebbezési, mint az elsőbírói eljárás költségeinek megtérítése iránt intézkedik. Ha azonban valaki a felebbezési eljárásban oly novum alapján lett pernyertes, melyet már az elsőbírói eljárás előtt érvényesíthetett volna, a felebbezési eljárás összes költségében vagy ennek bizonyos részében marasztalható. (S. E. 168. §.)

A felebbezési bíróság a saját ítéletét, amennyiben az elsőbírói ítéletet, habár más indokból, helybenhagyja, illetőleg ítéletének helybenhagyó részét, továbbá azt az ítéletet, a melylyel járulékok nélkül

1000 kor. készpénzt meg nem haladó összegben marasztal, a felülvizsgálati kérelemre való tekintet nélkül végrehajthatónak nyilvánítja. (S. E. 169. §.)

B) *Eljárás a felebbezés nyilvános előadása esetében.* A felebbezés illetén elintézése főleg a novumok tekintetében tér el a szóbeli előadástól. Ha ugyanis a szóbeli előadás mellőztetik, minélfogva az ügy nyilvános előadásra kerül, a határozathozatalban az első-bíróági iratokból (ideértve az ítéletet is) megállapítható tényállás az irányadó. Ha a fél akarata folytán került az ügy nyilvános tárgyalásra, novumok egyáltalán nem hozhatók föl; midőn pedig a nyilvános előadást törvény írja elő, annyiban hozhatók föl novumok, amennyiben valamely eljárási szabály nem alkalmazása vagy nem helyes alkalmazása forog szóban. Ezeket a novumokat is már a felebbezésben vagy az írásbeli észrevételekben kell előadni, különben azok elkéstek, a szóbeli előterjesztésben már nem hozhatók fel. (S. E. 175. §.)

A felek a nyilvános előadás napjáról csak kifüggesztés útján értesíttetnek. A nyilvános előadásra kerülő ügyek jegyzéke ugyanis a bíróság hirdetményi tábláján 8 nappal, sürgős esetekben legalább 3 nappal az előadás előtt kifüggesztetik.

A nyilvános előadás az előadó előterjesztésével veszi kezdetét s ezután a felek szóval indokolhatják kérelmeiket. (S. E. 174. §.)

47. §. Mulasztás a felebbezési eljárás folyamán.

Ha a felebbező fél, mielőtt még kérelmét szóbelileg előterjesztette volna, a tárgyalási határnapot *elmulasztja* (tehát az *első* tárgyalást), a felebbezés az ellenfél kérelmére végzéssel visszautasítandó és a mulasztó a költségekben marasztalandó. Ha azonban még a szóbeli tárgyalás előtt csatlakozási kérelem adatott be, akkor a mulasztás következményei is a csatlakozás fölötti ítéletben mondandók ki. Minden más esetben az egyik fél elmaradása daczára a tárgyalás a megjelent féllel megtartatik. A megjelent félnek a másik féllel kellően közölt tényállításai, amennyiben az elsőbíróság ítéletében megállapított tényállással nem ellenkeznek, valóknak vétetnek; a felajánlott és kellően közölt bizonyításról pedig, ha annak egyáltalán helye van, az tételeztetik fel, hogy a célzott eredményre vezetett. A korábbi tárgyalások

és a bizonyítás eredménye figyelembe veendő a határozathozatalnál. Ha a megjelent fél eddig még nem közölt novumokat akar előadni, vagy a korábban előadottakat az elmaradt fél hátrányára módosítja, a bíróság a tárgyalást elhalasztja és ez előadásoknak előkészítő irattal való közlését rendeli el, különben a makacsság szabályai állanak. A felebbezési tárgyalás elmulasztása miatt az igazolási kérelem a felebbezési bíróságnál adandó be, ebben egyszersmind a felebbezési tárgyalás is előkészítendő. Az igazolás megadása esetében a felebbezési tárgyalás folytatandó. Az igazolást megadó végzés ellen nincs helye felfolyamodásnak; azon esetekben, melyekben a rendes eljárásban kivételesen helye van (N. 66. §.): a sommás eljárásban a felülvizsgálati kérelemben kereshető orvoslás (S. E. 163. §.).

48. §. Felfolyamodás.

Míg felebbezéssel ítéletek és fontosabb végzések támadtatnak meg, a felfolyamodással csekélyebb jelentőségű végzések orvosoltatnak. Szabály, hogy *első-bíróági végzések* ellen felfolyamodásnak van helye. Ez alól a következő kivételek tétetnek: 1. bizonyos végzések ellen mindennemű perorvoslat ki van zárva (ezt a törvény az illető végzéseknél megjegyzi); 2. bizonyos végzések ellen: a) felebbezésnek van helye; b) az ítélet elleni felebbezésben kell keresni orvoslást.

ad 1. Azon végzések, melyek: a) előleges bizonyítást; b) kérvényekre tárgyalást; c) az ellenfél meghallgatását; d) felebbvitel esetén az iratok felterjesztését; e) felsőbb bírósági iratok közlését rendelik el. (N. 53. §.)

ad. 2. L. e végzéseket a »Felebbezés« alatt, t. i.: a) érdemleges végzések; b) a kereset indítástól az ítéletig hozott, a per előkészítésére vonatkozó végzések ellen. (Ezen kivétel alól ismét kivétel tétetik (tehát felfolyamodással megtámadhatók) a N. 54. §-ában felsorolt végzésekre nézve, ezek: α) mely által rendes perekben a bírói illetőség kérdése döntetik el (sommás perben csak a kifogásnak helytadó végzés ellen); β) mely által a bíróság az eljárás folyamatba tételére vonatkozó beadványt visszautasítja vagy a folyamatban levő perbeli eljárást megszünteti vagy felfüggeszti; γ) mely által a felfüggesztett eljárás folytatólágos folyamatba tételére vonatkozó beadvány visszautasít-

tatik; 2) mely által pénzbírság vagy elzárás szabatik ki; 3) melylyel valamely birói letét kiadatása engedtetik v. tagadtatik meg.

A másodbirósági végzések ellen szabályszerint nincs felfolyamodásnak helye; csak kivételesen, melyeket a N. 59. §-a taxative felsorol: ha a másodbiróság 1. az egész eljárást újabb v. póteljárás megrendelése nélkül megsemmisíti; 2. az eljárást felfüggeszti, vagy megszünteti, vagy az első bíróságnak a felfüggesztést vagy megszüntetést rendelő végzését helybenhagyja; 3. a felfüggesztett eljárásnak újabb folyamatba tétele iránti kérelmet elutasítja, vagy az elsőbiróságnak ilyen elutasító végzését helybenhagyja; 4. azon esetekben, a melyekben a rendes birói illetőségtől eltérésnek helye nincs, az illetéktelen bíróságot illetékesnek vagy az illetékes bíróságot illetéktelennek mondotta ki.

Sommás eljárásban ha a per tárgyának értéke 100 koronát meg nem halad, nincs helye felfolyamodásnak, a törvényszék mint másodfokú bíróság végzése ellen. (S. E. 214. §. 4. bek.)

A felfolyamodások korlátozására a N. 60. §-a 1000 k-ig terjedhető pénzbírsággal rendeli büntetni a merőben alaptalan felfolyamodás benyújtóját.

A felfolyamodást a másodbiróság akkép intézi el, hogy az első bíróság által eldöntött kérdést újból érdemileg eldönti. Semmiségi okok fenforgása esetében is csak akkor semmisíthető meg a megtámadott végzés, ha az elsőbiróság illetéktelen volt vagy a szabálytalan intézkedés a körülményekhez képest szabályszerűvel nem pótolható. A mennyiben a körülmények szükségessé teszik, a végzés feloldása mellett az elsőbiróság újabb határozat hozatalára s e végből a szükséghez képest a felek meghallgatására utasítható. (N. 58. §.)

A felfolyamodás a megtámadott végzés végrehajtását valamint az eljárás folytatását rendszerint nem gátolja, azaz *felfüggesztő* (halasztó) *hatálya nincs*. Kivétel van az *elsőfokú* felfolyamodás tekintetében, ha ez oly végzésre vonatkozik mely: 1. pénzbeli marasztalást tartalmaz; 2. mely által a fél részére birói letét utalványoztatik; 3. mely által pénzbírság v. elzárás alkalmaztatik; végül 4. *rendes* perekben a bíróság illetősége ellen tett kifogást *elvető* végzés elleni felfolyamodásnak az ügy érdemében hozandó *ítéletre* halasztó hatálya van.

A felfolyamodás a végzés kézbesítésétől vagy kihirdetésétől számított 8 nap alatt adandó be.

49. §. Felülvizsgálat.

A felülvizsgálat (csakis sommás eljárásban) a következő esetekben foghat helyet (S. E. 180. §.):

1. mint *másodfokú jogorvoslat* a járásbiróságok azon ítéletei ellen, melyek ellen felebbezésnek nincs helye;
2. mint *harmadfokú jogorvoslat* a felebbezési bíróság ítéletei ellen. — Mint harmadfokú jogorvoslat azonban korlátoztatik a felülvizsgálat, nincs ugyanis helye: a) ha a pertárgy értéke járulékok nélkül 400 k-t meg nem halad; b) tekintet nélkül az értékre, határjárási, mesgyeigazítási és sommás visszahelyezési perekben; c) végül a másodbíróságnak az elsőbíróság ítéletét helybenhagyó ítélete, illetőleg az ítéletnek helybenhagyó része ellen az a fél, ki az elsőbíróság ítéletét, illetőleg helybenhagyott részét felebbezési kérelemmel vagy ellenkérelemmel meg nem támadta, felülvizsgálati kérelemmel nem élhet. (S. E. 181—183. §§.) A két egyenlő ítélet ellen, továbbá a felül nem vizsgálható ítélettel szemben felülvizsgálatot kérő fél mint konok perlekedő büntetendő (1000 k-ig). Valamint a felebbezés (S. E. 129. §.), úgy a felülvizsgálat is kiterjed az ítéletet megelőző eljárásban hozott határozatokra is, a másodbíróságnak az illetékességet megállapító végzésére azonban csak annyiban, amennyiben oly esetben, melyben a rendes birói illetőségtől eltérésnek nincs helye, az illetéktelen bíróság illetékesnek mondatott ki. (S. E. 184. §.)

A felülvizsgálat korlátolt jogorvoslat; a felülvizsgálati bíróság csak azt vizsgálja felül, vajjon az ítélő bíróság helyesen alkalmazta-e az objektiv jogot. Nem hivatása az ügy tényállásának megállapítása, eljárásában az ítéletben megállapított tényállás irányadó. (S. E. 197. §.) A felülvizsgálat tehát csak *jogkérdés*re terjeszkedhetik ki. Hogy azonban mi jog- s mi ténykérdés, az in abstracto alig állapítható meg; in concreto pedig sokszor nagyon kétséges. A S. E. (185. §.) a jogszabály-sértés három csoportját különbözteti meg: 1. anyagi jogszabály helytelen alkalmazása vagy mellőzése; 2. feloldási ok előfordulása a felebbezési eljárásban; 3. lényeges eljárási szabály helytelen alkalmazása vagy mellőzése. A felülvizsgálatot kérő fél vagy azt panaszolja, hogy az ítélet

alapjául szolgáló *tényállás* jogszabály sértésével állapított meg (S. E. 197. §. pld. a bizonyításnál valamely törvényes vélelem mellőztetett vagy helytelenül alkalmaztatott), vagy hogy a tényállásra a reá vonatkozó jogszabály nem alkalmaztatott, avagy nem létező jogszabály alkalmaztatott, tehát a bíró a tényállást helytelenül subsumálta (pld. egy műbér-szerződést munkabérszerződésnek fogott fel). A bíróság nincs kötve a fél által megjelölt jogszabály-sértés constatalásához, hanem szabad tere van a jogi felülvizsgálatra, bármely anyagi jogszabály megsértését hivatalból veheti tekintetbe. Az ítéletet *helybenhagyja*, *megváltoztatja* vagy *feloldja*; e tekintetben nem terjeszkedhetik a felek kérelmén túl (S. E. 203. §.), ha tehát a fél csak feloldást kért, a felülvizsgálati bíróság nem változtathatja meg az ítéletet. Ha a felülvizsgálati bíróság a megtámadott ítéletet s esetleg az eljárást feloldja — tehát a megfelelő végzéssel az ítéelő bírósághoz visszaküldi, — az ítéelő bíróság újabb eljárásában és határozathozatalában a felülvizsgálati bíróság által elfoglalt jogi állásponthoz tartozik alkalmazkodni. (S. E. 204. §. 3. bek.)

A felülvizsgálati kérelemnek az ítélet végrehajtására szabályszerint halasztó hatálya van, kivétel azonban az elsőbírósági ítéletet helybenhagyó másodbírósági ítélet, illetőleg a másodbírósági ítéletnek az elsőbírói ítéletet helybenhagyó része, továbbá az 1000 korona készpénzt meg nem haladó összegben marasztaló másodbírói ítélet s végül a járásbírói ítélet ellen használt felülvizsgálati kérelem. (S. E. 191, 188. §§.)

A felülvizsgálati kérelem a megtámadott ítélet kihirdetésétől, illetőleg az ítélet kézbesítésétől számított *15 nap alatt* nyújtandó be, a felebbezésre nézve előirt számú példányban azon bíróságnál, melynek ítélete megtámadatik; *a járásbírói ítélet elleni felülvizsgálat szóval is kérhető*. A felülvizsgálati kérelemben meg kell jelölni a felülvizsgálandó ítéletet, hogy azt mely alapon és egész terjedelmében támadja-e meg, vagy melyik részében és hogy annak minő megváltoztatását kéri. Az első- és a felebbezési bíróság előtt nem érvényesített tényeket és bizonyítékokat (*novumokat*) csak az esetben lehet felhozni, ha valamely *eljárási szabály* megsértése panaszoltatik. Ügyvédi ellenjegyzés kötelező. A határidő elmulasztása

miatt igazolásnak van helye, az ez iránti kérelem a felülvizsgálati kérelemmel összekapcsolandó. (S. E. 187.—190. §§.) — Az ellenfél a tárgyalás kitűzésétől a tárgyalási határnapiig terjedő időköz első felében ügyvédje által válasziratot nyújthat be akkor is, ha a felülvizsgálati határidő már letelt. *Felebbezési bíróság ítélete elleni felülvizsgálat esetén* az ellenfél válasziratában csatlakozhatik is a felülvizsgálati kérelemhez, kivéve ha az ítélet csupán a perköltség viselésének kérdésében támadtatik meg. (S. E. 194. §.) Az elkésett csatlakozási kérelem csak annak valószínűsítése után fogadható el, hogy a mulasztás vétklen. — A bíróság, melynek ítélete megtámadtatik, a felülvizsgálati kérelmet a vonatkozó iratok kapcsán az illetékes bírósághoz felterjeszti. Az iratok beérkezte után a felülvizsgálati tanács elnöke az ügy előadására és tárgyalására határnapot tűz ki s erről a feleket értesíti (az értesítés kézbesítése és a határnapi között 30 napi, sürgős esetben 15 napi időköznek kell maradnia); ha azonban a felülvizsgálat elkésett vagy felülvizsgálatnak nincs helye, avagy a kérelem az előirt kellékeknek nem felel meg, a felülvizsgálati kérelmet a felülvizsgálati tanács elé terjeszti, mely a visszautasítás kérdésében a felek meghallgatása nélkül határoz. Ugyancsak a tanács elé terjeszti az elnök a kérelmet, ha a bíróságot nem tartja illetékesnek, mely esetben a tanács az iratokat a felek meghallgatása nélkül az illetékes bírósághoz teszi át (ha azonban a tárgyalási határnapi kitűzetett, áttétel nem rendelhető már el. (S. E. 192—193. §§.) *A felülvizsgálati tárgyalás, ha másodbírói ítélet vizsgáltatik felül*, az előadó előterjesztésével veszi kezdetét, melyben az ügy állását, a felek kérelmeit és indokait ösmerteti. Ezután a felek — kiknek, vagy egyiküknek elmaradása az elintéztést nem gátolja s igazolásnak sincs helye (S. E. 201. §.) szóval is indokolhatják kérelmeiket, azonban az irataikban előterjesztett felülvizsgálati és csatlakozási kérelmet se meg nem változtathatják, sem pedig felebb nem emelhetik. A kérelem támogatására szolgáló tényeket és bizonyítékokat a felülvizsgálati kérelemben, illetőleg a válasziratban kell felhozni; a szóbeli tárgyaláson ezek csak akkor pótolhatók, ha a fél valószínűvé teszi, hogy iratában hibáján kívül nem hozta fel azokat. Ezen utólagos előadások írásban is bemutatandók, hogy a tárgyalási jegyzőkönyv-

höz csatolhatók legyenek. Ha ily utólagos előadás esetén az ellenfél a felülvizsgálati tárgyaláson nem volt jelen, a bíróság, ha az utólag előadottakat fontosaknak itéli, a tárgyalást elhalasztja, a meg nem jelent ellenféllel az utólagos előadást tartalmazó iratnak a fél által 24 óra alatt benyújtandó másolatát közli s a tárgyalás napjáról értesíti (S. E. 195—198, 202. §§.) A *járásbíróság ítélete ellen* beadott felülvizsgálati kérelem fölött a bíróság az ügy *nyilvános előadása* alapján határoz, a felek nem szólalhatnak fel; ennek napjáról a felek az előadandó ügyek jegyzékének kifüggesztése útján értesíttetnek. A felülvizsgálati kérelem szóval is bejelenthető. Csatlakozásnak nincs helye, de a kifüggesztésig az ellenfél választ adhat. A felülvizsgálati kérelem elintézése után az iratok a felek részére szóló kiadmányokkal együtt, ha járásbírósági ítélet vizsgáltatott felül a járásbírósághoz, egyéb esetben a felebbezési bírósághoz s innét, hacsak utóbbi további eljárásra nem utasított, az elsőbírósághoz küldetnek. A felek részére szóló kiadmányokat az elsőbíróság, ha a másodbíróság további eljárásra utasított, úgy utóbbi kézbesített. Egyébiránt a mennyiben a S. E. 209—212. §§-ból más nem következik, a törvénynek a felebbezési bíróság ítélete elleni felülvizsgálatra vonatkozó szabályai a járásbíróság ítélete elleni felülvizsgálat esetében is megfelelően alkalmazandók.

50. §. Az igazolás.

Az igazolást törvényeink a perorvoslatok közé sorolják, miért is mi is azok között tárgyaljuk. Plősz az igazolást nem tekinti perorvoslatnak, mert nem bírói határozat ellen irányul, hanem mint a mulasztás hatásainak elhárítására szolgáló eszközt tárgyalja; így a T. is.

Ha a fél valamely tárgyalási határnapot vagy perirat-beadási határidőt, továbbá felebbezési, eskü-jelentkezési határidőt, vagy eskü-letételi határnapot elmulaszt, igazolással élhet, azaz kérheti, hogy mulasztása igazoltnak mondassék ki. (N. 61. §.) Ezen kérelemnek csak az esetben adható hely, ha a fél mulasztásának vétlenségét valószínűsíteni tudja. Az *igazolási kérelemnek* az a hatása, hogy a főügy további folyamát, a hozott határozat jogerőre emelkedését és a végrehajtást megakadályozza (halasztó

hatály N. 67. §.) *Az igazoló végzés hatása* pedig az, hogy a mulasztás meg nem történtnek tekintetik, miért is a mulasztás hatásai megszűnnek, mintha be sem állottak volna. Nincs helye igazolásnak, bár a fenti határidők közé tartoznak, azon határidőknek elmulasztása miatt, a mely alatt végirat vagy ellenvégirat, a tanuhallgatás és szemle feletti észrevételeket tárgyzó periratok, a felebbezési indokok és a birói illetőség elleni kifogások beadandók, nemkülönben eskükivételénél, tanuk vagy szakértők kihallgatásánál és birói szemlénél való jelenlétnek, az igazolási kérelem tárgyalására kitűzött határnapoknak, végre igazolás megadása folytán kitűzött újabb határnapoknak vagy újabb határidőknek elmulasztása miatt. (N. 62. §.)

Az igazolási kérelmet az elmulasztott határidő utolsó napjától számított *15 nap alatt*, ha pedig a mulasztás a félnek nem a mulasztás napján jutott tudomására, vagy az akadály nem a mulasztás napján szűnt meg: a mulasztásnak tudomásra jutásától vagy az akadály megszűntétől számított *15 nap alatt két példányban* s ha több ellenfél van, *a megfelelő számú felzetekkel* ellátva az *elsőfokú perbiróságnál* — ha som. eljárásban felebbezési tárgyalás mulasztatott el, a felebbezési bíróságnál (S. E. 163. §.) — adandó be (N. 63. §.) Az elmulasztott határnaptól vagy határidőtől *fél év eltelté után igazolást kérni nem lehet.* Az ezen határidő lejártá után, valamint a törvény által meg nem engedett esetekben benyújtott igazolási kérelem hivatalból utasítandó vissza; ha ez nem történik meg, felfolyamodásnak van helye (N. 66. §.), melynek az újabb határnap kitűzésére halasztó hatálya van. (N. 67. §.) Ha som. eljárásban felebbezés vagy felülvizsgálati kérelem és egyszersmind igazolás is adatik be, az utóbbival együtt adandók elő az előbbieket is.

Az igazolási kérelem járásbiróságoknál szóbelileg, törvényszékeknél jegyzőkönyvileg tárgyalatik. Utóbbi esetben a felek a tárgyalás napján írják jegyzőkönyvbe nyilatkozataikat. *Eskü általi bizonyításnak nincs helye. A költségeket, akár hely adatik az igazolásnak, akár nem, az igazolással élő fél viseli.* (N. 64. §.)

Midőn sommás eljárásban valamely tárgyalási határnap elmulasztása miatt kéretett igazolás, ennek megadása esetében az ügy érdeme újabb határnap

kitűzése nélkül azonnal tárgyalandó. Minden más esetben a bíróság, az igazolás megadása esetében, az elmulasztott határnap vagy határidő helyébe újabbat tűz ki. (N. 65. §.)

Az igazolást megadó végzés ellen *felfolyamodásnak* csak akkor van helye, ha az igazolási kérelem a törvényes határidő után adatott be, továbbá ha igazolási kérelemnek a törvény értelmében egyáltalán nincs helye. (N. 66. §.)

51. §. Perujítás.

Perujításnak a N. 69. §-a három esetben ad helyet:

1. ha a fél a perben a miatt lett ügyvesztessé, mivel az ügyvéd a döntő ténykörülményeket kellő helyen felhozni, vagy tagadni, avagy a rendelkezésére bocsátott bizonyítékot előadni elmulasztotta;

2. ha a pervesztes fél lényegileg a per tárgyára vonatkozó olyan bizonyítékot hoz fel, melyet az alap-perben nem használt;

3. ha valaki ellenfelének vagy másoknak büntetendő cselekménye miatt lett pervesztessé (v. ö. P. 321. §. N. 73. §.)

Az 1) alatti esetben az ítélet jogerőre emelkedésétől számított *félév* alatt, a 2. és 3. esetekben pedig *tíz év* alatt kérhető a perujítás.

Nincs helye perujításnak a bírósági egyesség által befejezett (N. 71. §. 1-bek). továbbá a választott bíróság által eldöntött perekben.

Az ellenfél által letett esküvel eldöntött perekben csak *korlátolt mértékben*, t. i. csak annyiban *van helye* perujításnak, amennyiben az eskü által bizonyított ténykörülmény valóságának kérdés alá vétele nélkül, más okból kéretik. A korlátolt perujítás ezen szabálya alól kivétetnek a P. 321 és a N. 73 §-ának esetei, (büntetendő cselekmény fennforgása), melyekben korlanul helye van perujításnak.

Ily bizonyíték alapján perujításnak *rendszerint csak egy ízben van helye* s ha az egyik fél perujítást használt, azzal a másik fél még egyszer nem élhet. Ha azonban azon fél, aki még perujítással nem élt, az ujított perben egészben vagy részben pervesztessé lőn, s a per érdemére vonatkozó új bizonyítékot talál, ezen bizonyíték alapján a pert megújíthatja, de tartozik hitelt érdemlőleg kimutatni, hogy ezen bizonyítékát sem az ujított, sem az alapperben nem használhatta (N. 72. §.)

A perujító kereseti kérelem arra irányul, hogy az alapperbeli ítélet semmisíttessék meg és új ítélet hozassék. Az ítélethozatalra irányuló kérelem azonban az alapperbeli kérelmen túl nem terjedhet (P. 319. §), az ily perujítási kereset hivatalból visszautasítandó (C. 4071/85.)

A perujítási kereset alapján ezek szerint két kérdés tárgyalandó és döntendő el — és pedig a P. 320 §-a értelmében *együttesen* — van-e helye perujításnak s ha igen, az ujitott perben mily ítélet hozandó? tehát a perujítás kérdése s az alapperben eldöntött ügy érdeme. Maga az eljárás a közönséges szabályok és elvek szerint történik. Mindkét fél minden követelését, ellenkövetelését és bizonyítékait kölcsönösen épp úgy előadhatja, mint az alapperben tette vagy tehette volna. (P. 320. §.)

A perujítás az alapperben hozott ítélet végrehajtását nem akadályozza (P. 323. §.)

Az ügyvéd, ki mulasztása által a perujításra okot szolgáltatott, szintén megidézendő, s ha a mulasztás alapján a perujításnak hely adatik, a mindkét félnek okozott költségek megtérítésében elmarasztalandó. A költségekben való marasztalás nem érinti az ügyvédnek ezen felül s az ügyvédi rendtartásban (1874 évi XXXIV. t.-cz. 71. §) körülírt kárterítési kötelezettségét.

Ha valaki azt véli, hogy ellenfelének vagy másnak büntetendő cselekménye miatt lett pervesztessé s ez alapon akarja a pert megujítani, előbb bűnvádi eljárás indítását kell kérelmeznie s csak midőn a büntett jogérvényes büntető bírói ítélettel már kimondatott, kérheti a perujítást (P. 321. §.) Ha azonban a büntető eljárás a tettes halála, a büntethetőség elévülése vagy egyéb okból meg nem indítható, a perujítás kérdésével kapcsolatban a polgári per bírása fogja eldönteni a polgári perre befolyással bíró azon kérdéseket, melyek különben büntető úton lettek volna megállapítandók.

52. §. Semmiségi kereset.

A semmiségi kereset előfeltételei a következők:

1. *jogerős ítélet vagy bírói egyesség* (a jogerő beállta előtt a rendes perorvoslatok vezetnek célra);
2. *valamely a törvény által felsorolt alaki sérelem*, melyek a következők:

a) ha alperes tudvalevő lakhelyének elhallgatása mellett hirdetményi idézés eszközöltetett s az ilykép idézett fél meg nem jelent;

b) ha önképviselőre nem jogosított vagy jogi személy törvényes képviselőjének mellőzésével indított pert, vagy idéztetett perbe, s a hiba utólag helyre nem hozatott;

c) ha valamely fél nevében egy harmadik meghatalmazás nélkül járt el, s a hiány nem pótoltatott (Az a) esetben a hirdetményileg idézett, de meg nem jelent fél, a b) esetben a törvényes képviselő vagy az időközben önjogúvá lett fél s a c) esetben az, a kinek nevében egy harmadik meghatalmazás nélkül járt el, indíthatja a semmiségi keresetet.)

A semmiségi kereset az ítélet jogerőre emelkedésétől vagy az egyesség megkötésétől számított tíz (keresk. eljárásban öt, váltó eljárásban s a tőzsdebiróság elé utalt ügyekben három) év eltelte előtt adandó be. De ha az ítélet vagy egyesség alapján ezen tíz év eltelte után foganatosított a végrehajtás : a semmiségi kereset a végrehajtásról való értesítéstől számított 30 nap alatt még megindítható.

A kereset felett a perbiróság sommás, illetve jegyzőkönyvi tárgyalás és bizonyításfelvétel után ítélet által határoz.

Az eljárás mepsemmisítése harmadik személy által jóhiszeműleg szerzett jogok sérelmére nem szolgálhat.

A c) esetben az álképviselő is megidézendő, s ha meghatalmazását igazolni nem képes, a mindkét félnek okozott költségekben elmarasztalandó (N. 50 §).

Miután a S. E. semmiségi eseteket nem ösmer, kérdéses, vajjon helye van-e som. eljárásban a semmiségi keresetnek. A S. E. hallgatása tagadó eredményre vezet, czélszerűségi szempontok az igenlő magyarázatot javallják.

53. §. Előterjesztés.

Az előterjesztés a bizonyítási eljárás felvételével megbízott bírósági tag s a pertárnoknak eljárása ellen irányul. Csak az elsőbírósági ítélet hozatala előtt, a sérelmes eljárás befejezésétől számított 8 napon belül van helye.

A per bírósága, ha az előterjesztett kérelmet indokoltnak találja, a sérelem orvoslása vagy a törvényellenes eljárás helyreigazítása iránt intézkedik. A végzés ellen felfolyamodásnak nincs helye (N. 55. §.)

HETEDIK RÉSZ.

Az eljárás némely eltérő módjai.

54. §. Felhívási per.

I. Ha valaki egy másik irányában valamely joggal kérkedik, azaz azt állítja, hogy őt e másikkal szemben valami jog illeti meg, ez utóbbi a maga személyes bíróságánál követelheti, hogy a kérkedőnek azon jog érvényesítésére bizonyos határidő tűzessék ki, s ha ez alatt keresetét be nem adná, a vitatott jog a kérkedőre nézve örökre érvénytelennek nyilváníttassék. A felhívási kereset folytán a bíróság a felhívottnak meghagyja, hogy az idézési határidőnek megfelelően kitűzött határidő alatt vagy feleljen a felhívásra, vagy indítson keresetet joga érvényesítése végett, különben reá nézve a kérdéses jog örökre érvénytelennek fog nyilváníttatni. Ha a felhívott fél a keresetet megindítja, az a rendes eljárás szabályai szerint tárgyalatik; ha pedig a felhívásra feleletet ad, a nyilatkozat elleniratnak tekintetvén, az ügy jegyzőkönyvileg tárgyalatik s végzés által döntetik el: vajjon van-e felhívásnak helye vagy nincs. Ha a felhívásnak hely adatik, a felhívottnak a törvényes jogkedvezmények terhe alatt a kereset megindítására újabb záros határidő tűzetik ki. E végzés ellen a határozat kézbesítésétől számított 15 nap alatt felebbezésnek van helye; azonban a másodbírósági helybenhagyó végzés ellen további felebbezésnek nincs helye. (P. 513—515. §§; N. 32, 46, 80. §§.) Ha sem a felelet, sem a kereset kellő időben be nem nyújtatik, vagy ha a felhívás felett tartott jegyzőkönyvi tárgyalás után hozott végzéssel kitűzött újabb határidő alatt a kereset meg nem indíttatik, a bíróság a felhívó kérelmére a kérdéses jogot a felhívottra nézve érvénytelennek nyilvánítja. (P. 517. §.)

II. Számadási viszonyokban a számadást követelő felhívási keresetet adhat be a végett, hogy az, a ki neki számolni tartozik, számadását zárhatáridő alatt

mutassa be. Hogy ki van valakivel szemben számadásra kötelezve, azt a magánjog határozza meg. A keresetben a felhívónak legjobb tudomása szerint fel kell számítani azon követelési összeget, melyben alperest elmarasztaltatni kívánja azon esetre, ha számadását nem terjesztené elő. — A) Ha a kitűzött határidőben a számadás előterjesztett, erről a felhívó értesítetik s határidő tűzetik ki, mely alatt a számadás elleni kifogásait tartalmazó keresetet beadhatja; ha a felhívó keresetét beadja az a rendes eljárás szabályai szerint tárgyalatik s döntetik el, ha pedig ezen határidő alatt a keresetet be nem adja, a számadó kérelmére a számadás ítéletileg helyben hagyottnak nyilvánítatik s a számadó fél a további felelősség terhe alól felmentetik.

B) Ha a felhívott magát számadásra kötelezettnek nem érzi a kifogásokat tartalmazó kereset beadására kitűzött határidő alatt ily értelmű nyilatkozatot adhat be, mely elleniratnak tekintetik s jegyzőkönyvben tárgyalatik le, vajjon tartozik-e a felhívott számot adni vagy sem.

C) Ha a felhívott a törvényes határidő alatt számadását, vagy a felhívási keresetre nyilatkozatát be nem adja, vagy pedig azon határozat folytán, mely által a számadási kötelezettség megállapítatott, a kitűzött határidőben számadását elő nem terjeszti, a felhívó újabb kérelmére, a mennyiben a felhívási keresetben felhozott tények és állítások magának a felhívónak bizonyítékai által meg nem czáfoltatnak: a felhívott a felhívási keresetben foglalt kérelemhez képest ítélelileg elmarasztaltatik (N. 81—83. §).

Ha a felhívási kereset gyám vagy gondnok ellen indítatik és az a számadást beterjeszti, a további intézkedés végett a gyámhatósághoz teendő át (N. 84. §).

A számadó is indíthat számadási pert az ellen, kinek számadással tartozik, melyben követelheti, hogy utóbbi vagy helyeselje számadását, vagy az ellen kifogásait a kitűzendő határidő alatt terjeszse elő. Az ily felhívási keresetben a felhívó a bevételi és kiadási tételeket igazoló bizonyítékaival felszerelt számadását mellékelni köteles (N. 85. §).

A) Ha a felhívott a bíróság által kitűzött határidő alatt a számadás feletti kifogásait tárgyzó keresetet beadja, az a rendes eljárás szabályai szerint tárgyalatik és döntetik el. Ezen keresetben a számadásnak

kifogás alá vett tételei pontosan megjelölendők s a kifogás alá vett mindenik tételre nézve, megfelelő kérelem terjesztendő elő.

B) *Ha a felhívott a felhívásra felel s ebben a felhívás jogosultságát tagadja*, illetőleg azt vitatja, hogy ő a számadást helyeselni, vagy az ellen kifogásait előterjeszteni nem tartozik, felelete elleniratnak tekintetik, külön jegyzőkönyvben tárgyalatik s végzés által döntetik el, vajjon tartozik-e a felhívott fél a számadást helyeselni vagy az ellen kifogásait előterjeszteni.

C) *Ha a felhívott a felhívásra sem keresetét be nem adja, sem pedig nem felel* arra, a számadó újabb kérelmére a számadás ítéletileg helyen hagyottnak nyilvánítatik és a számadó fél a további felelősség terhe alól felmentetik. Ugyanez a jogkövetkezménye annak, ha a felhívott felelete folytán tartott jegyzőkönyvi tárgyalás után a felhívott fél jogerejű végzés által a számadás helyeslésére vagy kifogásai előterjesztésére kötelezettnek mondatott ki, s az erre kitűzött határidő alatt sem helyeslő nyilatkozatát sem keresetét nem adta be. (N. 86—87. §§).

III. Eltűnt egyén holtnak nyilvánítását kérheti a törvényes örökös, vagy ilyenek hiányában a korona ügyésze és a házastárs (P. 522. §; 1894: XXXI. t.-cz. 132. §). A házastárs a holtta nyilvánítást rendszerint azért kéri, hogy újabb házasságra léphessen, ha azonban a holtnak nyilvánítás már a törvényes örökös vagy a korona ügyészének kérelmére megtörtént, a házastársnak nem kell azt ujólag kérnie, mert a házassági törvény szerint a holtnak nyilvánítottal kötött házasság megszűnik azáltal, hogy házastársa újabb házasságot köt.

Az eltűnt egyén megholtnak csak úgy vélelmezhető:

a) ha születésétől számítva *nyolczvan év* elmúlt és tartózkodási helye *tíz esztendő* óta nem tudatik;

b) születési idejére való tekintet nélkül, ha tartózkodási helye *harmincz éven* át ismeretlen;

c) ha háborúban nehéz sebet kapott, vagy ha valamely hajón volt, midőn ez törést szenvedett, vagy ha más módon halálveszélyben forgott s azóta már *három év* eltelt.

A törvényszék, a mint a holtnak nyilvánításí kérvény hozzá beérkezik, gondnokot rendel, egyszersmind az eltűnt egyént hirdetmény által hirlapilag azzal

a hozzáadással idézi, hogy ha egy évi határidő alatt meg nem jelennék, vagy életben létét más módon nem tudatná: a holtnak nyilvánítási kérvény érdemlegesen fog elintéztetni (P. 523—524 §§). A tárgyalás a folyamodó fél és a gondnok között a rendes eljárás szabályai szerint megy végbe, s a bíró ítéletileg mondja ki, hogy be van-e bizonyítva a halál vagy nincs. Az a) és b) esetben a tiz, illetőleg a harmincz év elteltét követő nap, a c) esetében pedig a halálveszélyt követő nap tekintendő az eltűnt egyén elhunytá napjául, s ezen nap az ítéletben naptárilag megjelölendő.

A holtnak nyilvánító ítélet csak vélelmet alkot, melylyel szemben úgy az, hogy a holtnak nyilvánított életben van, mint az, hogy az eltűnt előbb vagy később halt el, bizonyítható (N. 90. §).

Az ítélet ellen mindkét fél élhet felebbezéssel. Ha azonban az elsőbírság az elhalálozást bebizonyítottának mondta ki, a felebbezési határidő eltelte után az iratok a királyi ítélőtáblához, s innét — akár helybenhagyatott akár megváltoztattatott az ítélet — közvetlenül a magyar kir. Curiához, az ügynek hivatalból való felülvizsgálása végett, akkor is felterjesztendő, ha az elsőbírsági ítélet ellen felebbezés nem adatott be (N. 89. §).

55. §. A választott bíróságok előtti eljárás.

I. A választott bíróság eljárásában a törvénykezési rendtartás szabályai szolgálnak zsinórmértékül a következő eltérésekkel:

1. Ha az eljárás folyamában kézbesítés, tanukihallgatás, szakértői vélemény vagy eskütétel szüksége forog fenn: ennek foganatositása végett a választott bíróság azon rendes bírósághoz fordul, melynek illetőségéhez a per választott bíróság esetén kívül tartoznék (P. 506. §). A rendes bírósághoz intézett megkereséseket, úgyszintén a létrejött egyezséget vagy a hozott ítéletet s ezek kiadványait, a választott bíróságnak minden tagja aláírni tartozik. Ha a bírák valamelyike, vagy a jegyző az aláírást megtagadja, ezen körülmény megjegyzendő. Ezen esetben a megkeresés, az egyezés vagy ítélet érvényességéhez elegendő, ha az aláírást a választott bírák többsége teljesítette (N. 76. §).

2. A választott bíróság ülései *nem nyilvánosak* (P. 507. §).

3. A választott bíróság ítéletei ellen *felfolyamodásnak soha sincs* helye, *felebbezésnek* pedig csak a következő alaki sérelmek esetében (N. 77. §);

a) ha a választott bírósági eljárás megindításának nem volt helye, vagy az ítélet azon idő után hozatott, midőn a választott bírósági szerződés már hatályát veszttette;

b) ha a választott bíróság nem a kikötés, illetőleg törvény értelmében volt alakítva;

c) ha a felhozott érdekeltségi kifogás nem vétetett figyelembe;

d) ha oly ügyben ítélt, melyben a rendes bírói illetőségtől nincs eltérésnek helye;

e) ha a N. 39. § f), g), i), k) és m) pontjaiban kijelölt semmiségi okok valamelyik forog fenn;

f) ha az ítélet rendelkező része érthetetlen vagy végre nem hajtható;

g) végül az ítéletnek azon része ellen is, mely által a választott bíróság a maga részére díjakat állapított meg.

A másodbíróság a felebbezést végzéssel intézi el, azonban a g) alatti esetben nem hoz megsemmisítő határozatot, hanem csupán a megállapított díjösszeget esetleg leszállítja.

4. *Perújításnak* nincs helye, ha azonban a pervesztes fél azt véli, hogy ellenfelének vagy másoknak a büntető törvénybe ütköző cselekménye miatt lett pervesztessé (P. 321. §, N. 73. §), a rendes polgári bíróság előtt indítandó perben a választott bíróság ítéletének megsemmisítését és teljes kárpótlást követelhet.

5. A választott bíróság a végrehajtást sem el nem rendelheti, sem nem foganatosíthaja; hanem azt a nyertes félnek az általános szabályok szerint azon kir. törvényszéknél vagy járásbírósnál kell kieszközölnie, melynek hatásköréhez és illetősége alá a per, a választott bírósági eljárás esetén kívül tartoznék.

Ugyancsak a rendes bíróság van hivatva a feleknek megítélt eskü kivételére, valamint a semmiségi keresetekre is (N. 78. §).

Hogy a választott bírósági szerződés, mely esetekben vesztí hatályát, azt a N. 79. §-a határozza meg.

II. *A tőzsdebíróság* hatásköre alá tartozó ügyekben a felek magukat ügyvéd vagy megbízott által képviseltethetik; a bíróság azonban, amennyiben a kép-

viselővel megtartott tárgyalás után az ügy eldöntése végett szükségesnek látja, a feleket személyes megjelenésre idézheti és a tényállás tisztába hozatala végett hozzájuk kérdéseket intézhet. A birói illetőség vagy érdekeltség elleni kifogás az első tárgyalásnak, s ha az hivatalból halasztatik el, akitűzött újabb tárgyalásnak kezdetén teendő meg, mire a felek a bíróság által figyelmeztetendők; a kifogásnak helyt adó végzés ellen felperés 3 nap alatt felfolyamodással élhet (1871: LIX. t.-cz. 95. §). *Felfolyamodásnak* van helye a N. 96. §-ában felsorolt alaki sérelmek miatt. Ha felfolyamodás adatik be, a feltétlenül marasztaló ítélet alapján biztosítási végrehajtásnak van helye. A kir. tábla végzése ellen további felfolyamodásnak csak akkor van helye, ha az ítélet megsemmisítettett.

A tárgyalási határnapok vagy a felfolyamodási határidőnek vétlen elmulasztása esetében igazolási kérelem 3 nap alatt, legkésőbb azonban a mulasztott határidő vagy határnaptól számított 3 hó alatt adandó be.

Semmiségi kereset a jogerőre emelkedéstől számított 3 év alatt a rendes bíróságnál adható be (a hirdetményi idézés esetét kivéve) (N. 97. §).

A biztosítási és kielégítési végrehajtás iránti kérvény a tőzsdebírósághoz adandó be, s innét felszerelve a biztosítási vagy a kielégítési végrehajtás elrendelése végett azon kir. törvényszékhez teendő át, a melynek területén az ítélet hozatott.

56. §. Fizetési meghagyás.

A polgári peres eljárás szabályai azon czélból alkotvák, hogy a vitás jog felett a bíró ítéletet hozhasson. Ámde a peres eljárás alakszerűségei mellőzhetők oly esetben, midőn a kérdéses érvényesítendő jog fennállása a felek között sem vitás. Az ily kétségtelen jogigény érvényesítése ez által egyszerűsíthető, gyorsabbá és olcsóbbá tehető. Ez az alapgondolata a fizetési meghagyásnak, melynek jellemző vonása, hogy az adóshoz fizetés iránti parancs (fizetési meghagyás) intéztetik s ha ennek az adós 15 nap alatt ellent nem mond, a hitelező a fizetési meghagyás alapján minden további nélkül kielégítési végrehajtást kérhet.

Az 1893: XIX. t.-cz. értelmében ily módon érvényesíthetők (alkalmazása tehát a hitelező tetszésétől

függ) azok a követelések, amelyek járulékok nélkül 1000 koronát meg nem haladó pénzüsszeg fizetésére, vagy 1000 korona értéket meg nem haladó határozott mennyiségű helyettesíthető dolgok, avagy értékpapírok szolgáltatására irányulnak, amennyiben per esetére sommás eljárás alá tartoznak, vagy a községi bíróság elé vannak utalva. Illetékes az a járásbíróság, mely a követelés iránti perre illetékes volna, községi bíróság elé utalt ügyekben pedig az, melynek területén a követelés iránti perben illetékes községi bíróság székhelye fekszik.

Az ellentmondás a fizetési meghagyás kézbesítése alkalmával is előterjeszthető oly módon, hogy azt maga az adós a kézbesítési ívre reáírja és aláírja, vagy ha írni nem tud, felhívására az ellentmondást a kézbesítő vezeti a kézbesítési ívre s az ellentmondó nevét azon megjegyzéssel írja alá, hogy az ellentmondó írni nem tud. Egyébiránt az ellentmondás a fizetési meghagyás alapján kielégítési végrehajtást rendelő végzésnek az adós részére történt kézbesítésétől számított 30 nap elteltéig előszóval vagy egy példányban írásban azon bíróságnál terjesztendő elő, mely a meghagyást kibocsájtotta (ha azonban a meghagyás kézbesítésétől számított 15 nap alatt elő nem terjesztetett, végrehajtás kérhető).

Ha az adós a fizetési meghagyás ellen kellő időben ellentmondással él, a fizetési meghagyást kibocsátó bíróság bármelyik fél kérelmére a meghagyás kézbesítése által megindítottnak tekintendő pernek sommás eljárás szerinti tárgyalására határnapot tűz. Az idézés iránti esetleges kérelmet a hitelező a fizetési meghagyás iránti kérelmében előlegesen is, az adós pedig az ellentmondással együtt is előterjesztheti.

TARTALOM.

Előszó	3
Rövidítések	4

Bevezetés.

1. §. A polgári perről általában	5
2. §. A magyar polgári perjog forrásai	8

Első rész. A polgári per alanyai.

Első fejezet. A bíróságok.

3. §. A bírósági szervezet	10
4. §. Birói érdekelttség	16
5. §. A jogszolgáltatás megoszlása. Hatáskör és illetékesség fogalma	17
6. §. A kir. járásbíróságok hatásköre	18
7. §. A királyi törvényszékek hatásköre	21
8. §. A kivételes bíróságok hatásköre	24
9. §. Az illetékességről általában	27
10. §. Általános illetékességi okok	29
11. §. Különös illetékességi okok	30
12. §. Eltérés a törvényes illetékességtől	34
13. §. Jogsegély	37

Második fejezet. A peres felek.

14. §. A felekről általában	39
15. §. Perképesség	39
16. §. Képviselet	42
17. §. Pertársaság	43
18. §. Harmadik személyek részvéte a perben: főbeavatkozó, mellékbeavatkozó és perbe- hívott	45

Második rész. A polgári per megalapítása.

19. §. Kereset, keresethalmazat, viszsonkereset és beszámítási kifogás	47
20. §. A kereseti kérelem. (Condemnatorius és praeiudiciális kereset	50
21. §. A kereset megváltoztatása és visszavétele. Perletétel	51
22. §. A kereset visszautasítása, idézés	52
23. §. Az idézés kézbesítése	53
24. §. Perbebocsátkozás.	54
25. §. A perbebocsátkozás megtagadása. (Per-gátló kifogások)	55
26. §. Perköltség-biztosíték	57
27. §. Mulasztás a peralapítás körül. (Makacsság)	58

Harmadik rész. Eljárás a per érdemében.

28. §. Rendes eljárás	61
29. §. Sommás eljárás	64
30. §. Mulasztás a per folyamán	68

Negyedik rész. Bizonyítás.

31. §. A bizonyításról általában	69
32. §. Bizonyításra nem szoruló tényállítások	73
33. §. Okiratok	75
34. §. Tanúk	80
35. §. Birói szemle	85
36. §. A felek eskü alatti kihallgatása	87
37. §. Az eskü	89
38. §. Előleges bizonyítás	96

Ötödik rész. A birói határozatok.

39. §. A birói határozatokról általában és felosztásuk	98
40. §. Az ítélet tartalma	99
41. §. A birói határozatok kihirdetése és kézbesítése	100

42. §. Az ítéletek jogereje	101
43. §. A birói határozatok kijavítása és kiegészítése	102
44. §. Perköltségek	102

Hatodik rész. A jog- vagy perorvoslatok.

45. §. A jog- vagy perorvoslatokról általában	106
46. §. Felebbezés	107
47. §. Mulasztás a felebbezési eljárás folyamán	116
48. §. Felfolyamodás	117
49. §. Felülvizsgálat	119
50. §. Az igazolás	122
51. §. Perujtás	124
52. §. Semmiségi kereset	125
53. §. Előterjesztés	126

Hetedik rész. Az eljárás némely eltérő módjai.

54. §. Felhívási per	127
55. §. A választott bíróságok előtti eljárás	130
56. §. Fizetési meghagyás	132

